

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

**ЗАПИСКИ
З РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ
ФІЛОЛОГІЇ**

Writings in Romance-Germanic Philology

Збірник засновано в 1997 р.

Виходить 2 рази на рік

Випуск 2 (51) 2023

**Одеса
«Астропринт»
2023**

УДК 811.11:13(067)

Засновник та видавець: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Головний редактор

І. М. Колегасва, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри лексикології і стилістики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Заступник головного редактора

Я. В. Бистров, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри англійської філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Редакційна колегія:

О. А. Бабелюк, д-р філол. наук, проф., проф. кафедри технічного перекладу навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності; доктор габілітований Академії Полонійної в м. Ченстохова (Республіка Польща); **Н. О. Бігунова**, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; **С. С. Богуславський**, канд. філол. наук, доцент, завідувач кафедри німецької філології Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова; **Л. І. Войтенко**, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри зарубіжної літератури Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова; **Н. Ю. Голубенко**, д-р. пед. наук, проф., професор кафедри німецької філології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; **О. Ю. Карпенко**, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри граматики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; **І. К. Кобякова**, канд. філол. наук, проф., завідувач кафедри германської філології Сумського державного університету; **Н. О. Кравченко**, д-р філол. наук, проф., декан факультету романо-германської філології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; **Ж. В. Краснобаєва-Чорна**, д-р філол. наук, проф. кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології Донецького національного університету імені Василя Стуса; **Ш. Крамер**, проф. Інституту германістики Віденського університету (Австрія); **О. П. Матузкова**, д-р філол. наук, проф., проф. кафедри теорії та практики перекладу Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; **А. П. Мартинюк**, д-р філол. наук, проф., проф. кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; **Г. І. Приходько**, д-р філол. наук, проф., проф. кафедри англійської філології Запорізького національного університету; **О. О. Приходченко**, канд. філол. наук, доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування Запорізького національного університету; **Г. М. Сиваченко**, д-р філол. наук, проф., завідувач сектору компаративістики Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України; **О. М. Ситько**, канд. філол. наук, доцент, завідувач кафедри мовної підготовки Одеського державного університету внутрішніх справ; **К. Скрібнер**, проф., Університет штату Орегон (США); **В. М. Смаглій**, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри філології Одеського національного морського університету; **Г. А. Степанова**, д-р філол. наук, проф. кафедри англійської філології та перекладу Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля; **С. О. Швачко**, д-р філол. наук, проф. кафедри германської філології Сумського державного університету, академік Академії наук вищої школи України

Відповідальний секретар — **А. В. Матієнко-Сільницька**, канд. філол. наук, доцент кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Технічний секретар — **Є. В. Дубровська-Томченко**, асистент кафедри лексикології і стилістики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Збірник містить статті з питань романо-германської філології, перекладу, викладання іноземних мов та літературознавства.

УДК 821.111–31.09

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307–4604.2023.2\(51\).296816](https://doi.org/10.18524/2307–4604.2023.2(51).296816)

ПРОБЛЕМАТИКА ТА КЛАСИФІКАЦІЯ СУЧАСНОЇ АНТИУТОПІЇ (українська та світова літератури)

Андрейчикова О. А.

аспірантка

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID 0000–0003–0040–5510

У статті досліджуються специфічні ознаки сучасної антиутопії, тематика та проблематика жанру. Об'єкт дослідження — сучасні антиутопічні романи світової та української літератури.

На противагу XX століттю, у літературознавчий обіг дослідників антиутопії XXI століття увійшли поняття критичної, феміністичної, цифрової, національної (у контексті мультикультуралізму) антиутопії. Виокремлюються специфічні групи та їх жанрові підвиди.

У статті також зазначається, що актуальність антиутопії насамперед пов'язана з соціокультурними та геополітичними катастрофами та руйнівними устроями: війни, жорстка влада, тиранічні імперії, авторитаризм і тоталітаризм — все це ламає утопічну свідомість. І хоча мрія, співзвучна утопії, органічна для людини, як виявилося, вона є неприйнятною для сучасного світопорядку.

Ключові слова: утопія, антиутопія, художній твір, наратив, художня література, сучасна література, українська література, класифікація антиутопій, метажанр, гуманізм.

PROBLEMS AND CLASSIFICATION OF MODERN DYSTOPIA (Ukrainian and World Literature)

Andreichykova O.

postgraduate,

Odesa I. I. Mechnikov National University

The article examines the specific features of modern dystopia, the themes and issues of the genre. The object of research is modern dystopian novels of the World and Ukrainian literature.

In contrast to the 20th century, the concepts of critical, feminist, digital, national (in the context of multiculturalism) dystopia were included in the literary circulation of dystopia researchers of the 21st century. Specific groups and their genre subspecies are distinguished.

The article also notes that the relevance of dystopia is primarily related to socio-cultural and geopolitical catastrophes and destructive systems: wars, harsh government,

tyrannical empires, authoritarianism and totalitarianism — all this breaks the utopian consciousness. And although the dream, consonant with utopia, is organic for man, as it turned out, it is unacceptable for the modern world order.

Key words: *utopia, dystopia, literary work, narrative, fiction, modern literature, Ukrainian literature, classification of dystopias, metagenre, humanism.*

Вступ. Проблема еволюції антиутопії в зарубіжній і українській літературі є інтегрованою, міждисциплінарною тощо. Антиутопія у сучасному літературному потоці не втрачає своєї актуальності, бо відповідає на багато питань щодо майбутнього у світі, який піддається впливу турбулентних процесів і переосмисленню багатьох ідеологічних та суспільних засад. Українська дослідниця Т. Гундорова, у своїй монографії репрезентуючи постколоніальні аспекти сучасної української літератури, акцентує увагу на феномені «транзиту культури» в контексті утопічних та антиутопічних тенденцій. Саме тому, пише вона, головним у її праці стає аналіз антиімперських стратегій та ідеологій, глобалізаційних питань, полікультурності й особливості різного роду підпорядкування (національного, расового, гендерного, класового тощо) (Гундорова, 2013).

У дослідженнях другої половини XX і початку XXI століть на перші щаблі виводиться проблема трансформації жанрів та створення метажанрових сполучень у просторі наявних процесів перехідності і пошуку нових способів відтворення світу. У цьому контексті питання про новітні риси творів про майбутнє (тобто утопію та антиутопію) теж стає стрижневим.

Зазначимо, що, констатуючи нові світоглядні тенденції означеного нами історичного періоду, багато дослідників звертають увагу на роль художньої літератури і мистецтва у цьому процесі. Аналіз специфічної ролі літератури у соціальній стратифікації та соціальних викликах висвітлюється у праці R. Mekhriniso (R. Mekhriniso, 2023), а особливості її впливу на державну політику репрезентовано у дослідженні J. Clayton (J. Clayton, 2023), де виокремлюється тяжіння авторів до створення нової літературної міфології та наративу про сучасне та майбутнє. В обох дослідженнях доводиться, що література віддзеркалює конкретні кроки державної політики, автори унаочнюють зазначену тезу прикладами з романів Герберта Уеллса, Г. Райдера Геггарда, Олдоса Гакслі, Роберта Гайнлайна, Октавії Батлер, Семюела Р. Делані, Девіда Мітчелла, Маргарет Етвуд, Ієна Мак'юена,

Кадзуо Ішігуро, Гері Штейнгарта та інших. Специфічні риси критики сучасного цивілізаційного етосу та кризи публічного лідерства, зокрема антиутопічну інтерпретацію та філософські перспективи, представлено у дослідженні Rajan (Rajan, 2023).

Зміни в стані традиційних жанрів та їх тяжіння до мета-, транс- і крос- утворень (це стосується і сучасної антиутопії) визначаються в багатьох зарубіжних та українських дослідженнях. Доводиться, що критичний струм постмодерної епохи знаходить своє втілення у багатьох жанрах новітньої літератури. Звертаючись до аналізу сучасної британської літератури, про те пише Д. Дроздовський (Д. Дроздовський, 2017), зазначивши: такі піджанрові сполуки традиційного роману, як історіографічний метароман, неовікторіанський роман, роман-біографія, кроскультурний (постколоніальний) роман, «роман англійської ідеї» тощо протягом вже тривалого часу сповнені відчуттям хибної реальності, їх автори не можуть знайти те, що нещодавно називали «етико-філософською нормою життя». Як наслідок, в багатьох сучасних творах констатований фантастично-псевдоутопічний струм.

Зазначимо, що загострення сучасних протиріч і труднощів прогнозування шляхів до усталеного майбутнього провокує дослідників знову звертатися до аналізу творів, в яких є тема морально-етичного та суспільного розладу і в яких наявні риси антиутопічного сатиричного мислення.

Можна вважати, що ґрунтовний аналіз антиутопічної літератури надає нам дослідження А. Abdeldjalil, С. Mohamed (А. Abdeldjalil, С. Mohamed, 2023), у якому автори репрезентують специфіку зосередження письменників-антиутопістів на «новій» соціальній стабільності як втечі від реальності, сповненої конфліктуючих груп, що жадають панування. Дослідники зазначають, що в антиутопіях процес домінування урядів над їх громадянами має на меті конструювання особистостей дисциплінованих і прихильних до правлячої системи. Аналізоване дослідження репрезентує низку факторів, які допомагають підтримувати запропонований устрій, але й провокують прихований розвиток невдоволення таким устроєм.

Розгляд специфічних ознак антиутопії на матеріалі однієї з історій у романі Д. Мітчелла «Хмарний атлас» — «Оризона Сонмі-451» репрезентовано у дослідженні V. Pulatova (V. Pulatova, 2023). Авторка характеризує тему авторитарної влади, образ головної героїні та ком-

позицію твору. Вона виявила, що тема авторитарної влади розкрита автором в образі Чучхе — уряду Ні-Со-Копросу, держави майбутнього, а головна героїня Сонмі-451 еволюціонує від фабрикантки-клона до богині. Дослідниця доводить, що композиція цієї антиутопії характеризується ретроспективністю, розмитістю родових кордонів і сприймається як двочастинна, що дає можливість на співставлення минулого і майбутнього.

Віддаючи перевагу проблематиці сучасних негараздів та суспільного спротиву, критики-літературознавці долучаються і до вивчення художньо-естетичних та конструктивних змін у текстах (в антиутопіях теж). Так, особливості репрезентації категорії часу в сучасних англомовних антиутопіях представлено в роботі В. Ashurov (В. Ashurov, 2023). Вчений зазначає, що аналізований ним жанр обрано через його прогностичну природу, а також гуманістичну спрямованість. Але дослідник доводить і те, що для англомовних антиутопій характерною стає показова демонстрація хронотопу в сучасній семантиці і лінгвофілософії. За його словами, останнє можливо за рахунок актуалізації етимологічних та епістемологічних поглядів на цей феномен, зокрема — розрізнення часу уявного та актуального.

Нагадаємо, що з проблемою часопростору в антиутопії закономірно актуалізується тема віку та старіння і того, яку роль означена проблематика відіграє в художньому дискурсі названого жанру. Цей аспект досить широко репрезентують напрацювання М. Ory-Piqueras, S. Falcus (М. Ory-Piqueras, S. Falcus, 2023), а провідні ознаки, характерні для сучасної антиутопії, показано у дослідженні О. Sönmez (О. Sönmez, 2023).

Побутування антиутопічного жанру в контексті гоббсівського підходу до колективної дії висвітлено у дослідженні І. Evrigenis (І. Evrigenis, 2023), а специфіка художнього та онтологічного наративів антиутопії представлена у дослідженні Е. Atasoy (Е. Atasoy, 2023) — тут автор аналізує вплив глобальних потрясінь (пандемія COVID-19, інфляція, російсько-українська війна, політика постправди, глобальна міграція, біженці, гуманітарні кризи тощо) на сприйняття людиною світу, який все більше схожий на дистопію, аніж на утопію.

Детальний розгляд особливостей утопічного/антиутопічного жанрів та їх векторного розкиду представлено у дослідженні Г. Badley (Г. Badley, 2023). Тут автор актуалізує низку прикладів багатшарової природи утопій, у яких яскраво вираженим завжди висту-

пає застережний мотив, характерний і для антиутопій. Дослідник акцентує увагу на тому, що його робота має практичний характер, адже вона представляє поліінтерпретаційність понять «утопія» та «антиутопія», а також інші проблеми жанрової приналежності таких творів.

У праці М. Bhattacharya (М. Bhattacharya, 2023) теж виокремлюються стрижневі віхи антиутопії. Цей автор звертає увагу на те, що в цій літературній формі завжди існує специфічне розуміння урбаністичного простору як нової формації. Тому, вважає він, критики мають звернути увагу на категорії «простору», «місця» та «культурної (літературної) географії». Вчений доводить, що в антиутопії наративна схема є переважно нелінійною у просторовому плані, що дозволяє вважати простір міста панівним ментальним простором, який регулює епістемологію влади.

Результати та обговорення. На противагу XX століттю, у літературознавчий обіг дослідників антиутопії XXI століття увійшли поняття критичної, феміністичної, цифрової, національної (у контексті мультикультуралізму) антиутопії. Виокремлюються специфічні групи та їх жанрові підвиди.

Критична антиутопія. Найбільш гостра форма сучасної антиутопії, спричинена відчуттям жорстокого перерозподілу суспільних і моральних цінностей. Заявила про себе у 1990-ті роки. Їй притаманний чітко виражений апокаліптичний елемент, на відміну від інших антиутопій, вона педалює і заперечує проблеми запрограмованої репресивності. Ідеологема критичної антиутопії полягає у посиленому засудженні наявного порядку, в ній майже завжди присутній радикалізм, але проглядає й те, що надає читачеві надію на ймовірність позитивних зрушень.

Феміністична антиутопія. Гендерна проблематика, дуже поширена в сучасному літературознавстві, знайшла відлуння у розвідках про антиутопію. Цю проблему вивчає М. Kara (М. Kara, 2023), зазначивши, що стрижневою особливістю феміністичних проблем в антиутопії є різюча різниця між патріархальними системами відносин чоловіків та жінок і тими, які пропонують «нові» суспільства.

Особливості наративів феміністичної антиутопії в контексті тілесної автономії представлено у роботі G. Bromage (G. Bromage, 2023). Авторка доводить, що у них критична функція утопії доведена до свого крайнього обміжку. Зазначається закономірність: оскільки роман-антиутопія частково виник як критика утопічних конструкцій,

то вона має за мету локалізувати жанр утопії. Дослідниця відстежила еволюцію утопічної літератури у бік антиутопії, зумовленої радикальними змінами у сфері науки і техніки та новаторськими теоріями З. Фройда і Ф. Ніцше.

Цифрова антиутопія. Розвиток цього піджанру пов'язаний із розповсюдженням штучного інтелекту, який, за думкою авторів сучасних антиутопій, здатний контролювати мозок і вчинки людей. У традиційній схемі антиутопії (диктатура і людина) цифровий інтелект сприймається як додаткова сила утиску та підпорядкування. Звісна річ, утиски та переслідування прогноуються з боку влади. Закономірно тому, що нові антиутопії набувають особливого трагічного відтінку. До цього приєднується і давнє припущення, що людиноподібна машина, запрограмована на придушення, може знищити своїх хазяїв і весь світ. Закономірності існування цифрової утопії та дезінформаційної антиутопії досліджують N. Dholakia, N. Mundorf, R. Dholakia (N. Dholakia, N. Mundorf, R. Dholakia, 2023). Примітною ознакою таких антиутопій називається формула майбутнього, в якому технології загрожують людству.

До означеного типу сучасної антиутопії дотичний і кіберпанк — піджанр фантастичної оповіді про комп'ютерні технології. Кіберпанк адресується масовому читачеві, його завдання — «зробити страшне нестрашним», тобто підтвердити необхідність використання сучасних технологій. Вивченню кіберпанку присвячені роботи W. Nacci (W. Nacci, 2023), і в них доводиться, що у кіберпанку все ж присутній якийсь рівень оптимізму, у першу чергу, пов'язаний зі стосунками між персонажами та їхніми побутовими, тілесно-інтегрованими двійниками.

Національна антиутопія. Ця підгрупа творів теж має свої специфічні ознаки. У низці досліджень на матеріалі угорських антиутопій перших десятиліть XX століття Z. Czigányik (Z. Czigányik, 2023) показує зв'язок національної антиутопії зі світівською традицією гуліверіади і знаходить їх у творчості Фрідріха Карінті («Подорож до Фаремідо», «Капілярія»), Міхая Бабица («Льотчиця Ельза, або Досконале суспільство»), Імре Мадаха («Трагедія людини»), Шандора Сатмарі («Казохінія») та Дьєрдя Бессенї («Подорож Тарімена»).

Дуальне поєднання футуристичного роману та антиутопії у франкомовній літературі показує E. Buzay (E. Buzay, 2023). На перший шабель тут виведено проблему метафікційності. У контексті наукової

фантастики, вважає автор, народжувалися її піджанри: антиутопія як «спекулятивна фантастика», «трансфікція», базовані на наукових екстраполяціях та технологічних питаннях, а також через реактивацію міфології письма, яка існувала здавна.

В американській критиці вивчення антиутопії здійснюється у площині наукової фантастики і як її різновиду. Прикладом такого підходу може служити робота J. Reina-Rozo (J. Reina-Rozo, 2023), присвячена загальним питанням наукової фантастики та інженерії в сучасній англомовній літературі.

Утопія та антиутопія в українському літературознавстві. Нові й досить несподівані риси сучасного літературного мейнстріму фіксує Г. Улюра (Г. Улюра, 2016). Авторка вважає сьогодиншній акт загальнокультурного та літературного виробництва відтворенням чуттєвості та продукуванням всіляких кліше. Цим, вважає Г. Улюра, література відповідає тезі М. Фуко про «божевілья» у культурах певних періодів, а ще — данину «масовому» споживачеві того «поп-арту», який набув великої популярності. Звертаючись до аналізу утопій/антиутопій, дослідниця простежує фукіанську думку про дисциплінарні практики тіла, які стають місцем творення відповідних дискурсів. Отже, до традиційних рис антиутопій у пору постмодерних негараздів додаються вже нові показники.

О. Довгань (О. Довгань, 2020), загалом підтримуючи думку Г. Улюри, ілюструє свої висновки текстами сучасних антиутопій, в яких, вважає дослідник, відбулися «видозміни значення і смислу». Прояви таких змін фіксуються на рівні мовної прагматики та загальнофілософського контексту творів.

Продовжують досліджувати особливості концепції світу і людини в антиутопії (на прикладі творів М. Етвуд «Оповідь служниці» та Я. Мельника «Маша, або Постфашизм») І. Желейкіна та А. Щербина (І. Желейкіна, А. Щербина, 2018). Дослідниці позначають, що вищеозначені твори викривають феномен тоталітаризму, наслідком дії якого стало знищення людяності. Увага акцентується на тому, що у М. Етвуд такий режим є «напівфашистським», у той час як Я. Мельник уже на обкладинці свого твору позиціонує зображуваний світ як «постфашистський». Додається, що письменники приблизно однаково вибудовують концепцію людини, виносячи на перший план роздуми про людську самоповагу, здатність переживати, виявляти почуття тощо. В обох творах репрезентовано цінність життя, гуманізм,

неможливість розшарування суспільства на касти, на людей першого і другого сорту.

Осмилення роману Я. Мельника у психопоетичальній площині здійснено у дослідженні І. Скляр (І. Скляр, 2018), в ньому авторка аналізує ідейне навантаження твору в контексті формування психотипу манкурта. Дослідниця визначає глибину проблематики, актуалізованої у творі, зумовленої апокаліптичним виміром. Вивчається апокаліпсис як складник есхатологічної вертикалі роману, доводиться, що він присутній у творі імпліцитно як апокаліптичний мотив (відчуття неминучості катастрофи, наближення смерті, потрясіння тощо). Увага акцентована на тому, що психотип манкурта корелює з проблемою збереження історичної пам'яті як основи духовних цінностей.

Зазначимо, що сучасний психотип людини зацікавив і дослідницю Т. Мкртчян (Т. Мкртчян, 2015), до того ж, вона здійснює огляд праць низки літературознавців, психологів, лінгвістів щодо психотипу сучасного літературного персонажу. Позитивом роботи вважаємо запропоновану систематизацію поглядів на процес дослідження психіки сучасної людини.

З антиутопією завжди стикається проблема штучного інтелекту, дуже актуальна для К. Ішігуро та і Я. Мельника. Цій проблемі присвячено досить багато напрацювань західноєвропейських дослідників, до неї звертаються й українські вчені. Підсумовуючи цю ланку робіт, можна стверджувати: давніше захоплення «розумними машинами» зараз перетворюється на побоювання; у світі, де гуманізм перетворився на варіант з префіксом «нео-» (тобто людяність не для всіх), бінарна копія людини викликає підозру та думки про застережливість.

Підсумовуючи вищезначене, маємо сказати наступне: а) жанр антиутопії протягом останніх десятиліть демонструє гостру зацікавленість та актуальність; б) таке ставлення до антиутопії пов'язане з потужним розвитком штучного інтелекту, без якого неможливе майбутнє; в) до найбільш гострих питань сучасної антиутопії можна віднести питання гуманізму та «неогуманізму»; г) сучасна антиутопія переважно заявляє про себе у складних синтетичних жанрових формах.

Актуальність антиутопії насамперед пов'язана з частими антигуманними проявами в сучасному державному та політичному устрої:

війни, жорстка влада, тиранічні імперії, авторитаризм і тоталітаризм — все це руйнує утопічну свідомість. І хоча мрія, співзвучна утопії, органічна для людини, як виявилось, вона є неприйнятною для сучасного світопорядку. А оскільки соціальна справедливість, як і раніше, недосяжна, то утопії перетворюються на свою протилежність — *антиутопії, дистопії, романи-попередження*.

Одна з головних причин утвердження антиутопій закладена й у стрімкому розвитку науки і техніки, неконтрольованої (за моральними параметрами) інтеграції результатів прогресу у життя суспільства. Глобальні злочини людства проти природи також залишаються поза увагою більшості населення, тоді як матеріально-споживче ставлення до життя сприймається як найвища цінність. Письменники-антиутопісти беруть на себе місію не тільки відобразити наслідки такого згубного розподілу пріоритетів, а й вказати, що є низка чинників, які поступово ведуть людство до антиутопічного буття. Саме тому еволюція антиутопії розглядається та класифікується з двох позицій: по-перше, як постійний супутник утопії, що проходить усі стадії розвитку утопічної свідомості; по-друге, як відповідь, реагент науково-технічного прогресу та соціально-політичних протиріч, властивих ХХ ст.

Зазначимо, що спроби диференціації жанру антиутопії не втратили актуальності й досі. Відправною точкою дослідження цієї форми вважаємо тезу П. Балог, народжену неоднозначною дійсністю ХХ століття: антиутопія є літературним твором, який репрезентує уявне майбутнє в песимістичному і похмурому світлі (П. Балог, 2023). Англійський критик М. Кварієн, коментуючи можливості антиутопії, визначає цей тип оповіді як існуючий у різних формах твір, що демонструє негативну картину соціальної системи, яку автор може репрезентувати у низці тенденцій, що існують у розвитку реальних суспільств (М. Кварієн, 1972: 103).

Зауважимо, що органічним для антиутопії став і момент карнавалізації дійства, заснованої на різкій суперечності верховної влади та простої людини. Такий прийом, наявний у більшості сучасних антиутопій, отримав назву «псевдокарнавалу», бо веселощі істинного карнавалу тут обтяжуються сатиричним (а не гумористичним) струмом. Таке викладення матеріалу передбачає: а) гостру рефлексію на минуле і теперішнє; б) усвідомлення змінених суспільних цінностей та їх співвідношення з законами; в) запобігання небажа-

них наслідків ймовірних сценаріїв суспільного розвитку. Позначені функції дозволяють виокремити ряд ознак, властивих сучасній антиутопії (Cziganyik, 2023):

1. Основою антиутопічного світу стає відчуття страху перед майбутнім.
2. Оповідь набуває театралізованого вигляду, яка включає карнавальні елементи.
3. Творам притаманна персональна обмеженість простору, що продукує актуалізацію відповідних локацій: острів, квартира, місто, країна, ферма.
4. Вже вироблена ритуалізація дій, режимність життя, що уможливорює породження хаосу і мінімізує ризик інакомислення.

Вважаємо доцільним виокремлення і наступних морфолого-стилістичних ознак антиутопії:

1. Алегоричність тексту, яка репрезентується через призму пародій на відомих політичних діячів, демонструє протиріччя, соціальні стереотипи та упередження.
2. Наявність у творі елементів наукової фантастики.
3. Ексцентричність головного героя, яка репрезентується в образі бунтарської (не завжди відкритої) натури, що йде у розріз із законами карнавалу/атракціону.

Висновки. Жанр сучасної антиутопії, виходячи з «непридатного і неприємного», демонструє імпліцитний набір рекомендацій і заходів щодо покращення життя суспільства. Він апелює до гармонійного співіснування людини та держави, критикує невідповідність цієї мрії-утопії сучасному розвитку подій. Пов'язаний з жанром утопії, жанр антиутопії пафос пошуку правди базує на традиційних моральних уявленнях про правду та справедливість.

Під антиутопічною літературою у сучасній науці розуміють мета-жанр, який узагальнює напрацювання кількох епох. Окремі групи антиутопій кваліфіковані (критична, феміністична, цифрова, національна), але з'ясовано, що найбільшого значення сьогодні набуває антиутопія трагічно-застережлива з великим філософським підтекстом, орієнтованим на збереження гуманістичної складової життя. Особливу ланку сучасних антиутопій складає дистопічна антиутопія з чітко вираженим сатиричним компонентом і гостро окресленою проблематикою неприйняття запрограмованого штучного майбутнього.

Сюжетна схема антиутопії незмінна (пошук та аналіз форм існування штучно створеного державою майбутнього). Але суголосно змінам сучасності, педалюються різні виміри буття. Зазначимо, що у сучасних антиутопіях найбільшої актуальності набуває проблематика форм і методів державних утисків та принижень «людини індивідуальної». Головним серед них називається той, що націлений на притиснення особистості і перетворення її на «масову людину». Тобто, вади людської стандартизації стають найбільш нагальною проблемою сьогоденного буття.

Художній вимір антиутопії визначається її специфічним, змодельованим хронотопом. Часопростір цієї жанрової форми завжди чітко локалізований, він перебуває у прямій залежності від авторських уявлень про майбутнє співіснування суспільства, держави й окремої людини. У свою чергу, авторське прогнозування майбутнього залежить від загальнофілофського розуміння того, що відбувається, і від індивідуального авторського ставлення до сучасних зрушень у галузі державного світоустрою.

Список літератури

Балог П. Душа і тіло для вічного життя. *Verbum*: вебсайт. URL: <https://goo.su/joMk> (дата звернення: 27.07.23).

Гундорова Т. Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми: статті та есеї. Київ : Грані-Т, 2013. 548 с. URL: <https://goo.su/azoRD> (дата звернення: 27.07.23).

Довгань А. В. Концепты «значение» и «смысл» в контексте философии языка. *Слов'янські мови* : збірник наукових праць/ редкол.: Ю. В. Кравцова (відп. ред.) [та ін.] ; Мін-во освіти і науки України ; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2020. Випуск 3 (15). С. 61–71.

Дроздовський Д. Типологія британського роману кін. ХХ — поч. ХХІ ст.: сциєнтистський поворот пост-постмодернізму. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Філологія. 2017. Вип. 76. С. 221–224. URL: <https://goo.su/n45HUBd> (дата звернення: 27.07.23).

Желейкіна І. С., Щербина А. М. Концепція світу і людини в романах «Оповідь служниці Маргарет Етвуд» та «Маша, або Постфашизм» Ярослава Мельника. *Наукові записки сучасних чених* : ХХІІ Міжнародна науково-практична інтернет-конференція, м. Вінниця, 26 жовтня 2018 року. Частина 7. С. 18–23. URL: <https://goo.su/zQO6> (дата звернення: 27.07.23).

Мкртчян Т. В. Психотип персонажа як літературознавча проблема. *Літератури світу: поетика, ментальність, духовність*. 2015. Вип. 5. С. 208–214.

https://doi.org/10.31812/world_lit.v5i0.1252. URL: <https://goo.su/lryyza> (дата звернення: 27.07.23).

Римар Н. Ю. Наративні стратегії художньої прози Н. Бічуї : дис. ... канд. філ. наук. Переяслав-Хмельницький, 2016. 230 с.

Скляр І. Психопоетика літературознавча/лінгвістична/психіатрична: кореляція змістових аспектів. *Літератури світу: поетика, ментальність і духовність* : зб. наук. праць. Вип. 11. Кривий Ріг: ФОП Мариниченко С. В., 2018. С. 59–70. https://doi.org/10.31812/world_lit.v11i0.2031. URL: <https://goo.su/0WHQxP> (дата звернення: 27.07.23).

Улюра Г. А. Живе тіло, мертве тіло і напівживе: культурне заміщення і конструювання гендеру. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]*. Серія : Філологія. Літературознавство. 2016. Вип. 259, том 271. С. 116–121. URL: <https://goo.su/GxUaid> (дата звернення: 27.07.23).

Abdeldjalil A. O., Mohamed C. A. Social Stability and Conditioning Disciplinary Characters in Dystopian Fiction. A Study of Aldous Huxley's Brave New World. *Journal of law and humanities Sciences Volume*. 2023. Volume 16, № 1. P. 1494–1514. URL: <https://goo.su/RUDyz> (date of application: 27.07.23).

Ashurov B. The Category of Time in Modern English-Language Works of The Dystopian Genre. *International Conference on Management, Economics & Social Science*. 2023. Volume 1, № 1. P. 33–36. URL: <https://goo.su/LSv6fb2> (date of application: 27.07.23).

Atasoy E. Orwell, Huxley and the path to truth: how fiction can help us to understand reality. *The Institute of Art and Ideas Website: The Institute of Art and Ideas*. 2023. URL: <https://goo.su/VF30dNu> (date of application: 27.07.23).

Badley G. F. Scribbling Toward Utopia. *Qualitative Inquiry*. 2023. 10778004231165465. <https://doi.org/10.1177/10778004231165465> URL: <https://goo.su/ij8c> (date of application: 27.07.23).

Bhattacharya M. City, Wall, and (Feminist) Dystopia: Urban Poetics and Narrative in Prayaag Akbar's Leila. *Urban Poetics and Politics in Contemporary South Asia and the Middle East*. IGI Global. 2023. P. 59–81. URL: <https://goo.su/CMV91> (date of application: 27.07.23).

Bromage G. J. Narratives of Feminist Resistance: Women's Bodily Autonomy and the Dystopian Mode. English Honor Theses. 2023. URL: <https://goo.su/VF45Tqk> (date of application: 27.07.23).

Buzay E. Reading the Enigmatic Worlds of Futuristic Novels. *Contemporary French and Francophone Futuristic Novels: The Longing to be Written and its Refusal*. Cham: Springer International Publishing, 2023. P. 17–59. https://doi.org/10.1007/978-3-031-16628-0_2. URL: <https://goo.su/UP9tTKW> (date of application: 27.07.23).

Clayton J. Literature, Science, and Public Policy: From Darwin to Genomics. Cambridge University Press, 2023. 253 p. URL: <https://goo.su/f9fWz> (date of application: 27.07.23).

- Czigányik Z. Failed Utopias in Human History: The Tragedy of Man by ImreMadačh. *Utopia Between East and West in Hungarian Literature*. Cham: Springer International Publishing, 2023. P. 93–119. https://doi.org/10.1007/978–3–031–09226–8_4. URL: <https://goo.su/Y0yz> (date of application: 27.07.23).
- Dholakia N., Mundorf N., Dholakia R. R. Digital Utopia vs. Disinformation Dystopia: Digital Media at a Crossroads. *Marketing—Eine Bilanz: Erfolgsfaktorenforschung—Internet-Marketing—Internationales Marketing—Digitalisierung*. Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden, 2023. P. 201–212. URL: <https://goo.su/uvNk-GIS> (date of application: 27.07.23).
- Evrigenis I. D. In praise of dystopias: a Hobbesian approach to collective action. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*. 2023. № 26 (1). P. 7–21. <https://doi.org/10.1080/13698230.2021.1893249>. URL: <https://goo.su/R1CUsa> (date of application: 27.07.23).
- Kara M., A Wake-Up Call: a comparative and contrastive study of gender construction in major utopian and dystopian works by Burdekin, Atwood, Gilman, and Hos-sain. 2023. URL: <https://goo.su/FgoUW> (dateofapplication: 27.07.23).
- Kwapien M. The Antiutopia as Distinguished from its Cognate Literary Genres in Modern British Fiction. *Zagadnienia Rodsayow Literarih*. 1972. XIV, № 2(20). P. 102–115.
- Mekhrinis R. The Importance of Recessistance Literature for Understanding Social Challenges. *International journal of language learning and applied linguistics*. 2023. 2.4. P. 109–113. URL: <https://goo.su/g2LzB> (date of application: 27.07.23).
- Nacci W. Cyberdecks, Neural Laces, And the Total Body Prosthesis. PhD Thesis. 2023. <http://dx.doi.org/10.26153/tsw/46206>. URL: <https://goo.su/5aO91V> (date of application: 27.07.23).
- Ory-Piqueras M., Falcus S. Age and Ageing in Contemporary Speculative and Science Fiction. *Age and Ageing in Contemporary Speculative and Science Fiction*. London: Bloomsbury Publishing, 2023. 248 p.
- Pulatova V. Peculiarities of dystopian genre in the English literature of XXI century (on the example of the novel by D. Mitchell “Cloud Atlas”). «Роль молодых женщин ученых в науке в достижении национальных целей устойчивого развития Республики Узбекистан»: Международная научно-практическая конференция. Scienceweb-National database of scientific research of Uzbekistan, 2023. URL: <https://goo.su/yiThaEo> (date of application: 27.07.23).
- Rajan. Critique of Contemporary Civilization Ethos and Public Leadership Crisis: A Dystopian Interpretation and Philosophical Prospects. *Journal of Indian Council of Philosophical Research*. 2023. P. 1–30. <https://doi.org/10.1007/s40961–023–00297-x>. URL: <https://goo.su/WVaw> (date of application: 27.07.23).
- Reina-Rozo J. D. Science Fiction and Engineering: Between Dystopias, (E) Utopias, and Uchronias. *Rethinking Technology and Engineering: Dialogues Across Disciplines and Geographies*. Cham : Springer International Publishing, 2023. P. 225–238. URL: <https://goo.su/7nA4p> (date of application: 27.07.23).

Sönmez O. Context Before Technology: The Possible Utopian/Dystopian Elements of the Metaverse with Examples from Great Literature. *Digital Twin Driven Intelligent Systems and Emerging Metaverse*. Singapore : Springer Nature Singapore, 2023. P. 297–316. https://doi.org/10.1007/978-981-99-0252-1_15. URL: <https://goo.su/da12POn> (date of application: 27.07.23).

References

- Baloh, P. (2023). Dusha i tilo dlia vichnoho zhyttia. Verbum: vebсайт. URL: <https://goo.su/joMk> (data zvernennia: 27.07.23).
- Hundorova, T. (2013). Tranzhytna kultura. Symptomy postkolonialnoi travmy: staty ta esei. Kyiv: Hrani-T. 548 s. URL: <https://goo.su/azoRD> (data zvernennia: 27.07.23).
- Dovhan, A. V. (2020). Kontsepty «znachenye» y «smysl» v kontekste fylosofyy-iazyka. Slovo'ianski movy: zbirnyk naukovykh prats/ redkol.: Yu. V. Kravtsova (vidp. red.) [ta in.]; Min-vo osvity i nauky Ukrainy; Nats. ped. un-t imeni M. P. Drahomanova. Kyiv : Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova. Vypusk 3 (15). S. 61–71.
- Drozdovskiy, D. (2017). Typolohiia brytanskoho romanu kin. KhKh — poch. KhKhI st.: stsiientystskyi povorot post-postmodernizmu. Visnyk Kharkivskoho natsionalnogo universytetu imeni V. N. Karazina. Seriia: Filolohiia. Vyp. 76. S. 221–224. URL: <https://goo.su/n45HUBd> (data zvernennia: 27.07.23).
- Zheleikina, I. S., Shcherbyna, A. M. (2018). Kontseptsiiia svitu i liudyny v romanakh «Opovid sluzhnytsi Marharet Etvud ta «Masha, abo Postfashyzm» Yaroslava Melnyka. Naukovi zapysky suchasnykhvchenykh, KhKhIII Mizhnarodnanaukovo-praktychna internet-konferentsiia, m. Vinnytsia. Chastyna 7. S. 18–23. URL: <https://goo.su/zQO6> (data zvernennia: 27.07.23).
- Mkrтчian, T. V. (2015). Psykhotyp personazha yak literaturoznavcha problema. Literatury svitu: poetyka, mentalnist, dukhovnist. Vyp. 5. S. 208–214. https://doi.org/10.31812/world_lit.v5i0.1252 URL: <https://goo.su/lryyza> (data zvernennia: 27.07.23).
- Rymar, N. Yu. (2016). Naratyvni stratehii khudozhnoi prozy N. Bichui: dys.... kand. fil. nauk. Pereiaslav-Khmelnytskyi. 230 s.
- Skliar I. (2018) Psykhopoetyka literaturoznavcha/linhvistychna/psykhiatrychna: koreliatsiia zmistovykh aspektiv. Literatury svitu: poetyka, mentalnist i dukhovnist : zb. nauk. prats. Vyp. 11. Kryvyi Rih: FOP Marynychenko S. V. S. 59–70. https://doi.org/10.31812/world_lit.v1i0.2031 URL: <https://goo.su/0WHQxP> (data zvernennia: 27.07.23).
- Uliura, H. A. (2016). Zhyve tilo, mertve tilo i napivzhyve: kulturne zamishchennia i konstruiuvannia henderu. Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnoho universytetuimeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianskaakademiiia»]. Seriia: Filolohiia. Literaturoznavstvo. Vyp. 259, Tom 271. S. 116–121. URL: <https://goo.su/GxUaid> (data zvernennia: 27.07.23).

- Abdeldjalil, A. O., Mohamed, C. (2023). A. Social Stability and Conditioning Disciplinary Characters in Dystopian Fiction. A Study of Aldous Huxley's Brave New World. *Journal of law and humanities Sciences Volume*. Volume 16, № 1. P. 1494–1514. URL: <https://goo.su/RUDyz> (date of application: 27.07.23).
- Ashurov, B. (2023). The Category of Time in Modern English-Language Works of The Dystopian Genre. *International Conference on Management, Economics & Social Science*. Volume 1, № 1. P. 33–36. URL: <https://goo.su/LSv6fb2> (date of application: 27.07.23).
- Atasoy, E. (2023). Orwell, Huxley and the path to truth: how fiction can help us to understand reality. *The Institute of Art and Ideas Website: The Institute of Art and Ideas*. URL: <https://goo.su/VF30dNu> (date of application: 27.07.23).
- Badley, G. F. (2023). Scribbling Toward Utopia. *Qualitative Inquiry*. 10778004231165465. <https://doi.org/10.1177/10778004231165465> URL: <https://goo.su/ij8c> (date of application: 27.07.23).
- Bhattacharya, M. (2023). City, Wall, and (Feminist) Dystopia: Urban Poetics and Narrative in Prayaag Akbars Leila. *Urban Poetics and Politics in Contemporary South Asia and the Middle East*. IGI Global. P. 59–81. URL: <https://goo.su/CMV91> (date of application: 27.07.23).
- Bromage G. J. (2023) *Narratives of Feminist Resistance: Women's Bodily Autonomy and the Dystopian Mode*. English Honor Theses. URL: <https://goo.su/VF45Tqk> (date of application: 27.07.23).
- Buzay, E. (2023). Reading the Enigmatic Worlds of Futuristic Novels. *Contemporary French and Francophone Futuristic Novels: The Longing to be Written and its Refusal*. Cham: Springer International Publishing. P. 17–59. https://doi.org/10.1007/978-3-031-16628-0_2 URL: <https://goo.su/UP9tTKW> (date of application: 27.07.23).
- Clayton, J. (2023). *Literature, Science, and Public Policy: From Darwin to Genomics*. Cambridge University Press, 2023. 253 p. URL: <https://goo.su/f9fWz> (date of application: 27.07.23).
- Czigányik, Z. (2023). *Failed Utopias in Human History: The Tragedy of Man by Imre Madách. Utopia Between East and West in Hungarian Literature*. Cham: Springer International Publishing. P. 93–119. https://doi.org/10.1007/978-3-031-09226-8_4 URL: <https://goo.su/Y0yz> (date of application: 27.07.23).
- Dholakia, N., Mundorf, N., Dholakia, R. R. (2023). Digital Utopia vs. Disinformation Dystopia: Digital Media at a Crossroads. *Marketing—Eine Bilanz: Erfolgsfaktorenforschung-Internet-Marketing-Internationales Marketing-Digitalisierung*. Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden. P. 201–212. URL: <https://goo.su/uvNkGIS> (date of application: 27.07.23).
- Evrigenis, I. D. (2023). In praise of dystopias: a Hobbesian approach to collective action. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*. № 26 (1). P. 7–21. <https://doi.org/10.1080/13698230.2021.1893249> URL: <https://goo.su/R1CUsa> (date of application: 27.07.23).

Kara, M. (2023). A Wake-Up Call: a comparative and contrastive study of gender construction in major utopian and dystopian works by Burdekin, Atwood, Gilman, and Hossain / M. Kara. URL: <https://goo.su/FgoUW> (date of application: 27.07.23).

Kwapien, M. (2023). The Antiutopia as Distinguished from its Cognate Literary Genres in Modern British Fiction. *Zagadnienia Rodzayow Literarih*. 1972. XIV, № 2(20). P. 102–115.

Mekhriniso, R. (2023). The Importance of Recessistance Literature for Understanding Social Challenges. *International journal of language learning and applied linguistics*. 2.4. P. 109–113. URL: <https://goo.su/g2LzB> (date of application: 27.07.23).

Nacci, W. (2023) *Cyberdecks, Neural Laces, And the Total Body Prosthesis*. PhD Thesis. <http://dx.doi.org/10.26153/tsw/46206> URL: <https://goo.su/5aO91V> (date of application: 27.07.23).

Ory-Piqueras, M., Falcus, S. (2023). Age and Ageing in Contemporary Speculative and Science Fiction. *Age and Ageing in Contemporary Speculative and Science Fiction*. London: Bloomsbury Publishing. 248 p.

Pulatova, V. (2023) Peculiarities of dystopian genre in the English literature of XXI century (on the example of the novel by D. Mitchell “Cloud Atlas”). *Mezhdunarodnaia nauchno-praktycheskaia konferentsiya na temu «Rol molodikh zhenshchyn uchenikh v nauke v dostyzyheny natsyonalnikh tselei ustoichyvoho razvytyia Respublyky Uzbekystan»*. Scienceweb-National database of scientific research of Uzbekistan. URL: <https://goo.su/yiThaEo> (date of application: 27.07.23).

Rajan, (2023). Critique of Contemporary Civilization Ethos and Public Leadership Crisis: A Dystopian Interpretation and Philosophical Prospects. *Journal of Indian Council of Philosophical Research*. P. 1–30. <https://doi.org/10.1007/s40961-023-00297-x> URL: <https://goo.su/WVaw> (date of application: 27.07.23).

Reina-Rozo, J. D. (2023). *Science Fiction and Engineering: Between Dystopias, (E) Utopias, and Uchronias. Rethinking Technology and Engineering: Dialogues Across Disciplines and Geographies*. Cham: Springer International Publishing. P. 225–238. URL: <https://goo.su/7nA4p> (date of application: 27.07.23).

Sönmez, O. (2023). Context Before Technology : The Possible Utopian/Dystopian Elements of the Metaverse with Examples from Great Literature. *Digital Twin Driven Intelligent Systems and Emerging Metaverse*. Singapore: Springer Nature Singapore. P. 297–316. https://doi.org/10.1007/978-981-99-0252-1_15 URL: <https://goo.su/da12POn> (date of application: 27.07.23).

Стаття надійшла до редакції 23.11.2023 року

УДК 811.111'23'371'42

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307–4604.2023.2\(51\).296817](https://doi.org/10.18524/2307–4604.2023.2(51).296817)

КОМУНІКАТИВНА ТАКТИКА ПОДЯКИ В СВІТСЬКОМУ МОВЛЕННІ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ)

Базарова І.

викладач

Одеський національний морський університет

ORCID 0000–0002–2446–3005

*Стаття присвячена дослідженню комунікативної тактики подяки в світському мовленні. Матеріалом дослідження обрано художній англомовний дискурс, з якого методом суцільної вибірки виокремлено епізоди, в яких персонажі, залучені до світської бесіди, послуговуються даною тактикою. В дослідженні використано описовий, функціональний, контекстуально-інтерпретаційний методи. В статті обговорюються наявні в лінгвістиці визначення комунікативної стратегії та комунікативної тактики. Запропонована власна класифікація комунікативних стратегій і тактик, якими послуговуються учасники світської бесіди. Подяка, разом з тактиками схвалення зустрічі, довідуюння про справи співрозмовника, довідуюння про думку співрозмовника, згоди з думкою співрозмовника, компліменту, співчуття співрозмовникові та поздоровлення віднесена до стратегії виявлення інтересу до співрозмовника. В теорії мовленнєвих актів подяку потрактовують як бехабітив, конвівіал, експресив, сатисфікатив або регламентив — в залежності від того, яку ілюкүтивну ціль той чи інший вчений визнає домінуютьною в даному мовленнєвому акті. Користуючись комунікативною тактикою подяки, мовець показує своє добре ставлення до співбесідника, викликає приємні почуття, створює доброзичливу атмосферу бесіди, зокрема світської бесіди. Контекстуально-інтерпретаційний аналіз фактичного матеріалу свідчить про те, що учасники світської бесіди виражають подяку за запрошення, за надану інформацію, отримані компліменти, за схвалення їхніх дій, за вияв турботи та уваги до них, за підтримку. В світській бесіді подяка переважно функціонує як етикетний засіб, який не має емоційно-оцінного навантаження. Подяка здебільшого реалізована дієсловом *thank*, прикметниками *grateful* та *thankful*, та рідше, особливо для вираження щирої подяки, вживаються непрямі засоби, зокрема оцінні прикметники *nice*, *sweet* та *kind*. Щира подяка не так поширена в світській бесіді, проте є цілком можливою. Щирість мовця виразають прислівники-інтенсифікатори.*

Ключові слова: комунікативна тактика, комунікативна стратегія, подяка, світська бесіда, щирість, мовленнєвий етикет.

COMMUNICATIVE TACTIC OF GRATITUDE IN SMALL TALK (BASED ON THE SAMPLES FROM ENGLISH FICTIONAL DISCOURSE)

Bazarova I.

Lecturer of the Department,
Odesa National Maritime University

The article is devoted to the research of communicative tactic of gratitude in small talk. The material of the research is the artistic English-language discourse, from which the episodes have been singled out in which the participants small talk use the tactic of gratitude. The linguistic analysis of the selected data has been based on descriptive method, functional method, and contextual-interpretive method. The article discusses the linguistic definitions of communicative strategy and communicative tactic. The article offers the classification of communicative strategies and tactics used by participants of small talk. Gratitude, along with the tactic of approving the encounter, asking about the interlocutor's affairs, asking about the interlocutor's opinion, agreeing with the interlocutor's opinion, complimenting, sympathizing with the interlocutor, and congratulating belong to the strategy of showing interest in the interlocutor. In the Theory of Speech Acts, gratitude is viewed as behabitive, convivial, expressive, assertive or regulative — depending on which illocutionary aim a scientist recognizes as a major one in the given speech act. Using the communicative tactic of gratitude, the speaker demonstrates his good attitude towards the interlocutor, evokes pleasant feelings, creates a friendly atmosphere of small talk. The contextual-interpretive analysis of the actual data shows that the participants of small talk express gratitude for an invitation, for the information provided, for the compliments received, for approval of their actions, for the care and attention shown to them, for the support. In small talk, gratitude mainly functions as a means of etiquette that does not have emotional or evaluative nature. Gratitude is mostly realized by the verb thank, the adjectives grateful and thankful, and less often, especially to express sincere gratitude, indirect means are used, in particular, the evaluative adjectives nice, sweet and kind. Sincere gratitude is not so common in small talk, but it is quite possible. The sincerity of the speaker is expressed by intensifying adverbs.

Key words: communicative tactic, communicative strategy, gratitude, small talk, sincerity, speech etiquette.

Вступ. Пропонована розвідка спрямована на вивчення комунікативної тактики подяки, якою послуговуються учасники світської бесіди. Чимало вітчизняних лінгвістів опікуються вивченням комунікативних стратегій й тактик (Н. О. Бігунова, 2015, 2019; М. М. Гаража 2011; Ю. В. Деде, 2019, 2020, 2022; М. В. Косовець, 2021, 2022; М. Левіщенко, 2013; Н. О. Передон, 2018; О. М. Петренко, 2018; Л. Д. Швелідзе, 2021; І. Ю. Шкіцька, 2012 та ін.). Проте комунікативна тактика

подяки, якою керуються учасники світської бесіди, наразі досліджена недостатньо, що відзначає актуальність дослідження.

Не претендуючи на вичерпне розв'язання проблеми стратегічного підґрунтя світської бесіди, ми поставили собі за **мету** встановити мовленнєві засоби тактики подяки в світському мовленнєві, які ми вивчали в англомовному художньому дискурсі.

У відповідності до мети сформульовано такі науково-дослідницькі **завдання**: 1) схарактеризувати феномени *комунікативна стратегія* і *комунікативна тактика*; 2) запропонувати власну класифікацію комунікативних стратегій і тактик, якими послуговуються учасники англомовної світської бесіди; 3) дослідити подяку як одну з тактик реалізації стратегії інтересу до співрозмовника; 4) виявити мовленнєві засоби реалізації тактики подяки в англомовному художньому дискурсі.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використано загальнонаукові та спеціальні лінгвістичні дослідницькі методи. Серед загальнонаукових методів у роботі застосовано *описовий метод* — для планомірної інвентаризації та виокремлення ознак аналізованого фактичного матеріалу; *функціональний метод* застосовано для дослідження мовних одиниць в ситуативному контексті, з огляду на цілеспрямовану природу мовних одиниць і явищ. У межах спеціальних мовознавчих методів застосовано *контекстуально-інтерпретаційний аналіз* — для виявлення інтенцій комунікантів, їхніх пресупозицій та стереотипів як компонентів висловлювання в кожному контексті вибірки.

Результати та обговорення. Мета мовця, якої він прагне досягти в процесі комунікативної взаємодії зі співрозмовником, обумовлює вибір комунікативної стратегії в мовленнєвому спілкуванні (Приходько, 2008: 213). Як слушно зазначає Ю. В. Деде, мовна комунікація зумовлена загальною комунікативною стратегією мовця і конкретними тактиками її реалізації, оскільки мовець опікується результативністю та ефективністю свого повідомлення, напівсвідомо враховуючи різні підходи, які більшою або меншою мірою відповідають умовам протікання конкретної ситуації спілкування (Деде, 2022: 85).

Поняття «стратегія» передбачає певну глобальну мету комуніканта, яка визначає його комунікативну поведінку в процесі комунікації, а тактика слугує конкретним інструментом реалізації обраної стратегії на певному етапі мовленнєвої взаємодії (Передон, 2018: 41).

Якщо під комунікативною стратегією розуміють сукупність мовленнєвих дій, спрямованих на рішення генерального завдання мовця, то під комунікативною тактикою — одну або кілька мовленнєвих дій, що реалізують деяку стратегію (Бігунова, 2019: 59).

На думку Ф. С. Бацевича, комунікативна тактика є усвідомленою лінією поведінки на певному етапі комунікативної взаємодії, спрямованою на досягнення бажаного ефекту або запобігання небажаного ефекту; це мовленнєві прийоми, які дають змогу досягти комунікативної мети (Бацевич, 2004: 120).

Н. О. Передон наполягає, що «процес комунікації може бути ефективним лише за умови правильного вибору стратегій і тактик, що їх імплементують», а «вибір стратегій і тактик підпорядкований меті, якої прагне досягти мовець у результаті комунікативної взаємодії з партнером зі спілкування» (Передон, 2018: 41).

Спостереження над світським мовленням персонажів англomовного художнього дискурсу уможливило складання власної класифікації комунікативних стратегій і тактик, якими послуговуються учасники світської бесіди. Ми виокремлюємо дві глобальні комунікативні стратегії: стратегію *виявлення інтересу до співрозмовника* і стратегію *самопрезентації*.

Стратегія виявлення інтересу до співрозмовника в художньому світському мовленні, на нашу думку, реалізована комунікативними тактиками схвалення зустрічі, довідування про справи співрозмовника, довідування про думку співрозмовника, згоди з думкою співрозмовника, компліменту, співчуття співрозмовникові, поздоровлення та подяки.

Стратегія самопрезентації в художньому світському мовленні, на нашу думку, реалізована комунікативними тактиками висловлювання думки, висловлювання сентенції, поради, вихвалання, жарту, шпильки, ухилення від прямої відповіді, зміни теми, повідомлення новин, чуток та пліток.

У пропонованій роздвідці розглянемо *тактику подяки*, яка є засобом реалізації стратегії виявлення інтересу до співрозмовника.

Подяка є мовленнєвим актом етикетного спілкування, що має ритуальний характер. Вона ґрунтується на апеляції до емоцій людини, потреби бути у безпеці, покращенні репутації.

На думку В. В. Марченко та А. А. Старкіна, тактика подяки є одним з потужних принципів ефективного спілкування, оскільки вона

безпосередньо впливає на емоційну складову адресата. Факт подяки допомагає краще запам'ятати те, що сказав адресант, слова подяки мають у разі сильніший вплив на людину, ніж будь-які інші фактори. Метою мовця є переконати, донести до адресата думку за допомогою таких слів, які здатні викликати потрібні почуття і думки (Марченко, Старкіна, 2020: 465).

Вираз подяки є індикатором позитивного ставлення до співбесідника, впливає на його емоційну складову, створює безпечну та гармонійну атмосферу спілкування. Як справедливо визначає І. О. Ківенко, подяка реалізує декілька цілей, а саме: 1) висловлення почуття вдячності за здійснене для адресанта добро; 2) надання позитивної оцінки праці / діям адресата як винагороди чи заохочення; 3) висловлення позитивних емоцій адресанта, спричинених діями адресата; 4) визнання послуги і визнання себе боржником; 5) повернення боргу за послугу чи благодіяння як словесно, так і діяльнісно (Ківенко, 2018: 190).

В теорії мовленнєвих актів подяку потрактовують як *бехабітив*, *конвівіал*, *експресив*, *сатисфікатив* або *регламентив* — в залежності від того, яку ілокутивну ціль той чи інший вчений визнає домінуючою в даному мовленнєвому акті. Дж. Остін уналежнює МА подяки до класу *бехабітивів*, які об'єднують етикетні формули спілкування та виражають реакцією на поведінку людей (Austin, 1975: 159). Дж. Ліч відносить подяку до *конвівіалів* (Leech, 1983: 104–105), ілокутивною ціллю яких є забезпечення гармонійного перебігу комунікації. У таксономії ілокутивних актів Дж. Сьорла подяка віднесена до групи *експресивів*, що виражають почуття та ставлення (Searle, 1976). О. Халіман кваліфікує мовленнєвий акт подяки як оцінний, «оскільки він пов'язаний з репрезентацією аксіологічних смислів» (Халіман, 2022: 329).

Т. Врabelь вважає, що «як соціально значущі, мовленнєві акти подяки у ритуалізованих ситуаціях є знаком поваги мовця до розроблених суспільством норм вербальної поведінки, а їхнє вживання, відповідно, свідчить про визнання співрозмовника рівноправним членом цього культурно-мовного соціуму, на якого поширюються вимоги поважного ставлення» (Врabelь, 2020: 129).

Отже, користуючись комунікативною тактикою подяки, мовець показує своє добре ставлення до співбесідника, викликає приємні почуття, створює доброзичливу атмосферу бесіди, зокрема світської

бесіди. Проілюструємо епізодом з літературного англомовного дискурсу, в якому Енн вперше зустрічається з Джулі, дівчиною свого сина, та дякує їй за те, що вона проявляє терпіння в їх стосунках:

Julie reached for a warm sourdough roll. “I’m glad you asked me to lunch. — and I want to thank you for being so patient with my son” (Macomber, 2013: 228–229).

Учасники світської бесіди вдячні за запрошення, за надану інформацію, отримані компліменти, за схвалення їхніх дій, за вияв турботи та уваги до них, за підтримку.

Нещира подяка передбачає, що адресант не відчуває вдячності до адресата. Висловлювання залишається формальним етикетним вираженням подяки в своїй поверхневій структурі, адресант не вважає дії адресата бенефактивними для себе, однак зовні цього не експлікує (Ківенко, 2019: 88). Формальна подяка реалізована типовими мовними засобами. Здебільшого мовці використовують дієслово *to thank* в еліптованих конструкціях (*Thank you, Thanks*), рідше дієслова *to appreciate*, прикметники *grateful* та *thankful*. В такому випадку подяка викликана ввічливістю та дотриманням етикету. Наприклад:

1) *Sofia: Hi. I was so glad you called. Come in.*

Lisa: Thanks (Afterlife of the party. 01:11:46–01:12:48) (подяка за запрошення).

2) *Max: Keziah — some woodcock?*

Keziah: No, thank you — I’m a fruitarian (Notting Hill. 1:03:00–1:03:20) (подяка за пригощання).

У нижченаведеній комунікативній ситуації за допомогою етикетного висловлювання *Thanks* тактика подяки реалізується в ситуації гостинності, коли Причер проявляє ініціативу та пропонує покликати Джека, на якого чекає Мел:

Mel: Hey, Preach. Is Jack around?

Preacher: Yeah, he’s in the office. Um... I’ll go get him.

Mel: Thanks (Virgin River. S2. S1. 00:15:17).

Від таких ситуацій відрізняються ті, у яких «критерій щирості опиняється в комунікативному фокусі», оскільки адресант «високо оцінює дії / вчинки адресата та вважає їх бенефактивними для себе» (Ківенко, 2018: 66). Його подяка не є простим етикетним кліше, а слугує засобом вираження істинної вдячності та позитивного емоційного стану. На це звертає увагу й І. Чемеринська, зауважуючи, що денотативним значенням таких фраз «є вираження почуття вдячності за

послугу, пораду, подарунок тощо, але висловлення здатне набувати й емоційно-експресивної конотації» (Чемеринська, 2012: 100).

Як слушно зазначає І. О. Ківенко, одним з головних чинників подяки вважається критерій ширості. В художньому дискурсі ступінь ширості подяки визначається екстралінгвальним контекстом або авторськими кваліфікаторами персонажного мовлення (Ківенко, 2019: 88).

У наступній світській бесіді відомий письменник Джейк зустрічає сусідку та знайомиться з її бойфрендом Іаном. Іан зізнається, що є фанатом творчості Джейка. В свою чергу Джейк висловлює шире почуття, про що свідчить не лише використання фрази-кліше *thank you*, а й підсилення її вигуком-інтенсифікатором *Oh*.

Jake: Oh, Ian Page. Pleased to meet you.

Ian: I'm a big fan of your work, really.

Jake: Oh, thank you (The Noel Diary. 00:35:45).

У разі неформальної, широї подяки мовці часто вдаються до непрямих засобів, а саме до прикметників позитивно-оцінної семантики: *nice*, *sweet* та *kind*, наприклад:

1) *Dana Sue: I learned a little bit more about why Miss Frances left me the money. It's complicated, but she felt close to me... Us. Like family.*

Annie: That's sweet. I always remembered her favorite order because you taught me to treat customers at Sullivan's like visitors in our home (Sweet Magnolias. S3. E4. 00:34:39–00).

2) *Mr. Van: Hmm. Good. Sullivan's is the closest I've come to a home-cooked meal since my wife passed. For a man that can't cook, y'all are a godsend.*

Dana Sue: Well, that's the sweetest thing I've heard all week. I'll be sure to share that with Erik (Sweet Magnolias. S1. E4. 00:34:19–00:35:14).

Розглянемо ще одну бесіду, яка трапляється, коли в холі Ліза зустрічає нового сусіда з коробками в руках та пропонує відкрити двері, що стає початком світської бесіди:

Lisa: Oh! Here. Let me open the door for you.

Max: Brilliant. Cool.

Lisa: Cool (Afterlife of the party. 00:02:50).

Тут подяка теж висловлена непрямо, за допомогою прикметників позитивно-оцінної семантики *brilliant* та *cool*.

В іншому епізоді спостерігаємо реалізацію тактики подяки прикметником *grateful*, який непрямо виражає подяку Ліенн за запрошення на зустріч:

We both stopped and looked at each other. I motioned for her to speak first. She was a bit flushed, as though she found this situation as awkward as I did.

*“I was about to say **I’m grateful** Patrick and Melanie invited me to join them” (Macomber, 2010: 109).*

Щирість подяки інтенсифікують прислівники-інтенсифікатори *a lot, much, enough*, наприклад:

1) ***How can I ever thank you enough** for giving me the opportunity to live in this astounding city!* (Wodehouse, 2012: 98).

2) *When the reel came to an end every one stirred luxuriously.*

‘Well, that was very nice,’ said the Rector’s wife, ‘very nice and instructive.’

‘I really must congratulate you, Colonel. A production of absorbing interest. I had no idea Wesley’s life was so full of adventure. I see I must read up my Lecky.’

‘Too divine, Papa.’

‘Thank you so much, sir, I enjoyed that immensely’ (Vaugh, 2012: 149).

Висновки. Таким чином, в англомовній світській бесіді подяка є однією з комунікативних тактик, що реалізують стратегію виявлення інтересу до співрозмовника. Учасники світської бесіди виражають подяку за запрошення, за надану інформацію, отримані компліменти, за схвалення їхніх дій, за вияв турботи та уваги до них, за підтримку. Подяка часто функціонує як етикетний засіб, який не має емоційно-оцінного навантаження. Щира подяка не так поширена в світській бесіді, проте є цілком можливою. Подяка здебільшого реалізована дієсловом *thank* в еліптованих конструкціях (*Thank you, Thanks*), прикметниками *grateful* та *thankful* та рідше, особливо для вираження щирої подяки, вживаються непрямі засоби, зокрема позитивно-оцінні прикметники *nice, sweet* та *kind*. Щирість мовця увиразнюють прислівники-інтенсифікатори *a lot, much, enough* та вигук *oh*.

Список літератури

Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. 343 с. URL: http://document.kdu.edu.ua/info_zab/061_123.pdf

Бігунова Н. О. Схвалення як тактика реалізації стратегії пом’якшення висловлювання (на матеріалі англомовного літературного дискурсу). *Актуальні питання гуманітарних наук* / Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. 2019. № 23. С. 58–62. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/23.166094>

Врабель Т. Словотворча прагматика у сучасній англійській мові. Берегове ; Ужгород : ЗУІ ім. Ф. Ракоці II ; ТОВ «РІК-У», 2020. 236 с.

- Ківенко І. О. Інтонаційна організація висловлювань іронічної подяки. Закарпатські філологічні студії. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2018. Вип. 7, т. 1. С. 87–91.
- Ківенко І. О. Мовленнєвий акт подяки: прагмалінгвістичний аналіз (на матеріалі англійської мови) : дис. ... канд. філ. наук : 10.02.04. Одеса, 2018. 226 с.
- Марченко В. В., Старкіна А. А. Прагматичний ефект використання гумору у публічних політичних виступах. *Young Scientist*. 2020. № 11 (87). November. С. 463–467. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304–5809/2020–11–87–100>
- Передон Н. О. Вербальні та невербальні засоби реалізації стратегій і тактик учасників комунікативної ситуації «примирення» (на матеріалі англійської мови) : дис. ... канд. філ. наук : 10.02.04. Херсон, 2018. 260 с.
- Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивнодискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя: Прем'єр, 2008. 332 с.
- Халіман О. В. Мовленнєвий акт подяки в аспекті лінгвоаксіології. *Полігранна філологія без кордонів*. Харків : Вид. Іванченко І. С., 2022. С. 324–332.
- Чмеринська І. Подяка як оцінний мовленнєвий акт. *Науковий вісник ВНУ імені Лесі Українки*. 2012. № 6. С. 99–106.
- Austin J. L. How to do things with words. 2nd edition. Harvard University Press, 1975. 192 p.
- Leech G. Principles of Pragmatics. London ; New York : Longman, 1983. 250 p.
- Searle J. R. A classification of illocutionary acts. *Language in Society*. 1976. 5(1). P. 1–23.
- Afterlife of the party. Front Row Films DAE Light Media / directed by Stephen Herek, 2021.
- Bridget Jones's Diary. Miramax Films / directed by Sharon Maguire, 2001.
- Notting Hill. Universal Pictures / directed by Roger Michell, 1999.
- Macomber D. Those Christmas Angels. London : MIRA, 2013. 210 p.
- Macomber D. Hannah's list. Ontario : MIRA, 2010. 397 p.
- The Noel Diary. Johnson Production Group, Off Camera Entertainment / directed by Charles Shyer, 2022.
- Virgin River. Netflix / Directed by Sue Tenney. 2019.
- Waugh E. Vile bodies. New York : Back Bay Books, 2012. 320 p.
- Wodehouse P. G. My man Jeeves. Chicago : A public domain book, 2012. 134 p.

References

- Bigunova N. O. (2019). Skhvalennia yak taktyka realizatsii stratehii pom'iakshennia vyslovliuvannia (na materiali anhlovmovnoho literaturnoho dyskursu). Aktualni pytannia humanitarnykh nauk. Vyp 23, tom 1, 58–62.
- Vrabel T. (2020). Slovtovorcha prahmatyka u suchasni anhliskii movi. Berehove — Uzhhorod : ZUI im. F. Rakotsi II — TOV «RIK-U», 236.

Kivenko I. O. Intonatsiina orhanizatsiia vyslovliuvan ironichnoi podiaky. Zakarpatski filolohichni studii. T. 1 № Vyp. 7. Uzhhorod: Vydavnychy dim “Helvetyka”, 2018. S. 87–91.

Kivenko I. O. (2018). Movlennieviy akt podiaky: prahmalinhvistychnyi analiz (na materialy anhliiskoi movy): dys. kand. fil. nauk: 10.02.04. Odesa, 226.

Marchenko V. V., Starkina A. A. Prahmatychniy efekt vykorystannia humoru u publichnykh politychnykh vystupakh. «Young Scientist» № 11 (87) November, 2020. S. 463–467. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304–5809/2020–11–87–100>

Peredon N. O. (2018). Verbalni ta neverbalni zasoby realizatsii stratehii i taktyk uchashnykh komunikativnoi sytuatsii «prymyrennia» (na materialy anhliiskoi movy): dys. kand. fil. nauk : 10.02.04. Kherson, 260.

Prykhodko A. M. (2008). Kontsepty i kontseptosystemy v kohnityvnodyskursyvni paradymy linhvistyky. Zaporizhzhia: Prem'ier, 332.

Khaliman O. V. (2022). Movlennieviy akt podiaky v aspekty linhvoaksiolohii. Po-lihhranna filolohiia bez kordoniv: kolektyvna monohrafiia. Kharkiv: Vydavnytstvo Ivanchenko I. S., 324–332.

Chemerynska I. (2012). Podiaka yak otsinnyi movlennieviy akt. Naukovyi visnyk VNU imeni Lesi Ukrainky. № 6. Volyn, 99–106.

Austin J. L. (1975). How to do things with words. Harvard University Press; 2nd edition, 192.

Leech G. (1983). Principles of Pragmatics. London & New York: Longman, 250.

Searle J. R. (1976). A classification of illocutionary acts. *Language in Society*, 5(1), 1–23.

Afterlife of the party. Front Row Films DAE Light Media: directed by Stephen Her-ek, 2021.

Bridget Jones's Diary. Miramax Films: directed by Sharon Maguire, 2001.

Notting Hill. Universal Pictures: directed by Roger Michell, 1999.

Macomber D. Those Christmas Angels. London: MIRA, 2013. 210 p.

Macomber D. Hannah's list. Ontario: MIRA, 2010. 397 p.

The Noel Diary. Johnson Production Group, Off Camera Entertainment: directed by Charles Shyer, 2022.

Virgin River. Netflix. Directed by Sue Tenney. 2019.

Wagh E. Vile bodies. New York: Back Bay Books, 2012. 320 p.

Wodehouse P. G. My man Jeeves. Chicago: A public domain book

Стаття надійшла до редакції 12.12.2023 року

УДК 811.133.1'38'06

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307–4604.2023.2\(51\).296818](https://doi.org/10.18524/2307–4604.2023.2(51).296818)

ОНОМАТОПЕЯ ЯК ЗАСІБ ЕКСПРЕСИВНОСТІ В ГРАФІЧНОМУ РОМАНІ: ДЕЯКІ НЮАНСИ ПЕРЕКЛАДУ

Божко Ірина

кандидатка філологічних наук, старша викладачка

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ORCID 0000–0002–2608–093X

Калініченко Артем

студент

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ORCID 0000–0002–7078–2488

Статтю присвячено ономапопії як засобу експресивності в графічному романі, зокрема особливостям перекладу звуконаслідувальних слів з французької мови українською. Метою дослідження є з'ясувати особливості ономапопії в графічному романі та проаналізувати стратегії її перекладу, уклавши міні-словник ономапопії (мовна пара французька — українська). У ході дослідження з'ясовано, що графічний роман спирається на суто візуальну та текстову складову. Саме візуальний супровід кольорів, тексту та стилю малюнку допомагає зрозуміти, як сприймати ономапопії в контексті. Такий художній засіб як текстова булька теж відповідає за передачу значення ономапопії, тож форму, розмір, стиль накреслення літер необхідно враховувати під час інтерпретації. Працюючи над перекладом ономапопії у графічних романах, необхідно спиратися на загальні лінгвістичні знання, аналізуючи тип звуконаслідування за походженням (антропофони, зоофони, натурофони, артефактофони) та значення формансних ономапопій для більш ефективного підбору аналогів. Водночас процес перекладу — передусім креативний процес, тому неможливо запропонувати конкретну модель роботи над текстом. Дослідивши способи перекладу ономапопії у ряді коміксів про Тентена (Ерже) та в «Персеполісі» (Марджан Сатрапі), ми дійшли висновку, що перекладачі застосовували такі стратегії: транскрипцію / транслітерацію; часткову адаптацію (заміну однієї-двох літер); повну заміну звуконаслідувального слова на слово, властиве українській мові; повну заміну слова з частковою заміною значення; заміну ономапопії на корінь відповідного дієслова. Поширеними в перекладацькій практиці є додавання та видалення окремих елементів (серед них і ономапопії), що загалом не схвалюється, однак не є недоліком за умови дотримання авторського задуму. Нерідко перекладачеві доводиться комбінувати стратегії для досягнення точного й експресивного результату.

Ключові слова: звуконаслідування, ономапопії, перекладацька стратегія, графічний роман, ономапопії.

ONOMOTOPEIA AS A MEANS OF EXPRESSIVENESS IN A GRAPHIC NOVEL: SOME NUANCES OF TRANSLATION

Iryna Bozhko

PhD in Philology, senior lecturer,
Sumy Makarenko State Pedagogical University

Artem Kalinichenko

student,
Sumy Makarenko State Pedagogical University

The article is devoted to onomatopoeia as a means of expressiveness in a graphic novel, to be precise, to the peculiarities of the translation of onomatopoeic words from French into Ukrainian. The purpose of the study is to find out the characteristic traits of onomatopoeia in a graphic novel and analyze its translation strategies, compiling a mini-dictionary of onomatopoeias (language pair French — Ukrainian). In the course of the research, it was found that the graphic novel relies on a purely visual and textual component. It is the visual accompaniment of colors, text and drawing style that helps to understand how to perceive onomatopoeia in context. Such an artistic tool as a speech bubble is also responsible for conveying the meaning of onomatopoeia, so the shape, size, and style of letters must be taken into account during interpretation. When working on the translation of onomatopoeia in graphic novels, it is necessary to rely on general linguistic knowledge, analyzing the type of onomatopoeia by origin (human sounds, animal sounds, nature sounds, sounds of objects) and the meaning of formative onomatopes for a more effective selection of analogues. At the same time, the process of translation is primarily a creative process, so it is impossible to offer a specific model of work on the text. Having studied the ways of translating onomatopoeia in a number of comics about Tintin (Hergé) and in “Persepolis” (Marjan Satrapi), we came to the conclusion that the translators used the following strategies: transcription / transliteration; partial adaptation (replacement of one or two letters); complete replacement of the onomatopoeic word with a word specific to the Ukrainian language; full replacement of the word with partial replacement of the meaning; replacing the onomatopoeia with the root of the corresponding verb. Common in translation practice is the addition and removal of certain elements (onomatopoeia included), which is generally not approved, but is not a drawback provided that the author’s intention is followed. Often the translator has to combine strategies to achieve an accurate and expressive result.

Key words: onomatopoeia, sound imitation, translation strategy, graphic novel, onomatope.

Вступ. Бурхливий розвиток українського книговидавництва, який є проявом усвідомлення національної ідентичності, ставить перед сучасним перекладачем численні виклики. Відчувається брак лексикографічних джерел; далеко не в усіх мовних парах пропрацьовані деталі перекладу. Насправді ж, навіть такі несуттєві, на перший погляд, елементи, як звуконаслідування потребують своїх словників.

Юрко Позаяк, літературний редактор коміксу про Тентена, зокрема, зауважив: «Повною несподіванкою для мене стали вигуки. Виявляється, в українській мові повна катастрофа із цим. Питомі українські вигуки були русифіковані: українською качка каже не «кря-кря», а «ках-ках», свиня — «рох-рох», а котик — «няв-няв». А як каже потяг? Українською — «чих-пах». А як говорить автомобіль або автобус, коли відчиняє двері, або літак, коли пролітає над містом? Як говорить водопровідний кран? Усі ці звуки і вигуки доводилося відшукувати і додумувати» (Кисельова, 2019). Тож, як бачимо, питання перекладу ономафопей є нагальним.

Інтерес до ономафопей — явище не нове. Так, у 1808 році побачив світ *Dictionnaire raisonné des onomatopées françaises* Шарля Нодьє (Nodier, 1808), автор якого намагався пояснити етимологію численних слів французької мови через ономафопею (серед них, наприклад, *horreur, loup, guêpe* — слова, які навіть якщо мали щось спільне зі звуконаслідуванням, давно вже втратили цей зв'язок).

Працюючи над дослідженням, ми послуговувалися працями В. Р. Калініної-Шамрай, П. В. Літевчук, М. О. Заслоцької, Ю. В. Юсип-Якимович, знайомилися з надбаннями фанатських (і не лише) перекладацьких груп.

Метою дослідження є з'ясувати особливості ономафопей в графічному романі та проаналізувати стратегії її перекладу, уклавши міні-словник ономафопей (мовна пара французька — українська).

Методи дослідження. Серед методів дослідження переважають описовий та зіставний. **Матеріалом дослідження** є звуконаслідування, відібрані з сучасних українських перекладів графічних романів та їхніх оригіналів французькою мовою.

Результати та обговорення. Ономафопея або звуконаслідування — це імітація звуків живої чи неживої природи, звуків, які супроводжують певні процеси. Ономафопея також дозволяє утворювати фонологічні неологізми (Заслоцька, 2021: 9).

Перш ніж перейти до власне перекладацької частини дослідження, коротко розглянемо особливості ономафопей. Так, у дослідженні П. В. Літевчук запропоновано класифікувати ономафопей за джерелом виникнення звуку (Літевчук, 2015: 417). Авторка пропонує такі чотири джерела: людина, тварини, природні явища, предмети. За термінологією І. В. Малинюк ці ономафопей слід називати відповідно антропофонами, зоофонами, натуруфонами та артефактофонами (Малинюк, 2021: 2).

Серед антропофонів розрізняємо:

1. Спричинені емоційно-психологічним станом (фр. *lamenter*, укр. *лементувати*).

2. Спричинені фізіологічним станом (фр. *hoquet*, укр. *гикавка*).

Зоофони умовно поділяємо на три групи:

1. Звуки птахів: фр. *couscouer*, *piaf* (горобець), укр. *кувати*, *цвірінькати*.

2. Звуки ссавців: фр. *aboyer*, *ronronner*, укр. *гавкати*, *мурчати*.

3. Звуки комах: фр. *bourdonner*, укр. *дзижчати*.

Натурофони — звуки природних явищ. Наприклад, фр. *tonnerre*, укр. *грім*.

І нарешті артефактофони, які умовно поділяють на:

1. Звуки твердих тіл (укр. *брязкати*, фр. *turlututu*).

2. Звуки рідких тіл (фр. *bouillir*, англ. *boil*, норв. *kok opp*, укр. *булькати*).

Розуміння джерела походження звуку спрощує завдання перекладача, адже вибір зводиться вже до вузкого спектру звуків.

У монографії Ю. В. Юсип-Якимович «Ономатопоетика українських говорів Карпат» запропоновано розглядати ономатопею з погляду формансних ономатопів (твірних елементів ономатопеї), серед яких авторка виділяє ініціальні, фінальні й медіальні, а також композиційні. Так, наприклад, серед інших авторка пропонує:

«Ряд ономатопів на -ах (спільний елемент структури) і загальний елемент узагальнювального значення — звук глухого удару: бах, гах, жах, тах, фах.

Ряд на -ін': спільний елемент значення — свистячий тонкий звук: бзін', брін', дзвін', дрін', квін', трін', фін', цвін'.

Ряд ономатопів із спільним елементом ономатопоетичної структури -ух і значенням — звук від виливання води: бл'ух, бр'ух, жд'ух та ін.» (Юсип-Якимович, 2007: 89).

Вважаємо, що цей підхід слід застосовувати, працюючи над перекладом графічних романів, проте не завжди спостережувані авторкою закономірності будуть найкраще передавати звук, який автори замислювали в оригіналі.

Графічний роман, на відміну від медіапродуктів на кшталт кінофільмів, відеоігор тощо, не має звукового супроводу, тому спирається на суто візуальну та текстову складову.

За дослідженнями коміксиста Шона Гінеса (Guynes, 2014) можна судити про підсвідоме розуміння читачем ономатопеї, тобто читач,

який зіштовхується з випадком звуконаслідування в тексті, помічає і на підсвідомому рівні розуміє суть цього засобу в контексті, візуалізує її таким чином, що графічні засоби носія передають тип і якість звуку.

Часто у графічних романах можна помітити ономапопеї, намальовані різкими штрихами та лініями або навпаки — гладкими та округлими. Саме це і допомагає зрозуміти читачу, як саме потрібно інтерпретувати звук у його підсвідомості: різко, гучно, несподівано; тихо, повільно тощо. Саме візуальний супровід кольорів, тексту та стилю малюнку допомагає зрозуміти, як використовувати ономапопею у контексті.

Для більш детального аналізу візьмемо фрагмент графічного роману «Кіберпанк 2077 Травма тім» (див. рис. 1). Ця сторінка зображує бійку із різкими та гучними звуками, як можна зауважити, такий художній засіб як текстова булька теж відповідає за передачу значення ономапопеї. Із контексту ми можемо зрозуміти, що крик персонажів є різким та болісним, а такі звуки як *хрясь* є гучними і відчуються дуже «важкими» у підсвідомості завдяки їх масивності на зображенні.

Рис 1. Розмір тексту та характер накреслення як невербальний засіб підсилення змісту ономапопеї

Проаналізувавши ряд графічних романів про Тентена авторства Ерже («Тентен репортер «XX віку» у країні Сов'єтів» у перекладі Івана Рябчія, «Тентен в Америці» у перекладі Анни-Марії Баландіної, «Пригоди Тентена. Чорний острів» у перекладі Сергія Рєви), а також франкомовні комікси авторства Марджан Сатрапі «Персеполіс» у перекладі Оксани Макарової, ми уклали таку таблицю.

Таблиця 1

Переклад французьких звуконаслідувальних слів українською мовою

Гавкання	
Wouaf- wouaf, haw-haw, Haow-haow	Гав-гав!
Хекання собаки	
Fhhh-fhhh	Хух-хух
Стук у двері	
Toc-toc-toc	Тук-тук-тук!
Постріли	
Pan! Tacatac!	Плюх! Та-та-та! Пах!
Удар, зіткнення	
Boum, crac	Бум! Торорох!
Ричання лева	
Wahrrr	Гаррр!
Вибух	
Boum, Pang	Бабах! Бах!
Тріск	
Crac	Трісь!
Падіння чогось важкого	
Brouf	Гуп
Свист кулі	
Zzzzzz, pfuittn, piiuww, zwiiiz	Ф'ють! Вжжж
Булькання	
Blub, glou-glou	Блюп, глк- глк
Ляпас	
Clac	Ляп
Удар по голові	
Bop, cuic, wouac	Трісь!
Напружений видих	
Hop, han, ouf	Ухх, ох
Бренькання	
Pionggg	Брень!

Продовження табл. 1

Хропіння	
Rron, shhhh, pffuuuh	Хррр, пшшш
Ричання собаки	
Grrr	Гррр
Бійка	
Ouah, ah, hilfe, tarteifle	Туц-туц
Біг, тупотіння ніг	
Coin-coin	Топ-топ
Виття собаки	
Oûûû	Ууууу
Гудок потяга	
Tuut-tuut	Туууу-тууу!
Звук руху потяга	
Tchouk-tchouk-tchouk	Чух-чух-чух
Стукання по металу	
Bing-bing, ping-ping	Дзень-дзень!
Крик	
Wouah	Аааа!
Падіння у воду	
Plouf	Шубовсть, плюх
Чхання	
Tchoum!	Чих! Пчи! Ачи!
Шипіння	
Schhh!	Пшшш! Шшшш!
Плювання	
Pouah!	ТЬху!
Цокання годинника, дзвінка	
Ding-ding-ding, dong-dong	Зень! Дзелень!
Виття вітру	
Wooouuiiiii	Гу-у-у-у!
Копання, шкрябання	
Cric-cric	Шкряб!
Запалювання фітиля	
Schh, pchhh	Шшшш
Зойкання (звуки, що позначають біль)	
Ape, oupe, ouch, aouw, ow, aouh!	Ай! Ой! Уф! Ау!
Крик схвалення, радості	
Hip... Hip, hourrah! Youpiie!	Гіп гіп, урааа!
Кашель	
Koff koff	Кхе-кхе

Продовження табл. 1

Дзвін телефона, дверного дзвінка	
Drring!	Дзееень!
Падіння чогось легкого	
Ploc	Геп
Ламання чогось, звуки гармидеру	
Crac, bing, boum	Трісь, гуп, бах
Гудіння двигуна літака	
Rrrrrrr	Brrrrrr
Мекання кози	
Bê-ê-ê-ê	Беее!
Звук кусання	
Haggn!	Хрум!
Плач	
Wouhou! Houhou! Hou! Hi-hi!	Хник!
Биття скла	
Dzinggg	Кксшш
Гудіння сирени	
Wuuuuuu	Уууууу!
Сигнал авто	
Tôôt-tôôt, tûût-tûût	Бі-біп
Стукання по барабану	
Dong-dong!	Бум-бум
Сміх	
Ha-ha-ha!	Ха-ха-ха!
Гудіння корабля	
Tûûût	Дуууу
Свистіння свистка	
Tuut! Trrrit!	Сюр-р-р!
Захлопування дверей	
Clac	Гуп, клац
Звук пляскання калюжі	
Flatch	Плюх
Мичання корови	
Mheuw!	Мууу!
Звук падіння в м'ясо (у бруд)	
Platch	Хлюп
Цокання по склу	
Ting-ting-ting	Дінь-дінь
Відрижка	
Bhohh	Риг

Отже, до яких стратегій вдавалися перекладачі?

Напевне, найпростіша, проте далеко не скрізь доречна стратегія — це транскрипція / транслітерація, як, наприклад, у цій парі: *Grrr* — *Grrr* (гарчання собаки). Водночас такі прості випадки скоріше виняток, ніж правило. Нерідко перекладачеві доводиться частково (*Tûûût* — Дууу (гудок корабля) чи повністю замінювати ониматопею оригіналу. У випадку повної заміни зазвичай ідеться про вживання ониматопеї, яка вкоренилася в мові перекладу, яку перекладачеві не потрібно вигадувати, адже, будьмо ширі, не для всіх звуків довколишнього мова має належні назви, деякі перекладачам доводиться творити самостійно. Очевидним випадком повної заміни є, до прикладу, звук бренькання: *Pionggg* — *Брень!* Подекуди перекладач незначною мірою втручається в сенс написаного. Так, оригінальне *Pouah!* (огида) передається як *Тьху!* (плювання). Передаючи відрижку (*Bhohh*), перекладач вирішив використати корінь відповідного дієслова в українській мові (*Риг*) замість звукоімітаційного слова. Для мов, які послуговуються однаковими графічними системами (наприклад, французька й англійська користуються латинським алфавітом), характерним є запозичення, що, звісно, неможливо у мовній парі *французька* — *українська*.

Окрім того, поширеним у перекладацькій практиці (і подані випадки далеко не поодинокі (Seppälä, 1998: 90) є додавання чи вилучення ониматопей у перекладі, як це продемонстровано у таблиці 2 та Таблиці 3. Загалом до такої стратегії ставляться критично, але якщо перекладач нею не зловживає та не змінює авторського задуму, то вона має право на існування.

Таблиця 2

Французькі ониматопеї без перекладу

Звук пиляння металу	
Rrrh-rrrh-rrrh	—
Крик мавпи	
Rhaah!	—
Звук несправного двигуна літака	
Pfft-pfft	—
Гуркіт лавини	
Brrroum	—

Таблиця 3

Українські ониматопеї, яких немає в оригіналі

—	Ррріппп, шшшшшк
—	Пуххх
—	Скрушшшщ
—	Шшшінь
—	Врпуууу, врууууу, вввушш

Загалом творчий підхід, поєднання різних перекладацьких стратегій у передачі одного звуконаслідування — поширене явище.

Графічним романах властива також присутність інших графічних елементів, які важко назвати ониматопеями, проте вони передають звуки та емоції: це, наприклад, символи, які замінюють лайку персонажів. Хочемо відзначити те, як Альберу Удерзо та Рене Госсіні з гумором вдалося пояснити сутність роботи перекладача (рис. 2).

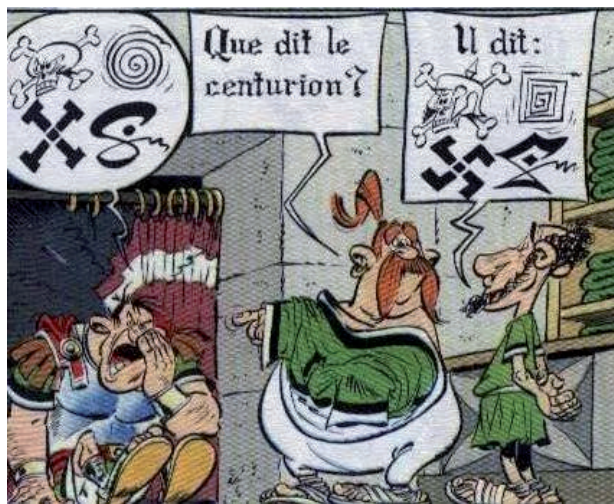

Рис. 2. Інші графічні елементи, які передають звуки та емоції

Висновки. Працюючи над перекладом ониматопеї у графічних романах, необхідно спиратися на загальні лінгвістичні знання, аналізуючи тип звуконаслідування за походженням (антропофони, зоофони, натурофони, артефактофони) та значення формансних онима-

топів. Водночас процес перекладу — передусім креативний процес, тому неможливо запропонувати загальну модель підбору аналогів.

На інтерпретацію ониматопей впливають також позамовні чинники. Графічний роман — це передусім зображення, тож розмір, форма, стиль накреслення літер нерідко визначають вибір аналогу в іншій мові.

Дослідивши способи перекладу ониматопей у ряді коміксів про Тентена (Ерже) та в «Персеполісі» (Марджан Сатрапі), ми дійшли висновку, що перекладачі застосовували такі стратегії: транскрипцію / транслітерацію; часткову адаптацію; повну заміну слова на слово, властиве українській мові; повну заміну слова з частковою заміною значення; заміну ониматопей на корінь відповідного дієслова.

Перспективу подальших досліджень убачаємо в укладенні повноцінного перекладного словника ониматопей для практичного застосування в перекладацькій практиці.

Список літератури

Кисельова К. Як герой коміксу рятував українців від голоду, 2019. URL: <https://osvitoria.media/experience/yak-geroj-komiksu-ryatuvav-ukrayintsiv-vid-golodu/> (дата звернення: 14.10.2023).

Літевчук П. В. Ониматопея у латинській, французькій та українській мовах (зіставний аспект) // Мовні і концептуальні картини світу. 2015. Вип. 1. С. 415–420.

Малинюк І. В. Типологія звукозображальних слів у китайській та українській мовах : дис. ... канд. філол. н. : 10.02.17. Київ, 2021. 190 с.

Юсип-Якимович Ю. В. Ониматопея українських говорів Карпат: семантична, фонетична, словотвірна структура та похідність ониматопів : монографія. Ужгород : Гражда, 2007. 268 с.

Guynes S. A. Four-Color Sound: A Peircean Semiotics of Comic Book Onomatopoeia // Public Journal of Semiotics. 2014. 6 (1). P. 58–72.

Nodier Ch. Dictionnaire raisonné des onomatopées françaises. Paris : Demonville, 1808. 262 p.

Seppälä S. La traduction des onomatopées dans la bande dessinée. Étude fondée sur la traduction de Garfield d'Anthéa Shackleton : mémoire présenté à l'École de traduction et d'interprétation pour l'obtention du diplôme de traducteur : Genève, 1998. 170 p.

References

Guynes, S. A. (2014). Four-Color Sound: A Peircean Semiotics of Comic Book Onomatopoeia. Public Journal of Semiotics, 6 (1). 58–72.

- Kyselova, K. (2019). Yak heroï komiksu riatuvav ukraïntsyv vid holodu. URL: <https://osvitoria.media/experience/yak-geroj-komiksu-ryatuvav-ukrayintsiv-vid-golodu/>.
- Litevchuk, P. V. (2015). Onomatopeia u latynskii, frantsuzkii ta ukraïnskii movakh (zistavnyi aspekt). *Movni i kontseptualni kartyny svitu*, 1. 415–420.
- Malyniuk, I. V. (2021). Typolohiia zvukozobrazhalnykh sliv u kytaïskii ta ukraïnskii movakh : dys. ... kand. filol. n. : 10.02.17. Kyiv.
- Nodier, Ch. (1808). *Dictionnaire raisonné des onomatopées françaises*. Paris : Demonville.
- Seppälä, S. (1998). La traduction des onomatopées dans la bande dessinée. Étude fondée sur la traduction de Garfield d'Anthéa Shackleton : mémoire présenté à l'École de traduction et d'interprétation pour l'obtention du diplôme de traducteur : Genève.
- Yusyp-Iakymovych, Yu. V. (2007). *Onomatopoetyka ukraïnskikh hovoriv Karpat : semantychna, fonetychna, slovotvirna struktura ta pokhidnist onomatopiv*. Uzhhorod : Grazhda.

Стаття надійшла до редакції 22.11.2023 року

УДК 159.923.2:17.035.3(=111):001

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307–4604.2023.2\(51\).296819](https://doi.org/10.18524/2307–4604.2023.2(51).296819)

ПОНЯТТЯ «АНГЛІЙСЬКІСТЬ» ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У НАУКОВИХ РОЗВІДКАХ

Войтенко Л. І.

доктор філологічних наук, професор

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID 0000–0002–6748–8210

Богуславський С. С.

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

У статті аналізується поняття англійськості у наукових розвідках зарубіжних та вітчизняних дослідників. Англійськість визначається як складова національної ідентичності. Поняття англійськості досліджується з різних підходів. На соціальному рівні за форми втілення англійськості відповідає інтелігенція, яка організовує суспільство у «модерному» поступі. Етно-культурний підхід формує перші уявлення про природу національного, які визначено як примордіальні, тому органістичний підхід до проблем національного формує уявлення, що нація та національна ідентичність є феноменами, даними народу «від природи», вони залежні від існування національної держави. Поняття національної ідентичності, в такий спосіб, стає головною складовою етно-культурного підходу. Модерністський підхід, оформляється в середині ХХ століття. Він акцентується на політичній природі національного, стверджується, що нації виникають за певних соціальних умов, а з часом зникають, минає епоха національних держав, а зміна історичних умов веде до трансформації національних держав у космополітичну загальну державу. 80–90-ті роки ХХ століття — це поява постмодерністської концепції національного, яка, на відміну від політикоцентризму попередньої теорії, постає як культуроцентрична, а нація в ній трактується як «винайдене», «уявне» поняття. При цьому важливим є не прагнення створити цілісну концепцію нації, а вивчення різних форм маргіналізації, гібридизації, що характеризують сучасну «постнаціональну» епоху. Національні спільноти характеризуються за такими ознаками: здійснюють спільну діяльність, яка полягає в інтерпретації відмінностей, формування кордонів, пошук традицій, створення співтовариств, конструювання інтересів. «Англійськість» відокремлюється від поняття націоналізму, його вивчення торкається соціокультурної сфери; в межах даного типу досліджень розглядаються особливості національної поведінки та способу мислення.

Ключові слова: ідентичність, англійськість, національний характер, національний міф, картина світу.

THE CONCEPT OF «ENGLISHNESS» AS A COMPONENT OF NATIONAL IDENTITY IN SCIENTIFIC RESEARCH

Voitenko L. I.

Doctor of Philological Sciences, Professor,
Odesa I. I. Mechnikov National University,

Bohuslavskiy S. S.

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Odesa I. I. Mechnikov National University

The article analyzes the concept of Englishness in the scientific studies of foreign and domestic researchers. Englishness is defined as a component of national identity. The concept of Englishness is studied from different approaches. At the social level, the intellectuals are responsible for the forms of Englishness embodiment, as they organize society in a 'modern' way. The ethno-cultural approach forms the first ideas about the nature of the national, which are defined as primordial, so the organicist approach to the problems of the national forms the idea that the nation and national identity are phenomena given to the people "by nature", they depend on the existence of the nation-state. The concept of national identity thus becomes the main component of the ethno-cultural approach. The modernist approach was developed in the mid-twentieth century. It emphasizes the political nature of the national, asserts that nations arise under certain social conditions and disappear over time, the era of nation-states is over, and changes in historical conditions lead to the transformation of nation-states into a cosmopolitan common state. The 80s and 90s of the twentieth century saw the emergence of the postmodern concept of the national, which, unlike the politically-centered approach of the previous theory, is culture-centered, and the nation is interpreted as an "invented" or "imaginary" concept. At the same time, it is not the desire to create a holistic concept of the nation that is important, but the study of various forms of marginalization and hybridization that characterize the modern "post-national" era. National communities are characterized by the following features: they engage in joint activities, which consist of interpreting differences, forming borders, searching for traditions, creating communities, and constructing interests. "Englishness" is separated from the concept of nationalism; its study touches upon the socio-cultural sphere; this type of research examines the peculiarities of national behavior and way of thinking.

Key words: identity, Englishness, national character, national myth, worldview.

Вступ. Англійськість, національна ідентичність досліджувалася з різних поглядів. Зокрема англійські дослідники Е. Геллнер та А. Сміт пов'язують крайні форми вираження національної ідентичності із низкою соціальних чинників, особливо з новим рівнем соціальної структури сучасного суспільства. «Враховуючи високий рівень професійної та географічної мобільності, високі вимоги, що

пред'являються людині більшістю виробництв, а також рівень компартаменталізації життя, що передбачає його поділ на різні сфери, — пише Є. Геллнер, — можна сказати, що будь-яка людина, яка не входить до певної культурної парадигми і не здатна адекватно увійти до неї, систематично піддаватиметься різним утискам і приниженням». Згідно з Геллнером за конкретні форми втілення національної ідентичності відповідає інтелігенція (Guingnery, 2006). На думку науковця, внесок інтелігенції в раціональне осмислення ідеї національної ідентичності великий у країнах, що розвиваються, або країнах, включених у процес модернізації, де умови життя людей змушують шукати ґрунт для консолідації. Іншими словами, живильним середовищем для зародження національної ідентичності є суспільство, що зробило крок від традиційності до «модерну», яке відрізняється високим рівнем соціальної мобільності.

Результати і обговорення. Інші підходи характерні для дослідників, які працюють у руслі неовеберіанської парадигми. Основні її складові ілюструє концепція американського вченого Л. Грінфелда. Ця концепція стверджує, що національна ідентичність — продукт Нового часу і дуже специфічної ситуації, що склалася у Великій Британії ще у період громадянської війни. Тоді на зміну традиційній англійській аристократії, майже повністю знищеній війною Білої та Червоної троянд, до влади прийшли нові люди, вихідці з низів. Вчорашні плебеї, майстрові, міські багатії прагнули утвердити себе в ролі нової еліти, знайти твердий ґрунт під ногами. Таким ґрунтом і стала національна ідентичність, яка знову згуртувала в єдину спільність верхи та низи англійського суспільства. На думку Грінфелда, одного разу з'явившись, національна ідентичність залишається майже незмінною протягом усього життя нації, що й засвідчує звернення до цієї проблеми сучасних авторів.

Англомовні національні дослідження питання англійськості мають двовікову історію, початок якої слід віднести до кінця XVIII століття. Уже в роботах І. Гердера, Ф. Шеллінга формуються перші уявлення про природу національного, які згодом були визначені як примордіальний (від англ. *Primordial* — початковий) або органістичний підхід до проблем національного: «Згідно з їхніми уявленнями, нація та національна ідентичність є феноменами, даними народу «від природи», вони залежні від існування національної держави. У Німеччині ще на рубежі XVIII–XIX століть виникає розуміння національного, як влас-

тивного людям з самого початку — у цьому випадку йдеться про при-мордіальну, ґрунтовницьку національну ідентичність, що виникає на основі етніко-культурних ознак. Поняття національної ідентичності, в такий спосіб, стає головною складовою етно-культурного підходу» (Grice, 1975). У межах цього підходу виробляються поняття національний характер, національний дух, душа нації. Етно-культурний підхід започатковано у працях німецьких романтиків, поширюється він у слов'янофільському середовищі та залишається актуальним для цілого ряду сучасних вітчизняних дослідників (Михед, 2011: 6).

Наступна концепція національного, названа модерністською, оформляється в середині ХХ століття. Вона акцентує політичну природу національного (Guingnery, 2006). Прихильники цієї концепції вважають, що нації та націоналізм формуються не раніше кінця ХVІІІ століття: «Феномен виникнення націй та націоналізму трактується як відповідь на потреби капіталізму, бюрократичної держави, урбанізації та секуляризації. З погляду «модерністів» (термін у даному випадку свідчить про найширше розуміння сучасності як капіталістичної епохи), нації — історично утворюються а потім зникають, минає епоха національних держав, в міру зміни історичних умов, трансформації національних держав у космополітичну загальну державу, прообразом якого служить об'єднана Європа, тому поняття нації та націоналізм живуть себе» (Мова і міжкультурна комунікація, 2012).

У 80–90-ті роки ХХ століття з'являється постмодерністська концепція національного, яка, на відміну від політикоцентризму попередньої теорії, постає як культуроцентрична; нація сприймається як «винайдене», «уявне» (Андерсон, 2001: 122) поняття, на перший план висувається не прагнення створити цілісну концепцію нації, а вивчення різних форм маргіналізації, гібридизації, що характеризують сучасну «постнаціональну» епоху. Національні спільноти описуються як такі, що «здійснюють спільну діяльність, яка полягає в інтерпретації відмінностей, формуванні кордонів, пошуку традицій, створенні співтовариств, конструюванні інтересів і т. п.» (Мова і міжкультурна комунікація, 2012).

Сучасні національні дослідження пов'язані з різними сферами гуманітарного знання, це і політико-історичні дослідження, культурологічні, лінгвістичні дослідження. Кожна з цих сфер виробляє власну методологію та термінологію, які найчастіше застосовують у літературознавчих дослідженнях з невеликою адаптацією, що зводить

літературу до ролі лише однієї (не головної) зі сфер прояву національного. При цьому важливо відзначити роль художньої національної літератури, оскільки вона, за нашим переконанням, є специфічною формою формування, оформлення, репрезентації і функціонування національного у літературі. Вивчення цієї проблеми вимагає формування власного понятійного середовища та глибокого розуміння функції літератури в процесі націогенезу та оформлення уявлень про національне в культурі.

Сфери репрезентації національного дуже різноманітні. «Національні тексти можуть читатись і як наративи, і як візіо- чи аудіотипи. Хоча ці способи, звичайно, доповнюють один одного, іноді якийсь із кодів стає домінуючим» (Коноплюк, 2015). Незважаючи на те, що мистецька парадигма сучасного суспільства швидко змінюється і такі сфери культури як кіно, комп'ютерна культура стають все більш вагомими для формування масового менталітету, проте навіть проста кількісна перевага писемної текстової культури над новими її формами дозволяє говорити про пріоритет писемного текстового наративу над іншими його типами, в тому числі й у сфері оформлення та відтворення національної ментальності. У цьому сенсі дуже важливою є назва збірника робіт під редакцією Х. Баби («Нація і нарація») та її перефразування у відомому збірнику вітчизняних та зарубіжних праць, присвячених проблемам національного «Нація як нарація», що підтверджує зазначений нами пріоритет писемної репрезентації нації перед іншими типами: «Становлення та існування нації як «уявного співтовариства» невідривно від дискурсивних процесів — зокрема від нарації (розповіді, оповіді) — від історії чи історій, вигаданих чи таких, що претендують на достовірність, як тиражування масово відтворюваного друкованого слова, яке закріплюють таким чином у суспільній свідомості. Думки про те, що нація може бути визначена як письмово зафіксована нарація, дотримувалися Б. Андерсон та Е. Геллнер (останній у книзі «Нації та націоналізм» описав зростання грамотності, розбіжність церковних мов із розмовними, десакралізацію високої культури та поширення її «масових» форм як процеси, що безпосередньо зумовили становлення націоналізму і націй). Серед вітчизняних авторів також чимало тих, хто схильний думати, що нація — це етнос плюс писемність плюс література (на противагу цинічній формулі, що стала популярною в останній час, яка стверджує, що нація — це етнос плюс армія)» (Gellner).

Наукові дослідження стосовно англійської культури ведуться в рамках поняття «англійськість», одного з найрозробленіших у сучасному літературознавстві Британії. Важливою тенденцією вивчення «англійськості» є прагнення відокремити поняття та визнати його свободу від зв'язку з різними видами націоналізму, в такий спосіб розмежовуючи сфери досліджень сучасних націоналізмів, що розглядають британський націоналізм як зразковий та англійський. Одночасно таке розмаїття підходів до поняття «англійськість» виключає однозначні і загальноприйняті тлумачення цього поняття, що відзначається і самими дослідниками поняття англійськості.

Вивчення англійськості торкається й соціокультурної сфери; в межах даного типу досліджень насамперед розглядаються особливості національної поведінки та способу мислення, співвідношення англійськості та «кельтськості». Широко представлені в англійському літературознавстві репрезентації англійськості у різних видах культури, наприклад, пейзажі міської культури, масової культури. Окремою сферою є постколоніальні дослідження англійськості, що включають роздуми про формування власної картини англійськості у свідомості жителів колоній. Мовна репрезентація англійськості є цілком окремою сферою досліджень, що включає вивчення концептів, які репрезентують національний характер і спосіб мислення.

Літературознавчий аспект англійськості представлений найрізноманітнішими дослідженнями, що висувають на перший план тих авторів літературних творів, які є зразковими представниками англійськості, або представляють у творчості власні концепції англійськості. Найбільш повно проблема літературної англійськості розглядається у роботі: David Gervais «Literary Englands: Versions of 'Englishness' in Modern Writing» (Smith, 1993). Виділяючи найрепрезентативніші з погляду англійськості імена, автор присвячує кожному з них окремі розділи: це Метью Арнольд, Джон Рескін, Томас Гарді, Едвард Томас Генрі.

Поява в сучасному літературознавстві поняття англійськості є результатом руйнування Британської імперії, саме тому багато авторів пишуть про те, що англійськість чужа націоналізму (Kumar, 2003; Featherstone, 2009).

Ньюболт, Редьярд Кіплінг, Едуард Морган Форстер, Девід Герберт Лоуренс, Джордж Оруелл, Івлін Во, Філіп Ларкін, Джеффри Хілл. Розглядаючи разом літературну критику (М. Арнольд), поезію (Д. То-

мас, Ф. Ларкін) та прозу (Р. Кіплінг, Дж. Оруелл, Т. Гарді, І. Во), вищезазначений автор створює власну версію художніх досліджень англійськості в літературі.

Дещо пізніше інший дослідник Р. Еббетсон у книзі «An Imaginary England: Nation, Landscape & Literature, 1840–1920» (Ebbatson, 2005) розглядає (і переглядає) з погляду англійськості твори братів Тенісонів, Руперта Брука, Едварда Томаса, Девіда Лоуренса. Завершуючи роботу порівнянним аналізом двох видавничих версій оповідання «Англія, моя Англія» у ракурсі едвардіанського фольклорного характеру. Літературознавчі дослідження, що розглядають більш сучасну літературу, виділяють як найбільш репрезентативні фігури у зв'язку з аналізом поняття англійськості постаті Дж. Фаулза, П. Акройда, Г. Свіфта, Дж. Барнса.

Сучасні літературознавчі дослідження англійськості задають певну традицію, проте не пропонують жодної концепції дослідження специфіки функціонування національного в літературі, також не задають певних параметрів дослідження, маючи за традицією англійської літературознавчої культури переважно емпіричний характер, що призводить до переваги дослідницької суб'єктивності як при виборі параметрів проведення досліджень, так і при виборі методології досліджень. Проблема англійськості є важливою складовою національної картини світу, що створюється в британській літературі, але зовсім не вичерпує тієї концепції національного «ми», яка отримує своє художнє втілення у творах письменників-англійців, унаслідок чого ми вважаємо зведення літературознавчого дослідження англійської національної картини світу лише до проблеми англійськості, як це часто відбувається в національному літературознавстві, обмеженням, однак для нашого дослідження, визначеного текстово, це обмеження є доречним.

Національні дослідження виробляють термінологічну базу, яка ґрунтується на таких поняттях як нація, етнос, національна ідентичність, національний спосіб життя, національний характер, саме вони формують думки про уявне національне в культурі. Найбільш досліджуваним у зв'язку з літературними текстами на сьогоднішній час залишається поняття «національна ідентичність», яке визначається дослідниками як динамічне явище, «що існує в безперервному процесі ідентифікацій» (Guignery, 2009) і включає в себе, крім національної самосвідомості, рівень «національного несвідомого» і поряд з колективною національною ідентичністю індивідуальну національну

ідентифікацію. Колективна національна ідентичність, у свою чергу, складається з авто- та гетеростереотипів, що формують архетипічну модель «ми — вони», яка «лежать в основі національно-етнічних відносин та національної ідентичності» (Easthope, 1998). Проблемі національної ідентичності присвячено низку значних досліджень національного, серед яких і концепція національного міфу як складової поняття англійськості.

Концепція національного міфу, на наш погляд, враховує специфіку літератури як виду мистецтва, особливість якого полягає в тому, що в літературі навіть проста трансляція існуючих національних поглядів та стереотипів може залучатися до процесу міфологізації, а для літератури останніх десятиліть особливо характерно створення власних міфологізованих концепцій національного, які стають потужним засобом впливу на культурну, наукову і навіть політичну свідомість, що добре видно на прикладі творчості Р. Кіплінга, Дж. Оруелла, Дж. Фаулза, П. Акройда, Дж. Барнса. Специфіка літературної репрезентації національного проявляється і в тому, що література іноді демонструє випередження політики та культури на рівні окремих ідей (не випадково у більшості досліджень націоналізму автори орієнтуються переважно на літературні джерела, іноді висуваючи ідеї, не актуалізовані іншими формами культурної та політичної свідомості, іноді створюючи оформлені, завершені концепції, готові для запровадження в ментальне поле нації).

Національний міф включає різні аспекти існування національної картини світу в художньому тексті національної культури. Вказівку на ці аспекти можна зустріти в сучасних дослідженнях конструювання уяви націй. Процес конструювання «уяви» націй — це процес націоналізації знаків, процес присвоєння ментальним і, що особливо важливо, матеріальним об'єктам національних значень та подальше їх використання (або їх функціонування) як знаків та символів націй. На наш погляд, конвенційний і уявний характер виділення в соціальному просторі націй дозволяє говорити про означення (націоналізацію) соціуму, формування в соціальному просторі національного дискурсу». Михед зазначає, що термін «націоналізація» він запозичує з робіт Орвара Лефгрена, Джорджа Мосса, Еріка Кауфмана та Олівера Циммера (Михед, 2011).

Національний міф співвідноситься з поняттям національної картини світу, яка транслює уявлення, що склалися в національному менталі-

теті, або породжує їх. Уявлення про національний образ світу внутрішньо співвідноситься з комплексом структурно-семантичних підходів, які формують художній образ світу. Як наслідок цього дослідження національного образу світу передбачає оформлене уявлення про національний хронотоп, національну образну типологію, національну символіку, що, зрештою, дозволяє конструювати цілісну модель, орієнтовану на реконструкцію позачасових національних смислів, що практично не пересікаються з історико-ідеологічним контекстом.

Національний міф створює та передає національну концептосферу, характер якої визначається такими факторами як природа, історія, етнопсихологія тощо: «Кожна національна культура має свою власну домінанту, а точніше набір культурних домінант, що утворюють національний культурний простір, національну культурну сферу. Набір концептів і констант та характеру їхнього поєднання визначають ядро національної концептосфери і задають національній культурній картині світу власний ритм, подібний до «заданого ритму етнічного поля», про який писав Л. Гумільов» (Мова і міжкультурна комунікація, 2012). Прагнення навіть у найзагальніших рисах визначити національну концептосферу призводить до звертання до різних, нерідко суперечливих чинників, зокрема природного чинника національної культури. Історичний чинник національної культури завдяки роботам В. Вернадського, Д. Чижевського, Л. Гумільова можемо пов'язувати не лише з природним, а й із космічним чинником. Родова віднесеність та релігійна сфера поєднуються в концептах, що продукуються історією. Версаль чи Потсдам, віденське кафе чи паризькі бульвари — це не лише імена чи підмостки сцени, де розігравалися акти національної історії. Це історичні концепти, що переходять у національні константи. Тому історичні події, досягнуті крізь призму національного, можуть стати чинниками, що визначають поняття національної ідентичності.

Етнопсихологію за природою та історією ми назвемо третім чинником, який впливає на створення національних концептів, хоча, звісно, насправді кількість цих чинників не піддається обмеженому рахунку (Мова і міжкультурна комунікація, 2012).

Національна символіка і національна концептосфера далеко не вичерпують національного міфу англійськості, наративна природа якого передбачає конструювання таких складових як образ національного «ми», що формується у складному співвідношенні з націо-

нальним «іншим» і представлений системою репрезентативних персонажів (англійський джентльмен, англійська леді тощо), уявлення про національний спосіб життя, національні традиції (не обов'язково сягають далекого минулого). Ця система уявлень, як і більшість уявлень про національний хронотоп стає результатом націоналізації наявних соціальних і культурних факторів, що найчастіше відбиваються саме в художній літературі, у якій складається, оформляється і переосмислюється національний міф.

Конструювання національного міфу англійськості неможливе без «уявного минулого». Національний міф, що стає основою національного наративу, передбачає обов'язковість історичного виміру, який визначає наявність уявлення про національну етіологію, розповіді про національну історію, позначення однієї чи низки національних катастроф і прогноз національної есхатології. Історичний вимір національного міфу дозволяє розглянути національну літературу як метанаратив, що створює національну історію в образах, символах, подіях, персонажах.

Сучасний етап розвитку національного міфу англійськості розглядається нами як етап суб'єктивізації національних концепцій, що репрезентує сучасну ідею культурного різноманіття та акцентує культурну природу національного міфу. Сучасні концепції національного пов'язані з розумінням необхідності «зміщення акценту досліджень з об'єктивних соціальних, економічних, етнічних, лінгвістичних в бік вимірювання онтогенезу нації, на пояснення феномена як суб'єктивного пережитого досвіду спільноти, множинної суб'єктивної проєкції індивідуального чи колективного несвідомого» (Freiburg, Schnitker, 1999). Сучасне постмодерністське розуміння нації як наративу, що оформляється на перетині різних «конкуруючих дискурсів» (Aughey, 2007), які виділяються залежно від пріоритетів епохи та етапів національного конструювання, дозволяє розглядати художню літературу не тільки як сферу трансляції усталених національних уявлень (стереотипів), а й як сферу культурного конструювання національної множинності, особливо вагомої в такому вигляді в останні десятиліття. Отже, дослідження національної ідентичності з позицій постмодернізму дає можливість аналізу комунікативної стратегії англійськості як національного міфу.

Дослідники відносять виникнення поняття «Englisllness/англійскість» як квінтесенції національної ідентичності, заснованій

на надетнічній спільності, до XIX ст. Англійська концептосфера формувалася протягом століть і включила елементи, пов'язані з культурами багатьох європейських народів. Проте саме вікторіанська доба справила вирішальний вплив на кристалізацію особливого англійського культурного типу.

Наразі проблема національної ідентичності набула особливої актуальності, що обумовлено низкою причин. По-перше, це очевидна (принаймні для Європи) криза усвідомлення національної totoжності, викликана глобальною культурною уніфікацією та найпотужнішим натиском «культури пост». «Демократизація, інформатизація, культурна стандартизація, ціннісна універсалізація та низка інших процесів — неминуче наштовхуються на національну ідентичність як на перешкоду своєму природному розвитку, як на центральне ядро, що зберігає найбільш усталені, накопичені часом тисячоліттями, і тому найбільш міцні уявлення самих англійців». Губа вважає глобалізацію головною світовою проблемою сучасності: «вона загрожує стандартизацією та смертю національних світів» (Губа, 2018).

Про загрозу розчинення окремих народів у наднаціональній єдності говорить і Андерсон: «Людство, що розглядається як єдине ціле, вступає в еру загальнопланетарної цивілізації, що свідчить про коло-сальний прогрес у всіх сферах життя, але в той же час ставить складне завдання збереження культурної спадщини та її адаптацію до цього нового стану. Всі ми тією чи іншою мірою і тим чи іншим чином відчуваємо тягар протиріччя між неминучістю цього злету і прогресу, з одного боку, і необхідністю врятувати успадковане культурне надбан-ня, з іншого» (Андерсон, 2001).

Висновки. Проте, характеризуючи сучасні проблеми, автор численних книг та статей з концептуальних проблем міжнародних відносин Bentley зазначає: «Глобалізація, яка прагне перемолоти національну ідентичність, розчинити її в планетарних процесах, обернулася свого роду кваліфікаційним турніром для культурних ідентифікаційних ядер національних ідентичностей» (Bentley, 2007). Цей процес помічає і характеризує Сміт: «Тенденція до глобалізму супроводжується своєю протилежністю — тенденцією до повернення до свого коріння, до акцентування своєї самотності, тобто, зрештою, тенденцією до рефлексії над своєю ідентичністю» (Smith, 1993).

Список літератури

- Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму. Київ : Критика, 2001. 270 с.
- Губа Л. В. Художній концепт як репрезентант поетичної мовної свідомості. *Молодий вчений*. Філологічні науки. 2018. № 3(55). С. 616–619.
- Коноплюк Н. В. Історія і міф як частина моделі національної ідентичності. *Балтійський гуманітарний журнал*. 2015. № 4 (13). С. 23–25.
- Михед Т. Наративи культурного простору: постмодерністський варіант реконструкції національної ідентичності в романі Джуліана Барнса «Англія, Англія». *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя*. Ніжин, 2011. С. 15–19.
- Мова і міжкультурна комунікація : навч. посібник для університетів. Київ: Академія, 2012. 285 с. Серія «Альма-матер».
- Aughey A. The Politics of Englishness. Manchester University Press, 2007. 235 p.
- Bentley N. Re-writing Englishness: imagination nation in Julian Barnes's «England, England». *Zadie Smith's White Teeth Textual Practice*. 2007. 21(3). P. 483–504.
- Berberich C. England? Whose England? (Re) construction English identities Julian Barnes and W. G. Sebald. *University of Derby. UK National Identities*. 2008. June, Vol. 10. No. 2. P. 167–184.
- Berberich Ch. «A peculiarly English idiosyncrasy?»: Julian Barnes's use of lists in England. *American, British and Canadian Studies*. 2009. № 13. P. 75–87.
- Easthope A. Englishness and National Culture. L.: Routledge, 1998. 243 p.
- Ebbatson R. An Imaginary England: Nation, Landscape and Literature, 1840–1920. L.: Routledge, 2005. 240 p.
- Freiburg R., Schnitker J. Do you consider yourself a postmodern author?": Interviews with Contemporary English Writers. K. : LIT Verlag Münster, 1999. 52 с.
- Gellner E. Nations and Nationalism. Blackwell, 2006. 152 p.
- Goode M. Knowing seizures: Julian Barnes, Jean-Paul Sartre, i erotics of postmodern condition. *Textual Practice*. 2005. 19 (1). P. 149–171.
- Grice H. P. Logic and conversation. *Syntax and semantics*. V. 3 / Ed. by P. Cole, J. L. Morgan. N. Y. : Academic Press, 1975. P. 41–58.
- Guignery V. History in question(s): An interview with Julian Barnes. *Conversations with Julian Barnes* / Ed. by Vanessa Guignery, Ryan Roberts. University Press of Mississippi, 2009. P. 60.
- Guignery V. The Fiction of Lulian Barnes. NY, Palgrave Macmillan, 2006. 168 p.
- Kumar K. The Making of English National Identity. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 354 p.
- Smith A. D. National identity. University of Nevada Press, 1993. 240 p.

References

- Anderson B. (2001) Uiyavleni spilnoty. Mirkuvannia shchodo pokhodzhennia y poshyrennia natsionalizmu.

- Huba L. V. (2018) Khudozhnii kontsept yak reprezentant poetychnoi movnoi svydosti. *Molodyi vchenyi. Filolohichni nauky*.
- Konopliuk N. V. (2015) Istoriia i mif yak chastyna modeli natsionalnoi identychnosti. *Baltiyskyy humanitarnyy zhurnal*.
- Mykhed T. (2011) Naratyvy kulturnoho prostoru: postmodernistskyi variant rekonstruktsii natsionalnoi identychnosti v romani Dzhuliana Barnsa «Anhliia, Anhliia». *Naukovi zapysky NDU im. M. Hoholia. Nizhyn*.
- Mova i mizhkulturna komunikatsiia. (2012). *Navch. posibnyk dlia universytetiv*.
- Aughey A. *The Politics of Englishness*. Manchester University Press, 2007. 235 p.
- Bentley N. Re-writing Englishness: imagination nation in Julian Barnes's «England, England». *Zadie Smith's White Teeth Textual Practice* 2007. 21(3). P. 483–504.
- Berberich C. (2008). England? Whose England? (Re) construction English identities Julian Barnes and W. G. Sebald. *University of Derby. UK National Identities*. Vol. 10. No. 2. 167–184.
- Berberich Ch. (2009). A peculiarly English idiosyncrasy?: Julian Barnes's use of lists in England, England. *American, British and Canadian Studies*. № 13. 75–87.
- Easthope A. (1998). *Englishness and National Culture*. L.: Routledge, 243.
- Ebbatson R. (2005). *An Imaginary England: Nation, Landscape and Literature, 1840–1920*. L.: Routledge, 240.
- Freiburg R., Schnitker J. (1999). Do you consider yourself a postmodern author?": Interviews with Contemporary English Writers. K., LIT Verlag Münster, 52.
- Gellner E. (2006). *Nations and Nationalism*. Blackwell, 152.
- Goode M. (2005). Knowing seizures: Julian Barnes, Jean-Paul Sartre, i erotics of postmodern condition. *Textual Practice*. 19 (1). 149–171.
- Grice H. P. (1975). Logic and conversation. *Syntax and semantics*. V. 3. Ed. by P. Cole and J. L. Morgan. N. Y., Academic Press, 41–58.
- Guignery V. (2009). History in question(s): An interview with Julian Barnes. *Conversations with Julian Barnes*. Ed. by Vanessa Guignery and Ryan Roberts. University Press of Mississippi, 60.
- Guingnery V. (2006). *The Fiction of Lulian Barnes*. NY Palgrave Macmillan, 168.
- Kumar K. (2003). *The Making of English National Identity*. Cambridge: Cambridge University Press, 354.
- Smith A. D. (1993). *National identity*. University of Nevada Press, 240.

Стаття надійшла до редакції 12.12.2023 року

УДК 811.111'371

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307–4604.2023.2\(51\).296820](https://doi.org/10.18524/2307–4604.2023.2(51).296820)

ФРЕЙМОВА СТРУКТУРА КОНЦЕПТУ «SECRET» У ХУДОЖНЬОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

Грігорян А. І.

викладач

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID 0000–0003–0346–8912

Стаття присвячена дослідженню фреймової структури концепту «secret» на матеріалі англomовних художніх творів. Центральним поняттям у когнітивній лінгвістиці є концепт. Концепт — це ментальна репрезентація знання про певний об'єкт, явище, властивість чи дію. Існують різні типи структур представлення знань: уявлення, схема, картина, фрейм, сценарій, гештальт. Саме фрейми дозволяють когнітивно представляти знання про світ. Фрейм є структурою даних для представлення стереотипної ситуації, тому дана розвідка зосереджена саме на фреймовій репрезентації досліджуваного концепту.

*Аналіз словникових дефініцій концепту секрет дозволив виокремити такі концептуальні ознаки як відомість вузькому колу, конфіденційність (вербалізується лексемами *known by few people; shared confidentially with a few; should not be told to others; kept hidden*); метод досягнення мети/успіху (*method for doing sth well; best way of achieving something*); щось таємниче, незрозуміле/*me, що складно пояснити (mystery; cannot be explained/understood; unrevealed).**

Різноманітні аспекти концепту «секрет» репрезентовані предметними фреймами (наявність свого або чужого секрету; приховування або розголошення секрету; існування секрету в певному соціальному середовищі; обговорення секрету; секрет у якості сюрпризу, або, навпаки, ганебної інформації), акціональними фреймами (повідомляти про секрет; приховувати секрет; вимагати розкрити секрет; обіцяти зберегти секрет), а також посесивними фреймами (володіти секретом).

У результаті аналізу персонажного мовлення англomовних романів, було виділено такі фреймові вузли концепту «секрет»: з боку агенса: збереження секрету (необхідність зберігати секрет, захист секрету через брехню) та розкриття секрету (через ситуативну необхідність, власну емоційність, бажання вихватитися власною обізнаністю, випадкове розкриття секрету, використання «секретного» знання як натяків або застережень), з боку пацієнса: вимога розкрити секрет (випитування секрету у співрозмовника та вимога уникати секретів) та обіцянка зберігати секрет.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, концепт, фреймова сітка, фреймові вузли, домен, секрет.

THE FRAME STRUCTURE OF THE CONCEPT “SECRET” IN ENGLISH LITERARY DISCOURSE

Grigorian A.

Lecturer of the Department

Odesa I. I. Mechnikov National University

The article is focused on the study of the frame structure of the concept of secret based on English-language literary fiction. A concept is a mental representation of knowledge about a certain object, phenomenon, feature, or action. There are different types of knowledge representation structures: mental model, scheme, image, frame, scenario, gestalt. It is the frame that allows us to cognitively represent knowledge about the world. A frame is a structure of information used to represent a stereotypical situation, which is why this study focuses on the frame representation of the analyzed concept.

The analysis of the dictionary definitions of the concept of secret has enabled us to identify the following conceptual features: information known to a narrow circle, confidentiality (verbalized by the lexemes — known by few people; shared confidentially with a few; should not be told to others; kept hidden); method for achieving a goal/success (method for doing sth well; the best way of achieving something); something mysterious, incomprehensible/something that is difficult to explain (mystery; cannot be explained/understood; unrevealed).

Various aspects of the concept of secret are represented by subject frames (possessing one's own or someone else's secret; concealing or disclosing a secret; the existence of a secret in a certain social setting; discussing a secret; a secret as a surprise, or, by contrast, as shameful information), action frames (to report a secret; to hide a secret; to demand to reveal a secret; to promise to keep a secret), as well as by possessive frames (to possess a secret).

The analysis of the characters' speech in English-language novels has been helpful to unveil the following frame units of the concept secret: on the part of the subject: keeping a secret (the need to keep a secret, the protection of a secret by lying) and disclosure of a secret (due to situational necessity, one's own emotional nature, the desire to show off one's own knowledge, accidental disclosure of a secret, the use of “secret” knowledge as hints or warnings); on the part of the object: the demand to disclose a secret (asking the interlocutor for a secret and the requirement to avoid secrets) and the promise to keep a secret.

Key words: cognitive linguistics, concept, frame structure, frame units, domain, secret.

Вступ. Пропонована розвідка присвячена питанню способів моделювання вербалізованих структур знань, яке є одним із ключових у когнітивній лінгвістиці.

Вивчення фреймової репрезентації знань має усталені традиції (Р. Абельсон, С. А. Жаботинська, М. Мінський, Н. В. Таценко,

Ч. Філлмор, Р. Шенк та ін.), що у поєднанні з відомою теоретичною базою для створення та застосування лінгвістичних корпусів (П. Бейкер, Е. Вільсон, Е. Гарді, Т. Макінері та ін.) уможливорює їхнє комбінування з метою фреймового моделювання концептів на сформованому паремійному корпусі текстів. Водночас з позицій когнітивної лінгвістики важливим вважається питання, яким чином можливо сконструювати фреймову модель концепту СЕКРЕТ на матеріалі художнього персонажного мовлення, що зумовлює *актуальність* пропонуваної розвідки.

Об'єктом дослідження є концептуальні структури та когнітивні операції, а також способи їхньої маніфестації в англomовному художньому дискурсі.

Предметом дослідження є фреймова структура концепту SECRET, а також способи її маніфестації в англomовному художньому дискурсі.

Метою розвідки є встановлення фреймової репрезентації концепту SECRET в англomовному художньому дискурсі.

Методи дослідження. Методи, які вживають у когнітивній лінгвістиці, об'єднані у межах поняття «концептуальний аналіз». Останній є логічним продовженням семантичного аналізу, розробленого у традиційній лінгвістиці, що спрямований на експлікацію семантичної структури номінативної одиниці. В якості концептуальних схем наразі використовуються вербальні структури, вузли яких наділені узагальненим значенням, що відповідає основним категоріям мислення.

Результати та обговорення. Сучасна когнітивна лінгвістика постає наукою, яка вивчає способи отримання, обробки, зберігання та використання вербалізованих знань. Це — знання про мову як таку, а також про відображену за її допомогою картину світу. Під картою світу у найбільш загальному сенсі розуміють упорядковану сукупність знань про дійсність, що сформувалася в суспільній, груповій або індивідуальній свідомості (Голубовська, 2004; Кононенко, 2006; Ніконова, 2007; Федонюк, 2010; Слухай, 2011; Мартинюк, 2012). Картина світу, у свою чергу, поділяється на такі види як об'єктивно існуюча, когнітивна та мовна картини світу. Об'єктивно існуюча картина світу виступає об'єктом пізнавальної діяльності людини, унаслідок чого в індивідуальній або колективній свідомості формується когнітивна картина світу як ментальний образ дійсності, результат безпосереднього чуттєвого та раціонального світосприйняття. Найбільш значущі елементи когнітивної картини світу знаходять своє відображення

у мовній картині світу, під якою розуміють всю інформацію про зовнішній і внутрішній світ, що закріплюється у живій розмовній мові. Мовна картина світу виступає опосередкованою картиною світу, оскільки вона лише вербально фіксує існуючі в людській свідомості результати осмислення фактів реальної дійсності та омовлює так звані концепти.

Концепт є одним із центральних понять когнітивної лінгвістики, проте єдиного визначення концепту не існує. Складність у трактуванні поняття концепту зумовлена кількома обставинами. По-перше, концепт є міждисциплінарним утворенням і використовується в багатьох науках. По-друге, власне феномен самого концепту є складним і багатовимірним. У зв'язку з цим концепти на сучасному етапі вивчаються з позицій психологічного, логічного, філософського, культурологічного та інтегративного підходів (Селіванова, 2004; Приходько, 2008; Качмар, 2010; Радзієвська, 2010; Воробйова, 2011).

Водночас термін «концепт» використовується також в окремих галузях сучасного мовознавства — лінгвокультурології та когнітивній лінгвістиці. У кожній з них термін отримує власну інтерпретацію, що зумовлює певну тенденцію розмежовувати когнітивний і лінгвокультурологічний підходи до визначення концепту. У відповідності з когнітивним напрямом (Полюжин, 2002; Селіванова, 2006; Івашенко, 2006; Вільчинська, 2007) концепт розглядається у рамках понять знання та пізнання і визначається як ментальне утворення, своєрідний фокус знань про світ, когнітивну структуру, що охоплює різносубстратні одиниці оперативної свідомості.

З позицій пропонованого дослідження заслуговує на увагу питання визначення фрейму як різновиду концепту. Так, М. Мінський вважає фрейм особливою структурою даних для когнітивної репрезентації стереотипних ситуацій у рамках загального контексту знань про світ, тобто мінімально структурованою необхідною інформацією, яка однозначно визначає певний клас предметів. Ч. Філлмор використовує поняття фрейму на позначення системи концептів, пов'язаних таким чином, що для розуміння кожного з них важливо розуміти цілісну структуру, до складу якої вони входять. У свою чергу, М. М. Болдирев розуміє фрейм як одиницю знань, яка організована навколо концепту і містить у собі дані про суттєве, типове і можливе для цього концепту в рамках певної культури. О. А. Селіванова відзначає, що фрейм у когнітивній лінгвістиці застосовується для фіксації вербаль-

но-невербальної інформації у вигляді структури інформаційних даних, у якій відображені набуті емпіричним шляхом знання про певну стереотипну ситуацію і про текст, який її описує (Селіванова, 2006). Зазначені дефініції зумовлюють інтерпретацію фрейму як певну універсальну категорію, що об'єднує різноманітні знання людини та її досвід; упорядковану репрезентацію певної ситуації дійсності; структуру, що вміщує в собі мовні та позамовні знання про поняття або стереотипну ситуацію.

Будь-який фрейм (за М. Мінським) графічно репрезентується як мережа вузлів та зв'язків між вузлами (Минский, 1979: 87). Серед вузлів фрейму виокремлюються поняття та слоти. Поняття є вершинними вузлами, являючи собою основні, незмінні елементи фрейму. Рівень, що містить поняття, умовно називається верхнім, або ядром фрейму. Нижчий рівень складається із вузлів, інформація в яких є непостійною, тобто змінною в залежності від ситуації. Такі вузли називаються слотами, терміналами або периферією. Основу для розуміння стереотипної ситуації задають поняття, які за допомогою зв'язків-пропозицій з'єднуються зі слотами. Конкретизуючи слоти й узгоджуючи їх із поняттями, можна дійти до розуміння цілком визначеної ситуації.

Фрейм як окремий тип концепту актуалізує питання методології його дослідження. Так, С. А. Жаботинська говорить про доцільність використання тезаурусного методу, який зазвичай застосовується для побудови концептуальних моделей словників-тезаурусів (Жаботинская, 2004: 80). Зокрема для фреймового моделювання концептів вона пропонує використовувати пропозиції п'яти базових фреймів (предметного, акціонального, посесивного, ідентифікаційного та компаративного), що представлені відповідними схемами.

Як зазначає Жаботинська, рівні організації концептуальної міжфреймової мережі з'являються в результаті застосування двох основних когнітивних операцій: операції специфікації, тобто конкретизації вузлів мережі (слотів) та відносин між ними (кожен із вузлів мережі, виступаючи в ролі домену для певного концепту, є ментальним простором зі своєю власною структурою, виявлення якої є одним із завдань концептуального аналізу) та операції концептуальної інтеграції (домен включає кілька вузлів міжфреймової мережі та зв'язки між ними, які специфіковані різною мірою) (Жаботинська, 2011).

Когнітивні лінгвісти вживають поняття «фрейм» під час роботи з аналізом деривації ідіоматичного значення лексем. Вони розуміють фрейм як певну концептуальну одиницю, яка безпосередньо впливає на значення ідіоматичних виразів (Петрик, 2012; Заньковська, 2013; Врублевська, 2014; Крацило, 2014; Степанов, 2015).

У разі моделювання концепту в вигляді міжфреймового утворення, яке інтегрує п'ять базових фреймів (предметний, акціональний, таксономічний, посесивний і компаративний (Жаботинская, 1997), його характеризують, відповідно, за кількісними, якісними, буттєвими, локативними та темпоральними параметрами (предметний фрейм), з позицій дій, що їх він виконує (акціональний фрейм), за його таксономічними та посесивними характеристиками (таксономічний, посесивний фрейми), а також за його участю в метафоричних зв'язках подібності (компаративний фрейм).

Як зазначає Р. Ленекер, при описі матриці висловлювання недостатньо простого перерахування доменів, що його конституують. Для значення мовної одиниці важливо також те, як вони взаємопов'язані один з одним і як забезпечується доступ до них (тобто одні домени можуть бути більш «центральними», «висвітченими», ніж інші) (Langacker, 2000: 73).

Звернімось до словникових дефініцій концепту *секрет*. American Heritage Dictionary подає такі дефініції лексеми *secret*: 1. Something that is kept out of the knowledge or sight of others or is known only to oneself or a few; 2. something that remains beyond understanding or explanation; a mystery; 3. a method or formula for doing or making something well, especially when not widely known; 4. a variable prayer said after the Offertory and before the Preface in the Mass (American Heritage Dictionary, 2015).

Cambridge Dictionary містить такі значення: 1. a piece of information that is only known by one person or a few people and should not be told to others; 2. a fact about a subject that is not known; 3. the particular knowledge and skills needed to do something very well; 4. an important piece of information that only a few people know and that should not be told to anyone else (Cambridge Dictionary, 2013).

Collins Dictionary пропонує наступні визначення: 1. a fact that is known by only a small number of people, and is not told to anyone else; 2. if you say that a particular way of doing things is the secret of achieving something, you mean that it is the best or only way to achieve it; 3. something's

secrets are the things about it which have never been fully explained (Collins Dictionary, 2014).

Отже, згідно з наданими дефініціями, ядровими семами лексеми *секрет* є «конфіденційність», «формула для досягнення успіху», «загадковість».

Фреймова модель концепту СЕКРЕТ відтворена пропозиціями чотирьох предметних фреймів, які інтегрують в собі аспекти секрету: «ДЕЩО (СЕКРЕТ) існує ЯК ІНФОРМАЦІЯ», у той час як окремі ознаки конкретних аспектів секрету репрезентуються пропозиціями чотирьох посесивних фреймів.

Концептуальною базою слова *секрет* є вся асоційована з ним інформація: секрет є знанням; ним володіють обрані.

У предметному фреймі СЕКРЕТ характеризується за своїми кількісними, якісними, буттєвими, локативними та темпоральними параметрами. Вони представлені в наборі пропозицій, де між предметом і його властивостями встановлюється внутрішньопросторовий зв'язок: СЕКРЕТ існує; СЕКРЕТ є свій/чужий (якість); СЕКРЕТ приховується/розголошується (спосіб буття); СЕКРЕТ існує в певному соціальному колі (місце буття); СЕКРЕТ є ТОДІ (час обговорення/приховування). Властивості предмета можуть отримати суб'єктну оцінку (СЕКРЕТ інтимний, ганебний, сюрприз).

В акціональному фреймі учасники події наділяються аргументними ролями. Вони зумовлені дією агенса та можуть бути описані дієсловами *повідомляє, приховує, вимагає нерозголошення/розкриття: впливає на* («пацієнс/об'єкт»); *повідомляє по секрету* співрозмовнику; *приховує від* співрозмовника (рецепієнта); *вимагає розкриття* секрету (мети або причини); *діє для* (результату, збереження репутації («обличчя»)).

Посесивний фрейм демонструє міжпросторовий зв'язок: ВЛАСНИК СЕКРЕТУ (possessor) ЧИМОСЬ *володіє* — СЕКРЕТ (possessed).

Спостереження над мовленнєвою поведінкою персонажів сучасних англomовних романів, зокрема персонажів, що причетні до якоїсь секретної інформації, дозволяють створити фреймове моделювання концепту SECRET. Фреймова сітка, на нашу думку, складається з наступних фреймових вузлів (доменів) концепту SECRET: 1) з боку агенса (володаря секрету) це **збереження секрету** (необхідність зберігати секрет, захист секрету через брехню) та **розкриття секрету** (через ситуативну необхідність, власну емоційність, бажання

вихвалитися власною обізнаністю, випадкове розкриття секрету, використання «секретного» знання як натяків або застережень), 2) з боку пацієнса — це **вимога розкрити секрет** (випитування секрету у співрозмовника та вимога уникати секретів) та **обіцянка зберігати секрет**.

Звернемося до прикладів. У наступному епізоді батько відмовляється розкрити секрет доньці, тому що він з матір'ю готують сюрприз. Отже спостерігаємо вербалізацію фреймового вузла «необхідність зберігати секрет»:

“No worries, Kats. Your mom and I are fine, unless you know something I don't. Looks like I'm going to be taking a little trip, though.”

“I thought Big Pine was a little trip.”

“A trip from my trip, then. A kind of a business thing.”

“Hmmm. Very mysterious.”

“I'd tell you more, but it's top secret, I'm afraid. At least for now.”

“Daddy, I know you. You don't do top secret. Top secret is not your thing.”

“Don't be so sure. I might surprise you, Kats.” (Cronin, 2005: 25).

“The point remains the same,” she said. “Why on earth should anyone want to murder me?”

У наступному епізоді спостерігаємо вербалізацію вузла «захист власного секрету через брехню». Міс Блекдок приховує свою ідентичність, тому що, якщо виявиться, що вона видає себе за власну сестру, вона не отримає спадщину:

«It's the answer to that that I want you to give me, Miss Blacklog.»

“Well, I can't! That's flat. I've no enemies. As far as I'm aware I've always lived on perfectly good terms with my neighbours. I don't know any guilty secrets about anyone. The whole idea is ridiculous! And if what you're hinting is that Mitzi has something to do with this, that's absurd, too. As Miss Bunner has just told you she was frightened to death when she saw that advertisement in the Gazette. She actually wanted to pack up and leave the house then and there.” (Christie, 2011: 111).

Фреймовий домен «випадкове розкриття секрету» експліковано в епізоді, коли з'ясувалося, що Ребека приховала в магазині джинси з принтом зебри, щоб забрати їх собі під час знижок:

I follow her gaze and freeze. The zebra-print jeans have rolled out from under the curtain. For a moment we all stare at them.

“Gosh!” I manage at last. “There they are!”

“And what exactly are they doing down there?” asks Danielle.

“I don’t know!” I say. “Maybe they..” I swallow, trying to think as quickly as I can. “Maybe..”

“You took them!” says the girl incredulously. “You bloody took them! You wouldn’t let me try them on, and then you hid them!”

“That’s ridiculous!” I say, trying to sound convincing — but I can feel my cheeks flushing a guilty red.

“You little...” The girl breaks off and turns to Danielle. “I want to make an official complaint.” (Kinsella, 2000: 74).

Висновки. Отже, базові фрейми можуть використовуватися як універсальні інструменти для структурування інформації. Структурований фрагмент цієї інформації, яка існує в мисленні імпліцитно, об’єктивується та вербалізується в дискурсі. Результати дослідження свідчать про те, що фреймова сітка концепту SECRET утворена такими фреймовими вузлами: 1) з боку агенса: збереження секрету (необхідність зберігати секрет, захист секрету через брехню) та розкриття секрету (через ситуативну необхідність, власну емоційність, бажання вихвалитися власною обізнаністю, випадкове розкриття секрету, використання «секретного» знання як натяків або застережень), 2) з боку пацієнса: вимога розкрити секрет (випитування секрету у співрозмовника та вимога уникати секретів) та обіцянка зберігати секрет.

Список літератури

- Вільчинська Т. П. Конотація у змістовій структурі концепту. *Наукові записки ТНПУ. Мовознавство*. 2007. № 1 (16). С. 334–336.
- Воробйова О. П. Концептологія в Україні: здобутки, проблеми, прорахунки. *Вісник КНЛУ. Сер.: Філологія*. 2011. № 2. С. 53–63.
- Врублевська Т. В. Концепт та суміжні термінологічні одиниці: поняття, лексичне значення, стереотип. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2014. Вип. 7. С. 16–19.
- Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу : монографія. Київ, 2004. 284 с.
- Жаботинская С. А. Когнитивная лингвистика: принципы концептуального моделирования. *Лінгвістичні студії*. 1997. Вип. II. С. 3–11.
- Жаботинская С. А. Концептуальный анализ: фреймовые сети. *Мова*. 2004. № 9. С. 81–92.
- Жаботинська С. А. Лексичні поля й нелінійна динаміка когнітивних структур. *Вісник Львівського університету. Серія: Філологічна*. Львів, 2011. Вип. 52. С. 1–11.
- Заньковська Г. Д. Фреймова структура концепту КОНФЛІКТ. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2013. № 9 (1). С. 222–228.

- Івашенко В. Л. Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецької термінології) : монографія. Київ, 2006. 326 с.
- Качмар О. Ю. Концепт як об'єкт дослідження когнітивної лінгвістики і лінгвокультурології: до постановки проблеми. *Проблеми романо-германської філології*. Ужгород: Ліра, 2010. С. 32–38.
- Кононенко В. І. Концептологія в лінгвістичному аспекті. *Мовознавство*. 2006. № 2–3. С. 111–117.
- Крацило С. О. Концепт у лінгвокогнітивних вимірах. *Сучасний вимір філологічних наук* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції Львів: Наукова філологічна організація Логос, 2014. С. 50–54.
- Мартинюк А. П. Лінгвістична концептологія: методологічні платформи, методики аналізу, перспективи розвитку. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Серія : Філологічні науки. Луцьк : ВНУ, 2012. № 223 (248). С. 81–88.
- Минский М. Фреймы для представления знаний. М. : Энергия, 1979. 151 с.
- Ніконова В. Г. Трагедійна картина світу в поетиці Шекспіра : монографія. Дніпропетровськ, 2007. 364 с.
- Петрик Т. В. Фреймова структура концепту «людина» у ченелінг-дискурсі крайона. *Вісник Львівського університету*. Серія: Іноземні мови. 2012. С. 37–41.
- Полюжин М. М. Концепти як співвідносні зі значенням поняття. *Культура народів Причорномор'я*. 2002. № 32. С. 109–111.
- Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 332 с.
- Радзівєвська Т. В. Нариси з концептуального аналізу та лінгвістики тексту. Текст — соціум — культура — мовна особистість : монографія. Київ, 2010. 491 с.
- Селіванова О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти). К. ; Черкаси : Брама, 2004. 276 с.
- Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
- Слухай Н. В. Когнітологія та концептологія в лінгвістичному висвітленні : навчальний посібник. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. 367 с.
- Степанов В. В. Фреймове моделювання концепту ЖИТТЯ (на матеріалі «Англо-українського фразеологічного словника». *Наукові студії — XXI (культура, освіта — антропоцентричні парадигми і сучасний світ)*. Філософія. Філологія. Педагогіка. Економіка. 2015. Т. 8, № 1. С. 102–120.
- Федонюк В. Є. Мовна картина світу і типологія К. Г. Юнга. *Opera Slavica*. 2010. Т. 20, № 2. С. 43–49.
- American Heritage Dictionary of the English Language. Houghton Mifflin Harcourt, 2015. 2112 p.

Cambridge Advanced Learner's Dictionary. Cambridge University Press, 2013. 1856 p.

Christie A. A murder is announced: A Miss Marple Mystery. William Morrow Paperbacks, 2011. 320 p.

Collins English Dictionary. UK, 2014. 2340 p.

Cronin J. The Summer Guest. Random House Publishing Group, 2005. 384 p.

Kinsella S. The secret dreamworld of a shopaholic. London : Black Swan, 2000. 320 p.

Langacker R. W. A course in cognitive grammar. Manuscript. Preliminary draft. San Diego : UCSD, 2000. 73 p.

References

Vilchinska T. P. (2007). Konotatsiya u zmistovii strukturi kontseptu. Naukovi zapysky TNPU. Movoznavstvo. No.1 (16), 334–336.

Vorobyova O. P. (2011). Kontseptolohiia v Ukraini: zdobutky, problemy, prora-khunky. Visnyk KNLU. Ser. Filolohiya, 53–63.

Vrublevska T. V. (2014). Kontsept ta sumizhni terminolohichni odynytsi: poniattia, leksychne znachennia, stereotyp. Aktualni problemy filolohii ta perekladoznavstva. 2014. Vyp.7, 16–19.

Holubovska I. O. (2004). Etnichni osoblyvosti movnykh kartin svitu: monohrafiia. Kyiv, 284.

Zhabotinskaia S. A. (1997). Kohnityvnaia linhvistyka: pryntsypy kontseptualnoho modeliuвання. Linhvistychni studii. Vyp. II, 3–11.

Zhabotinskaia S. A. (2004). Kontseptualnyi analiz: freimovie seti. Mova. No.9, 81–92.

Zhabotinska S. A. (2011). Leksychni polia i neliniina dynamika kohnityvnykh struktur. Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii filolohichna. Vyp. 52. Lviv, 1–11.

Zankovska H. D. (2013). Freimova struktura kontseptu KONFLIKT. Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka, 222–228.

Ivashchenko V. L. (2006). Kontseptualna reprezentatsiia frahmentiv znannia v nauko-vo-mystetski kartyni svitu (na materialy ukrayinskoï mystetskoï terminolohii): monohrafiia. Kyiv, 326.

Kachmar O. Yu. (2010). Kontsept yak ob'iekt doslidzhennia kohnityvnoi linhvistyky i linhvokulturolohii: do postanovky problemy. Problemy romano-hermanskoï filolohii. Uzhhorod: Lira, 32–38.

Konoenko V. I. (2006). Kontseptolohiia v linhvistychnomu aspekti. Movoznavstvo, 111–117.

Kratsilo S. O. (2014). Kontsept u linhvokohnityvnykh vymirakh. Materialy mizhnarodnoi nauko-vo-praktychnoi konferentsii «Suchasnyi vymir filolohichnykh nauk». Lviv: Naukova filolohichna orhanizatsiia LoHos, 50–54.

Martynyuk A. P. (2012). Linhvistychna kontseptolohiia: metodolohichni platf ormy, metodyky analizu, perspektyvy rozvytku. Naukovi Visnyk Volynskoho nat-

- sionalnogo universytetu imeni Lesi Ukrainky. Seriia: Filolohichni nauky. Luts'k: VNU. P. 81–88.
- Minskii M. (1979). Freimy dlia predstavleniia znaniy. Izd.: Enerhiia, 151.
- Nikonova V. H. (2007). Trahediina kartyna svitu v poetytsi Shekspira: monohrafiia. Dnipropetrovsk, 364.
- Petrik T. V. (2012). Freimova struktura kontseptu «liudyna» u chenelinh-dyskursi kraiona. Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia inozemni movy, 37–41.
- Poluzhin M. M. (2002). Kontsepty yak spivvidnoshenni zi znachenniam poniattia. Kultura narodov Prychornomor'ia. No. 32, 109–111.
- Prikhodko A. M. (2008). Kontsepty i kontseptosystemy v kohnityvno-dyskursnii paradyhmi linhvistyky. Zaporizhzhia: Prem'ier, 332.
- Radzievska T. V. (2010). Narysy z kontseptualnogo analizu ta linhvistyky tekstu. Tekst — sotsium — kultura — movna osobystist: monohrafiia. Kyiv, 491.
- Selivanova O. (2004). Narysy z ukrainskoi frazeolohii (psykhokohnityvnyi ta etnokulturnyi aspekty). K. Cherkasy: Brama, 276.
- Selivanova O. (2006). Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia. Poltava: Dovkilla-K, 716.
- Slukhai N. V. (2011). Kohnitolohiia ta kontseptolohiia v linhvistychnomu vysvitleni: navchalnyi posibnyk. K.: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Kyivskiy universytet», 367.
- Stepanov V. V. (2015). Freimove modeliuvannia kontseptu ZHYTTIA (na materialii «Anhlo-ukrainskoho frazeolohichnoho slovnyka». Naukovi studii — KhKhI (kultura, osvita — antropotsentrychni paradyhmy i suchasnyi svit). Filosofiia. Filolohiia. Pedahohika. Ekonomika, 102–120.
- Fedoniuk V. Ye. (2010). Movna kartyna svitu i typolohiia K. H. Yunha. Opera Slavica, 43–49.
- American Heritage Dictionary of the English Language. (2015). Houghton Mifflin Harcourt, 2112.
- Cambridge Advanced Learner's Dictionary. (2013). Cambridge University Press, 1856.
- Christie A. (2011). A murder is announced: A Miss Marple Mystery. William Morrow Paperbacks, 320.
- Collins English Dictionary. (2014). UK, 2340.
- Cronin J. (2005). The Summer Guest. Random House Publishing Group, 384.
- Kinsella S. (2000). The secret dreamworld of a shopaholic. London: Black Swan, 320.
- Langacker, R. W. (2000) A course in cognitive grammar. Manuscript. Preliminary draft. San Diego: UCSD, 73.

Стаття надійшла до редакції 12.12.2023 року

УДК 811.11(410)'3

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307–4604.2023.2\(51\).296821](https://doi.org/10.18524/2307–4604.2023.2(51).296821)

ЧАСТОТНІ ТА ТЕМПОРАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЯ ТИНЕЙДЖЕРІВ У БРИТАНСЬКІЙ І АМЕРИКАНСЬКІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ

Григораш В. С.

кандидат філологічних наук, доцент
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
ORCID 0000–0003–0935–940X

Труханова Н. Л.

кандидат філологічних наук, доцент
Національний університет
«Одеська морська академія»
ORCID 0000–0003–2054–2301

Статтю присвячено дослідженню просодичних особливостей мовлення британських та американських тинейджерів. Поняття віку є основою соціально-го буття та має культурну специфіку. Вік визначає місце людини в суспільстві та трудовому колективі. Досягнення певних вікових позначок призводить до нових зобов'язань, прав та соціальних ролей. Вікові характеристики людини відображають її рух за індивідуальною життєвою траєкторією та відповідність соціальним нормам. Мовлення тинейджерів має певні інтонаційні особливості та своєрідну акцентуацію. Його просодичними особливостями є: посилення африкату, розтягування голосних, зміни в інтонації на певних ділянках синтагми. Дослідження мовлення молоді показують, що відступи від нормативних «еталонних» варіантів інтонаційних моделей стають досить поширеним явищем. У роботі використано комплексну методику аналізу та обробки мовного матеріалу, що включає метод інтонування, інструментально-фонетичний аналіз, статистичний метод обробки отриманих даних. Матеріалом дослідження слугували аудіозаписи спонтанного мовлення 24 тинейджерів, з яких 12 британських і 12 американських хлопців та дівчат віком від 14 до 17 років. Загальна тривалість аудіозаписів склала 33 хвилини. Встановлено спільні і відмінні частотні та темпоральні характеристики, які маркують мовлення двох груп тинейджерів. Мовлення британських тинейджерів маркується: ширшим діапазоном ЧОТ, повільнішим темпом мовлення, тобто меншою швидкістю мовлення та артикуляції, більшою паузальною насиченістю та середньою тривалістю пауз, переважанням коротких пауз та пауз середньої тривалості. Мовлення американських тинейджерів детермінується: вузьчим діапазоном ЧОТ, швидшим темпом мовлення, тобто більшою швидкістю мовлення та артикуляції, меншою паузальною насиченістю,

більшою кількістю надкоротких пауз у порівнянні з мовленням британських тинейджерів.

Ключові слова: вік, просодичні характеристики мовлення, інструментально-фонетичний аналіз, частотний діапазон, швидкість артикуляції, паузальна насиченість.

PITCH AND TEMPORAL PECULIARITIES OF TEENAGERS' SPEECH IN BRITISH AND AMERICAN ENGLISH

Hryhorash V.

PhD, Associate Professor

Odesa I. I. Mechnikov National University

Troukhanova N.

PhD, Associate Professor

National University “Odesa Maritime Academy”

The present study intends to investigate the prosodic features of British and American Teenagers' Speech. The concept of age, being universal, is the basis of social existence and has cultural specificity. Age determines a person's place in society and workplace, and reaching certain age leads to new obligations, rights and social roles. Thus, a person's age characteristics reflect the movement along an individual life trajectory and compliance with social norms. The speech of young people is an interesting linguistic phenomenon and has certain intonation features, special accentuation. Among the prosodic features of the speech of young people, the strengthening of the affricate, vowel stretching, ascending or descending of intonation in certain parts of the syntagm are noted. Studies of young people's speech show that deviations from normative variants of intonation patterns are becoming a fairly common phenomenon. The work uses a complex methodology of analysis and processing of language material, which includes the method of building intonation curves, instrumental phonetic analysis, and statistical method of data processing. Audio recordings of spontaneous speech of 24 teenagers, of which 12 British and 12 American boys and girls aged 14 to 17, have served as the research material. The total duration of the audio recordings is 33 minutes. Common and distinctive pitch and temporal characteristics that mark the speech of two groups of teenagers have been established. The speech of British teenagers is marked by: a wider pitch range, a slower tempo of speech, i.e. a lower speech rate and articulation rate, greater pause saturation and average duration of pauses, the predominance of short pauses and pauses of medium duration. The speech of American teenagers is determined by: a narrower pitch range, a faster tempo of speech, i.e. a higher speech rate and articulation rate, less pause saturation, the prevalence short pauses compared to the speech of British teenagers.

Key words: age, prosodic characteristics of speech, instrumental phonetic analysis, pitch range, articulation rate, pause saturation.

Вступ. Мова в рамках нової когнітивної парадигми розглядається вченими як важливий аспект, що відкриває «вікно» у внутрішній світ людини та дозволяє отримати доступ до таємниць її когнітивних процесів. У фокусі лінгвістики знаходиться складна взаємодія мови і людини, яка є представником певного соціуму та окремим індивідом. Отже, у поле зору дослідників потрапляють екстралінгвістичні фактори, що зумовлюють зміни в поведінці мовця та охоплюють вивчення залежності комунікації від етнічної належності, гендеру, професії, освіти, віку, а також психофізіологічних особливостей носіїв мови.

До значущих екстралінгвістичних факторів слід віднести вік мовців. Вивчення мовлення дорослих носіїв мови має широкий науковий інтерес, що є закономірним, оскільки мовлення дорослих зазвичай служить еталоном мовної норми. Проте найменш дослідженим залишається мовлення тинейджерів. Існують підстави вважати, що комунікативна компетенція підлітків значно відрізняється від комунікативної компетенції людей інших вікових груп.

Тинейджери є важливою частиною суспільства. Вони перебувають в активному стані: пошуку себе; специфіки, тонкощів отримання необхідних навичок; прийомів і способів прийняття рішень; залучення в діяльне соціальне та суспільне життя. Все це й знаходить відображення в їхній мовній поведінці. На відміну від мовлення дорослих, мовлення тинейджерів піддається змінам та є цікавим об'єктом дослідження. Серед вітчизняних та зарубіжних науковців, які займаються проблемами дослідження просодичних вікових особливостей, слід виділити праці С. Білецької (2017), С. Е. Вагнер (2012), П. Екерт (2007), П. Ігнасіо (2011), Р. Камерона (2011), А. С. Тагліамонте (2016), Х. Хелфріча (1979) та інших.

Мовлення тинейджерів має певні інтонаційні особливості та своєрідну акцентуацію. Його просодичними особливостями є: посилення африкату, розтягування голосних, зміни в інтонації на певних ділянках синтагми. Дослідження мовлення молоді показують, що відступи від нормативних «еталонних» варіантів інтонаційних моделей стають досить поширеним явищем.

Об'єктом дослідження є монологічне мовлення британських та американських тинейджерів.

Предметом дослідження є просодичні вікові особливості мовлення британських та американських тинейджерів.

Основною **метою** роботи є визначення просодичних особливостей мовлення британських та американських тинейджерів, а також встановлення спільних та відмінних рис у межах досліджуваних груп.

Відповідно до мети в роботі було вирішено такі **завдання**:

1. Опрацювати вилучений звуковий матеріал, дослівно записати текст монологічних висловлювань.

2. Визначити частотні характеристики синтагм та фраз: 1) мінімальне значення рівня ЧОТ (в Гц); 2) максимальне значення рівня ЧОТ (в Гц); 3) середнє значення рівня ЧОТ (в Гц); 4) тональний діапазон (в Гц).

3. Визначити темпоральні характеристики синтагм та фраз: 1) кількість складів у фразах; 2) тривалість усіх пауз (в мс); 3) середньопаузальну тривалість (в мс); 4) тривалість міжпаузальної ділянки мовлення; 5) коефіцієнт паузації.

Матеріалом дослідження слугували аудіозаписи спонтанного мовлення 24 тинейджерів: 12 британських і 12 американських хлопців та дівчат віком від 14 до 17 років (записи Corpus of North American Spoken English та Bergen Corpus Of London Teenage Language). Загальна тривалість аудіозаписів склала 33 хвилини.

Методи дослідження. У дослідженні використано комплексну методику аналізу та обробки мовного матеріалу: 1) *метод інтонування* використовується для графічного відображення мовлення інформантів, що дозволяє більш детально вивчати інтонаційні особливості та їх роль у спілкуванні; 2) *інструментально-фонетичний аналіз* застосовується для об'єктивного опису фізичних характеристик мовлення та підтвердження результатів аудиторського аналізу. Цей метод надає об'єктивні дані та можливість кількісного аналізу; 3) *статистичний метод*, що полягає в математичній обробці й аналізі отриманих даних.

Використання цих методів у дослідженні сприяє глибшому розумінню фонетичних особливостей мовлення та досягненню поставленої мети.

Результати та обговорення

Основною метою інструментально-фонетичного дослідження є виявлення та вивчення на основі уривків з мовлення тинейджерів, носіїв британського та американського варіанта англійської мови, частотних і темпоральних характеристик.

У таблиці 1 представлено зміни діапазону ЧОТ та середнього рівня ЧОТ у мовленні британських та американських тинейджерів. Усі частотні особливості мовлення вимірювалися за допомогою програмного пакета PRAAT 6.4.02 (Boersma, Weenink).

Таблиця 1

Характеристики ЧОТ у мовленні тинейджерів

Територіальна належність	Гендерна належність	Частотні характеристики	
		Середній рівень ЧОТ (Гц)	Діапазон ЧОТ (Гц)
Британські тинейджери	чоловіки	125	178
	жінки	176	223
Американські тинейджери	чоловіки	137	165
	жінки	164	209

Результати дослідження частотних характеристик у мовленні тинейджерів унаочнюють, що найширший тональний діапазон у корпусі мовленнєвого матеріалу складає 223 Гц (мовлення жіночої групи інформантів з Великої Британії), найвужчий — 165 Гц (мовлення чоловічої групи американських тинейджерів). Загалом, діапазон жіночого мовлення є ширшим за діапазон чоловічого, що є загальноанглійською просодичною особливістю. Зазначимо також, що діапазон ЧОТ мовлення тинейджерів зі США є дещо вужчим, ніж діапазон ЧОТ тинейджерів з Великої Британії. Стосовно середнього рівня ЧОТ, зауважимо, що його значення є також вищим у жіночому мовленні обох досліджуваних груп. Середній рівень ЧОТ є вищим у жіночому мовленні мешканців Великої Британії, ніж у жіночому мовленні тинейджерів зі США.

Результати попередніх досліджень доводять, що темп мовлення є змінним не лише в мовленні окремих людей, але й у територіальних та регіональних варіантах тієї самої мови. У фонетичних розвідках терміни «speaking rate», «speech rate» та «articulation rate» зазвичай використовуються як взаємозамінні поняття для позначення темпу мовлення. У дослідженні використано два методи вимірювання цього параметру: один враховує паузи (згідно з визначенням Дж. Лейвера (Laver, 1994) — швидкість мовлення (speaking / speech rate), а інший виключає паузи (швидкість артикуляції — articulation rate). Однією з основних одиниць вимірювання є кількість складів за се-

кунду. Швидкість мовлення розраховується шляхом поділу загальної кількості складів на час звучання відповідного звукового фрагмента.

Результати визначення швидкості мовлення та швидкості артикуляції мовлення британських та американських тинейджерів представлено на рис. 1.

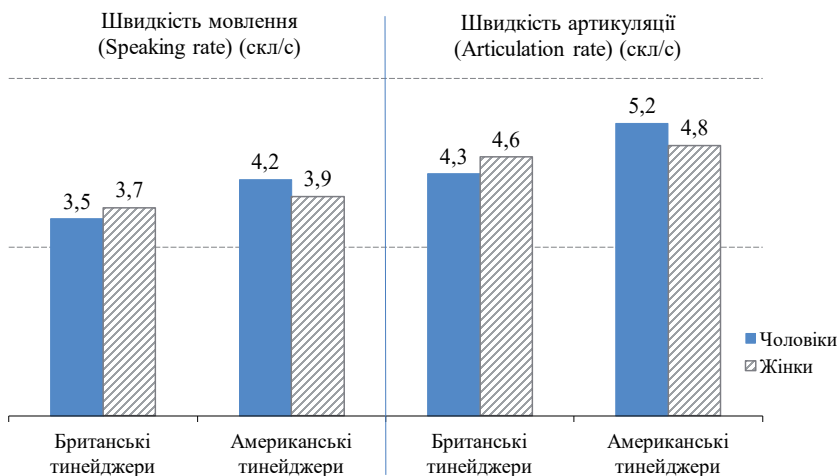

Рис. 1. Темп мовлення британських та американських тинейджерів

Згідно з результатами досліджень, представлених на рис. 1, зазначимо, що швидкість мовлення тинейджерів у розглянутих ситуаціях спілкування є високою, як це було встановлено і в інших попередніх дослідженнях (Fletcher, 2010; Laczky, 2019). Аналіз швидкості мовлення та швидкості артикуляції вказує на варіативність цієї характеристики в залежності від гендерної та територіальної належності. Промінантною особливістю є більша швидкість мовлення та швидкість артикуляції американських тинейджерів у порівнянні з відповідними параметрами мовлення британських тинейджерів. Мовлення американських тинейджерів чоловічої групи вирізняється найбільшим значенням швидкості мовлення (4,2 скл/с) та швидкості артикуляції (5,2 скл/с). Слід також зазначити, що швидкість мовлення та швидкість артикуляції жіночої групи британських тинейджерів є вищими за відповідні значення в мовленні хлопців-тинейджерів. В американському мовленні спостерігаємо протилежну тенденцію.

Мовленнєва паузальна насиченість визначається як важлива характеристика мовлення. Коефіцієнт паузації (K_p) вираховувався як співвідношення сумарної тривалості звучання фрази з урахуванням пауз та сумарної тривалості звучання фрази без урахування пауз. Коефіцієнт паузації вимірюється у відносних одиницях. За умови збільшення паузальної насиченості коефіцієнт паузації K_p зростає.

Порівнюємо значення коефіцієнта паузації та середньої тривалості пауз (t_{cp}) у мовленні британських та американських тинейджерів (табл. 2).

Таблиця 2

Темпоральні показники мовлення тинейджерів

Територіальна належність	Гендерна належність	Коефіцієнт паузації K_p (у відносних одиницях)	Середньопазуальна тривалість t_{cp} (мс)
Британські тинейджери	чоловіки	1,43	733
	жінки	1,30	563
Американські тинейджери	чоловіки	1,37	652
	жінки	1,27	528

Порівняння показників коефіцієнта паузації свідчить про те, що більш паузально насиченим є мовлення британських тинейджерів (чоловіче мовлення — $K_p = 1,43$; жіноче мовлення — $K_p = 1,30$), а менш паузально насиченим є мовлення американських тинейджерів (чоловіче мовлення — $K_p = 1,37$; жіноче мовлення — $K_p = 1,27$). Гендерні особливості мовлення проявляються в більшій паузальній насиченості чоловічого мовлення в порівнянні з жіночим у мовленні як британських, так і американських тинейджерів.

Усі зафіксовані міжсинтагменні та внутрішньосинтагменні паузи в мовленні тинейджерів класифіковані таким чином: 1) надкоротка пауза — до 200 мс; 2) коротка пауза — від 201 до 500 мс; 3) середня пауза — від 501 до 800 мс; 4) тривала пауза — від 801 до 1200 мс; 5) надтривала пауза понад 1200 мс.

Види пауз і частотність використання пауз у мовленні тинейджерів представлено у таблиці 3.

Аналіз паузального членування мовлення показав високу частотність використання коротких пауз. Менш частотними у використанні є надкороткі та середні паузи. Розподіл пауз у досліджуваному

мовленні тинейджерів показав, що темп їхнього мовлення варіює від швидкого до середнього. Вживання в мовленні різних видів пауз сприяє правильному акцентному виділенню наголошених складів. Найменш уживаними є тривалі та надтривалі паузи, які найчастіше не лише лімітують межі висловлювань, а й також є рекурентними на межі синтагм або навіть в їх середині. У мовленні британських тинейджерів надкороткі паузи є менш рекурентними в порівнянні з мовленням американських тинейджерів, у якому відсоток їхнього вживання є вищим. У розподілі середніх пауз спостерігаємо протилежну тенденцію. Зауважимо, що в жіночому мовленні як британських, так і американських тинейджерів превалюють тривалі паузи. У жіночому мовленні британських тинейджерів превалюють ще й короткі паузи в порівнянні з чоловічим мовленням.

Таблиця 3

Види пауз у мовленні тинейджерів

Територіальна належність	Гендерна належність	Види пауз (%)				
		Надкоротка	Коротка	Середня	Тривала	Надтривала
Британські тинейджери	чоловіки	16	38	32	10	4
	жінки	14	43	27	16	0
Американські тинейджери	чоловіки	23	35	27	7	8
	жінки	28	31	24	11	6

Висновки. Дослідження частотних та темпоральних особливостей мовлення британських та американських тинейджерів здійснювалося шляхом проведення комплексного інструментально-фонетичного аналізу. Встановлено спільні та відмінні просодичні ознаки, які маркують мовлення обох груп інформантів. Мовлення британських тинейджерів маркується: ширшим діапазоном ЧОТ, повільнішим темпом мовлення, тобто меншою швидкістю мовлення та артикуляції, більшою паузальною насиченістю та середньою тривалістю пауз, превалюванням коротких пауз та пауз середньої тривалості. Мовлення американських тинейджерів детермінується: вузьким діапазоном ЧОТ, швидшим темпом мовлення, тобто більшою швидкістю мовлення та артикуляції, меншою паузальною насиченістю, більшою кількістю надкоротких пауз у порівнянні з мовленням британських тинейджерів.

Перспективним напрямком подальшого наукового пошуку вважаємо проведення порівняльного аналізу частотних та темпоральних особливостей мовлення тинейджерів із інших англомовних країн, а саме Австралії, Індії чи Нової Зеландії.

Список літератури

- Білецька С. Ю. Варіативність просодичних параметрів у мовленні британської молоді (інструментально-фонетичне дослідження) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2017. 20 с.
- Boersma P., Weenink D. Praat: doing phonetics by computer [Computer program], version 6.4.02. URL: <https://www.fon.hum.uva.nl/praat/>
- Cameron R. Aging, Age, and Sociolinguistics. *The Handbook of Hispanic Sociolinguistics*. Wiley-Blackwell, Malden MA, 2011. P. 207–229.
- COLT: The Bergen Corpus of London Teenage Language. 1993. Department of English. University of Bergen. URL: <http://korpus.uib.no/icame/colt/>
- Corpus of North American Spoken English. URL: <https://cc.oulu.fi/~scoats/CoNASE.html>
- Eckert P. Age as a Sociolinguistic Variable. *The Handbook of Sociolinguistics*. Oxford: Blackwell Publishers, 2007. P. 151–167.
- Fletcher J. The Prosody of Speech: Timing and Rhythm. *The Handbook of Phonetic Sciences*: 2nd Edition. Oxford : Wiley-Blackwell, 2010. P. 521–602.
- Helfrich H. Age Markers in Speech. *Social Markers in Speech*. Cambridge : CUP, 1979. P. 63–146.
- Laczky M. The Temporal Characteristics of Teenagers in Spontaneous and Rhetorical Speeches. *Journal of Linguistics and Literature*. 2019. 3(1). P. 29–34.
- Laver J. Principles of Phonetics. Cambridge : CUP, 1994. 707 p.
- Ignacio M. P. M. The Language of British Teenagers. A Preliminary Study of its Main Grammatical Features. *Journal of the Spanish Association of Anglo-American Studies*. 2011. Vol. 33. P. 105–126.
- Tagliamonte A. S. Teen Talk: The Language of Adolescents. Cambridge : Cambridge University Press, 2016. 298 p.
- Wagner S. E. Age Grading in Sociolinguistic Theory. *Language and Linguistics Compass*. 2012. 6 (6). P. 371–382.

References

- Bilecka, S. Yu. (2017). Variativnist prosodichnih parametriv u movlenni britanskoyi molodi (instrumentalno-fonetichne doslidzhennya). Avtoref. dis...kand. filol. nauk: 10.02.04. Odesa.
- Boersma, P., Weenink, D. Praat: doing phonetics by computer [Computer program], version 6.4.02. URL: <https://www.fon.hum.uva.nl/praat/>
- Cameron, R. (2011). Aging, Age, and Sociolinguistics. *The Handbook of Hispanic Sociolinguistics*. Wiley-Blackwell, Malden MA, 207–229.

- COLT: The Bergen Corpus of London Teenage Language (1993). Department of English. University of Bergen. URL: <http://korpus.uib.no/icame/colt/>
- Corpus of North American Spoken English. URL: <https://cc.oulu.fi/~scoats/CoNASE.html>
- Eckert, P. (2007). Age as a Sociolinguistic Variable. *The Handbook of Sociolinguistics*. Oxford: Blackwell Publishers, 151–167.
- Fletcher, J. (2010). The Prosody of Speech: Timing and Rhythm. *The Handbook of Phonetic Sciences: 2nd Edition*. Wiley-Blackwell, Oxford, 521–602.
- Helfrich, H. (1979). Age Markers in Speech. *Social Markers in Speech*. Cambridge: CUP, 63–146.
- Laczky, M. (2019). The Temporal Characteristics of Teenagers in Spontaneous and Rhetorical Speeches. *Journal of Linguistics and Literature*, 3(1), 29–34.
- Laver, J. (1994). *Principles of Phonetics*. Cambridge: CUP.
- Ignacio, M. P. M. (2011). The Language of British Teenagers. A Preliminary Study of its Main Grammatical Features. *Journal of the Spanish Association of Anglo-American Studies*, 33, 105–126.
- Tagliamonte, A. S. (2016). *Teen Talk: The Language of Adolescents*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wagner, S. E. (2012). Age Grading in Sociolinguistic Theory. *Language and Linguistics Compass*, 6 (6), 371–382.

Стаття надійшла до редакції 12.12.2023 року

УДК 811.111:42

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307–4604.2023.2\(51\).296822](https://doi.org/10.18524/2307–4604.2023.2(51).296822)

АНГЛІЙСЬКА МОРСЬКА ТЕРМІНОЛОГІЯ: СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Ківенко І. О.

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський національний морський університет

ORCID 0000–0003–2044–5456

Дослідження присвячено вивченню англійської морської термінології, що є актуальним й зумовлено кількома чинниками. По-перше, велика значущість судноплавства й морської торгівлі в житті англійського народу. По-друге, підвищення ролі науки та техніки в розвитку людства, як результат, зростання ролі термінології в сучасній мові. Незважаючи на те, що англійська морська термінологія слугує об'єктом вивчення в працях багатьох вітчизняних лінгвістів, ряд питань залишаються актуальними та потребують подальшого дослідження. Метою представленої роботи є дослідження структурно-семантичних характеристик англійської морської терміносистеми. Для досягнення поставленої мети виконано ряд завдань: розмежовано поняття «термінологія» та «терміносистема»; розглянуто існуючі класифікації та окреслено склад основних тематичних груп англійської морської терміносистеми; проаналізовано словотвірні особливості англійської морської термінології та проведено систематизацію слів, що належать до морської тематики, ураховуючи найбільш продуктивні способи словотворення.

Об'єктом вивчення обрано англійські морські термінологічні одиниці, вирази, мовні звороти, що відносяться до суднобудування та мореплавства. Предметом дослідження слугують структурно-семантичні характеристики англійської морської термінології, що дозволяє зрозуміти її структуру та сприяє полегшенню її вивчення фахівцями у відповідній галузі. Методи дослідження: описовий — для виявлення структурних та функціональних особливостей одиниць морської термінології; метод компонентного аналізу — для встановлення семантичних особливостей англійських морських термінів; метод суцільної вибірки — для відбору фактичного матеріалу. За структурними типами терміни поділяють на: прості; похідні; складні; терміни-словосполучення (складені); терміни-аббревіатури; терміни-літерні умовні позначення; терміни-символи (знаки); терміни-напівсимволи; номенклатура. Утворення морських термінів відбувається морфологічним та синтаксичним шляхом, є багато запозичень з різних мов індоєвропейської сім'ї.

Ключові слова: етимологія, словотвір, структурно-семантичний, термін, термінологія, терміносистема.

ENGLISH MARINE TERMINOLOGY: STRUCTURAL AND SEMANTIC CHARACTERISTICS

Kivenko I. O.

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Odesa National Maritime University
ORCID 0000–0003–2044–5456

*The present article is an attempt to study English marine terminology which turns out to be topical these days and has been determined by several factors. Firstly, shipping and maritime trade are of great importance in the life of the English people. Secondly, increase of the role of science and technology in the development of mankind leads to the constantly growing role of terminology in modern language. Despite the fact that English marine terminology serves as an object of investigation in the works of many Ukrainian linguists, a number of issues remain relevant and require further research. The **aim** of the given work is to study structural and semantic characteristics of the English marine terminology system. To achieve the set aim, a number of tasks have been performed: the concepts “terminology” and “terminological system” have been distinguished; the existing classifications have been considered and the composition of the main thematic groups of the English marine terminology system has been outlined; the word-forming features of the English marine terminology have been analyzed and the words belonging to the marine theme have been systematized, taking into account the most productive ways of word formation. The **object** of our study is English marine terminological units, expressions, idioms related to shipbuilding and seafaring. The **subject** of our study embraces the structural and semantic characteristics of the English marine terminology, which allows to understand its structure and facilitates its study by specialists in the relevant field. Research methods include the following: descriptive method that helps to establish structural and semantic features of marine terminology units; method of component analysis that allows to establish the semantic features of English marine terms; continuous sampling method which is helpful for selection of data researched. According to structural types, terms are divided into: simple; derivatives; complex; phrase-terms (compound); terms-abbreviations; terms-literal conventional designations; terms-symbols (signs); half-sign terms; nomenclature. The formation of marine terms occurs morphologically and syntactically, there are many borrowings from different languages of the Indo-European family.*

Key words: etymology, structural and semantic, term, terminology, term-system, word-formation.

Вступ. Проблеми термінології знаходяться сьогодні в колі найактуальніших питань лінгвістики та перекладознавства. Термінологічні одиниці належать до того шару лексики, яка, з одного боку, посідає значне місце в загальнонаціональному словнику будь-якої мови, розвивається стрімкими темпами, користується підвищеним попитом

серед фахівців будь-якої галузі суспільного життя й через це зосереджує на собі увагу філологів, а з іншого, здатна створювати певні труднощі для перекладача. Говорячи про переклад термінів з будь-якої галузі англійської мови, важливо пам'ятати, що він вимагає не лише знання сфери, якої стосується переклад, розуміння змісту термінів англійською мовою, але й знання термінології рідною мовою. Мова є одним з основних атрибутів нації. Вона — не лише засіб спілкування, але й певний символ. Мова розвивається разом з громадою її носіїв, а тому вона змінюється разом зі зміною відповідної мовної спільноти, реагуючи на всі зрушення в розвитку останньої.

Вивчення морської термінології є **актуальним**, що зумовлено кількома чинниками. По-перше, Великобританія є острівною державою, реальності якої пов'язані з морем і завжди мали для неї першорядне значення. Економічний розвиток, міць і процвітання країни століттями залежали від успішного розвитку флоту, підкорення нових земель, транспортування вантажів морем. Судноплавство й навігація завжди займали переважне місце в житті англійського народу. По-друге, підвищення ролі науки та техніки в розвитку людства, як результат, зростання ролі термінології в сучасній мові, зокрема в морській терміносистемі. Незважаючи на те, що англійська морська термінологія слугує об'єктом вивчення в працях багатьох вітчизняних лінгвістів, ряд питань залишаються актуальними та потребують подальшого дослідження.

Мета представлено дослідження полягає у вивченні структурно-семантичних характеристик англійської морської терміносистеми. З поставленої мети витікають наступні завдання:

- 1) розмежувати поняття «термінологія» та «терміносистема»;
- 2) розглянути існуючі класифікації та окреслити склад основних тематичних груп англійської морської терміносистеми;
- 3) окреслити словотвірні особливості англійської морської термінології та провести систематизацію слів, що належать до морської тематики, ураховуючи найбільш продуктивні способи словотворення.

Об'єктом вивчення обрано англійські морські термінологічні одиниці, вирази, мовні звороти, що відносяться до суднобудування та мореплавства. **Предметом** дослідження слугують структурно-семантичні характеристики англійської морської термінології, що дозволяє зрозуміти її структуру та сприяє полегшенню її вивчення фахівцями у відповідній галузі.

Матеріалом дослідження обрано англійські морські терміни, відібрані методом суцільної виборки з фахових текстів та словників.

Методи дослідження. Під час дослідження вживано наступні методи: 1) *описовий метод* для виявлення структурних та семантичних особливостей одиниць морської термінології; 2) *метод компонентного аналізу* для встановлення семантичних особливостей англійських морських термінів; 3) *метод суцільної вибірки* для відбору фактичного матеріалу.

Результати та обговорення. *Термінологія* — 1) розділ мовознавства, що вивчає терміни (у цьому значенні все частіше використовують слово термінознавство); 2) сукупність термінів певної мови або певної галузі. Наприклад, можемо говорити про англійську, польську, українську та іншу термінологію, а також про термінологію математичну, юридичну, хімічну, технічну тощо (Шевчук, Клименко, 2011: 513).

Сукупність термінів конкретних галузей (галузевої термінології) називають *терміносистемами* або *термінологічними системами* (Азарова, 2008: 14).

Морська термінологія представляє собою самостійну галузеву терміносистему, яка значно розширилася внаслідок бурхливого розвитку морської торгівлі. Морська терміносистема в англійській мові була започаткована давно і видозмінювалась під впливом іноземних мов, серед яких — французька, голландська, грецька, латинська, іспанська, скандинавська. Питаннями морської термінології стали займатися з часів перших морських подорожей, бо виникала потреба позначати кожний предмет, процес та явище, пов'язані з морською справою. Довголітні процеси, що відбувалися у лексичному складі мови, історичний розвиток країн, державне становище — усе це надзвичайно вплинуло на морську термінологію. З часом великого значення набувала проблема адекватного перекладу та пошуку відповідних способів і прийомів перекладу у зв'язку з безперервним розширенням міжнародних контактів, адже терміни — це ті лексичні одиниці, інтерпретація яких завжди викликала труднощі.

Термінологія морської справи має специфіку, яка свідчить про особливості національної образності, що є одним із проявів національного менталітету. Вибір одиниці номінації на різних етапах становлення морської лексики значною мірою визначається особливостями мислення та світогляду носіїв мови, приналежністю до національної

культури народу. Формування національної терміносистеми морської справи відбувалось через створення нових термінів, запозичення лексем, використання загальнонаукових термінів, спеціальних найменувань з інших галузевих терміносистем чи слів загального вжитку (Коваленко, 2001: 3).

Далі розглянемо способи класифікації англійських морських термінів за структурними особливостями. Л. П. Білозерська, Н. В. Возненко та С. В. Радецька у праці «Термінологія та переклад» вказують на існування декількох варіантів побудови англійської морської термінології (Білозерська, Возненко, Радецька, 2010: 25).

Досить деталізований варіант класифікації термінів за особливостями їх побудови пропонують А. Д'яков, Т. Кияк та З. Б. Куделько у монографії «Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти». Дослідники класифікують словотворчі типи термінів з урахуванням восьми різних особливостей:

1. **Терміни-кореневі слова:** 1) корінна непохідна лексика (*nose*); 2) запозичена непохідна лексика (*atom, chaos*).
2. **Похідна лексика:** 1) терміни, утворені за допомогою суфіксації (*explosion*); 2) терміни, утворені за допомогою префіксації (*unemployment*).
3. **Терміни-складні слова** (*turbogenerator*).
4. **Терміни-словосполучення** (*direct current*).
5. **Терміни-аббревіатури**.
6. **Літерні умовні позначення** (*g = Gramm*).
7. **Символи** (знаки) — наприклад, математичні, хімічні, астрономічні та інші (*% = Per cent*).
8. **Номенклатура** (Д'яков, Кияк, Куделько, 2000: 12–13).

Існують й інші підходи до класифікації термінів за їх будовою.

А. Я. Коваленко (2001) усі терміни англійської мови поділяє на:

- 1) **прості**, які складаються з одного слова: *circuit*;
- 2) **складні**, які складаються з двох слів і пишуться разом або через дефіс: *flywheel*;
- 3) **терміни-словосполучення**, які складаються з декількох компонентів: *circuit breaker*.

Окрім такої загальної структуризації термінів на три групи А. Я. Коваленко пропонує поділити терміни-словосполучення, в свою чергу, на три типи (Коваленко, 2001). До першого типу належать *терміни-словосполучення, компонентами яких є самостійні слова, ко-*

трі можуть вживатися окремо і зберігають своє значення, наприклад: *brake-gear* — гальмова система, де *brake* — гальмо, *gear* — прилад. До другого типу належать такі *терміни-словосполучення*, які мають одним з компонентів технічний термін, а другим — загальнонавжівану лексичну одиницю. Компонентами такого типу термінів можуть бути два іменники або іменник і прикметник. До третього типу відносять *терміни-словосполучення*, обидва компоненти яких становлять собою слова загальнонавжіваної лексики, і тільки сполучення цих слів є терміном. Такий спосіб творення науково-технічних термінів є непродуктивним: *line wire* — провід під напругою. Більш продуктивним вважається спосіб утворення морських термінів, коли обидва компоненти є самостійними термінами: *back coupling* — зворотний зв'язок.

Іншою поширеною класифікацією словотворчих типів термінів з більшим акцентом на чинник багатоконфентності є така:

1. *Терміни-слова*, що виражені одним словом: *valve, shim, resin*.
2. *Терміни-словосполучення*, які поділяються на: а) *вільні словосполучення*, де кожний з компонентів може вступати і в двосторонній зв'язок: *shock wave, internal storage, residuary estate*; б) *зв'язані словосполучення*, де ізольовано взяті компоненти можуть і не бути термінами, а в поєднанні вони утворюють термін-словосполучення: *dead-wood, star system, live video*.

Багатоконфентні терміни, що містять три, чотири і більше компонентів, представлені в значно меншій кількості, ніж ті, що представлені одним словом.

Існує багато інших класифікацій англійських морських термінів, що ґрунтуються на різних параметрах.

Так, М. І. Мостовий поділяє термінологію на номенклатуру і професіоналізми (Мостовий, 1993: 191). *Номенклатура* — це сукупність спеціальних термінів-назв, які вживаються в окремій фаховій ділянці, *професіоналізми* — це дублети науково-технічних термінів, які не складають замкнутої системи, а носять чіткий місцевий характер. Професіоналізми визначають спеціальні поняття, знаряддя або продукти праці, виробничі процеси, народні ремесла. Прикладами морських професіоналізмів: *jacob's ladder, devils claw; captain; boatswain*. Їм властива деяка емоційність, викликана особливостями протиріччя, внаслідок чого професіоналізми відносять до окремого підвиду діалекта, особливо якщо вони вживаються поза межами виробничих стосунків (Мостовий, 1993: 191).

М. І. Мостовий виділяє ще один різновид морських термінів — *торговельний знак*, або *паронім*. В умовах масового виробництва і при необхідності збувати крам виникла ціла наука утворення торговельного знаку (Мостовий, 1993: 192).

Далі проаналізуємо способи утворення морської термінології в англійській мові.

У ході словотворчого аналізу термінів виявлено такі способи словотворення, характерні для морської термінології: *синтаксичний*, *морфологічний* (лінійні моделі — *префіксальний*, *словоскладення*), *семантичний* (*метафоризація*).

Потрібно наголосити на тому, що дуже часто в термінотворенні беруть участь відразу декілька способів. Під час дослідження виявлено, що одним з найефективніших способів словотворення є *синтаксичний*: *push-button ship* (автоматизоване судно), *ice-breaker* (криголам), *roll on — roll off* (морські судна з горизонтальною системою навантажування/розвантаження), *engine-room* (машинне відділення).

Багато морських термінів, що пов'язані з кораблебудуванням і означають дію, процес або результат дії, утворюються шляхом приєднання суфікса *-ing* до основи дієслова. Наприклад: *girding* (постановка на носовий і кормовий якорі) — від *gird* (ставити на носовий і кормовий якорі) — від середньовіч. англ. *girden* — від англосакс. *gyrdan* (оточувати, затягувати); *knotting* (зав'язування вузлів) — від *knot* (зав'язувати вузол, закріплювати вузлом) — від середньовічних англ. *knotte* — від англосакс. *cnotta* (вузол); *mooring* (пришвартування) — від *moor* (швартуватися) — від гол. *marren* (пов'язувати, ставити судно до причалу, пришвартувати) (Online Etymological Dictionary).

Низка морських термінів, що позначають рід занять, діяльність, утворена від іменників за допомогою суфікса *-er (-or)* і півсуфікса *-man*.

Шляхом приєднання агентивного суфікса *-er* до іменника утворюється інший іменник, що позначає виконавця дії: *engineer* (механік) — від англ. *engine* (мотор, двигун) — від ст.-фр. *engine* (пристосування) — від лат. *ingenium* (винахід, пристрій); *mariner* (моряк, матрос, мореплавець) — від фр. *marin* (моряк, матрос) — від лат. *marinus* (морський) (Online Etymological Dictionary).

За допомогою півсуфікса *-man* від основи іменника утворюється іменник, який указує на належність до певного роду занять: *crewman* (член команди корабля) — від англ. *crew* (суднова команда, екіпаж), раніше *crue*, скорочене від *accrue* (силове підкріплення) — від ст.-фр.

accreue (збільшення, зростання) — від лат. *accrescere* (збільшити, посилити); *seaman* (матрос, моряк) — від англ. *sea* (море) — від англосакс. *saé* (море); *steersman* (рульовий) — від англ. *steer* (рульовий механізм, вести судно) — від середньовічних англ. *steren* (керувати кораблем) — від англосакс. *steyran* (керувати судном); *wheelman* (рульовий, штурвальний) — від англ. *wheel* (коесо, рульове коесо, штурвал) — від англосакс. *hweowol* (коесо, рульове коесо).

Серед морських термінів є складені слова, утворені з двох, рідше трьох основ слів одної мови або з різних мов. Наведемо приклади складених слів, у яких обидві основи мають англосаксонське походження: *drawbridge* (розвідний міст, підйомний міст) складається з англ. *draw* (пересувати, тягнути) — від англосакс. *dragan* (тягнути, протягати) — й англ. *bridge* (міст, перемичка) — від англо-сакс. *brycg* (опора, міст); *lifeboat* (рятувальна шлюпка) складається з англ. *life* (життя) — від англосакс. *lif* (життя) — і англ. *boat* (човен, шлюпка) — від англосакс. *bát* (човен) (Cutler, Cutler, 2005).

Прикладами складених морських термінів, у яких одна з двох основ має англосаксонське походження, а друга походить з інших мов: *battlefield* (поле бою, район бойових дій) складається з англ. *battle* (бій, битва) — від ст.-фр. *bataille* (битва, битва) — від лат. *batere* (бити, битися) — й англ. *field* (поле, ділянка) — від англосакс. *feld* (поле); *bulkhead* (перебирання на судні) складається з англ. *bulk* (корпус) — від ісл. *bálkr* (розділова перегородка) й англ. *head* (верхній брус, перекладина) — від англо-сакс. *heafod* (голова, головний) (Skeat, 1994; Cutler, Cutler, 2005).

Морські терміни продовжують поповнювати словниковий склад англійської мови. Запозичені раніше слова за допомогою словотворення набувають нового значення в сучасній мові. До них відносимо такі:

1) слова, утворені на основі однокореневих слів за допомогою суфікса *-er*, що позначає бойову техніку або пристосування: *destroyer* (ескадрений міноносець) — від англ. *destroy* (руйнувати) — від середньовіч. англ. *destroien* (ламати) — від ст.-фр. *destruire* (знищувати) — від лат. *de-struere* (ламати, зносити); *propeller* (двигун, гребний гвинт) — від англ. *propel* (приводити в рух) — від лат. *propellere* (рухатися вперед) (Skeat, 1994);

2) складні слова, утворені з двох основ слів з різних мов, до складу яких уходить суфікс *-er*, позначає машину або прилад: *minesweeper* (мінний тральщик) має в складі *sweeper* (тральщик, міношукач) — від

англ. *sweep* (тралити, підмітати) — від середньовічн. англ. *swepen* (мести) — від англосакс. *swāpan* (мести) (Cutler, Cutler, 2005);

3) словосполучення, які складаються з двох слів, що позначають одне поняття: *aircraft carrier* (авіаносець, авіаносний корабель) складається з *aircraft* (повітряний літальний апарат, літак), у якому англ. *air* (віз дух) — від середньовічних англ. *eir* — від фр. *air* — від лат. *aér* — від грец. *ἄηρ* (повітря), а англ. *craft* (плавучий засіб, апарат) — від англосакс. *craeft* (сила) і *carrier* (транспортне судно) — від фр. *carrière* (шлях, професія) — від ст.-фр. *carier* (нести, провозити) (Online Etymological Dictionary).

Однак одне зі слів у словосполученнях може бути третьою формою дієслова, тобто дієприкметником минулого часу і мати закінчення *-ed*: *guided missile* (керована ракета) складається з *guided* (керований) — від англ. *guide* (керувати, проводити) — від середньовічн. англ. *gyden* (провести, направити) — від ст.-фр. *guider* (вести) і *missile* (реактивний снаряд, ракета) — від лат. *missiles* (метальний) — від лат. *mittere* (кидати) (Palmer, 2010).

У процесі дослідження морської термінології були виведені такі основні тематичні групи метафор: 1) *зооморфна метафора*: *cat's paw* — вузол «котячі лапки»; *crow's nest* — оглядовий майданчик на верху щогли; *mosquito fleet* — москитний флот (сукупність швидкохідних і маневрених малих бойових кораблів, тобто така група невеликих суден нагадує «зграю» москитів, що атакує супротивника); 2) *антропоморфна метафора*: *palm of anchor* — лапа якоря; *eye of the wind* — точка, звідки дує вітер; 3) «побутова» *метафора*: *pendant* — шкентель (неметалевий канат з оплетеним вузлом на кінці, призначений для спуску людей з корабля на воді, *pendant* також перекладається як кулон, і своїм виглядом шкентель нагадує прикрасу); 4) *ботанічна метафора*: *mushroom anchor* — грибоподібний якор.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє дійти наступних висновків: морська термінологія входить до системи англійської мови як одна з її підсистем, підпорядковуючись загальномовним тенденціям. Структурно-семантичний аналіз дає можливість зрозуміти особливості формування та розвитку термінологічних одиниць, з'ясувати походження та зв'язки між ними.

Більшість морських термінів запозичена з інших індоєвропейських мов: латинської, французької, грецької, голландської, іспанської, скандинавських. Усі термінологічні одиниці можна поділити

на дві групи: однокомпонентні та багатокомпонентні. За структурними моделями терміни поділяють на: однокомпонентні терміни; двокомпонентні терміни; трикомпонентні конструкції; та багатокомпонентні терміни.

За структурними типами терміни поділяють на: прості терміни, що являють собою прості кореневі слова; похідні терміни, утворені морфологічними способами творення; складні терміни; терміни-словосполучення (складені). Класифікація словотворчих типів морських термінів передбачає такі: терміни-кореневі слова; терміни-похідні слова; терміни-складні слова; терміни-словосполучення (складені терміни); терміни-абревіатури; терміни-літерні умовні позначення; терміни-символи (знаки); терміни-напівсимволи; номенклатура. Інша розглянута класифікація поділяє термінологію на номенклатуру і професіоналізми.

Щодо основних способів творення морських термінів, їх можна поділити на морфологічні та неморфологічні. Перші охоплюють способи афіксального творення слів, словоскладання та абревіацію. Неморфологічні способи термінотворення є наслідком тривалих процесів, які змінюють семантику і граматичну природу мотивуючого слова чи словосполучення. До них належать: синтаксичний; семантичний. Семантичний спосіб термінотворення полягає в тому, що загальноживана лексична одиниця отримує статус терміна внаслідок певних семантичних змін у застосуванні цієї одиниці в мові. Загалом існують два варіанти творення термінів із загальноживаних слів:

1) лексичне значення загальноживаного слова «зливається» із загальним термінологічним значенням без особливих семантичних зрушень; 2) лексичне значення загальноживаного слова звужується (спеціалізується) у результаті різних видів переносу основного значення (метафоризації). Метафоризація значень загальноживаних слів відбувається на основі зовнішньої або функціональної схожості названих об'єктів.

Список літератури

Азарова Л. Є., П'яст Н. Й., Іванець Т. Ю. Професійне спілкування науково-технічних працівників і студентів інженерних спеціальностей. Вінниця : ВНТУ, 2008. 189 с.
Білозерська Л. П., Возненко Н. В., Радецька С. В. Термінологія та переклад. Вінниця : Нова книга, 2010. URL: <https://nk.in.ua/pdf/809.pdf> (дата звернення: 24.11.2023).

Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ, 2000. 345 с.

Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу. К. : Книга, 2001. 291 с.

Мостовий М. І. Лексикологія англійської мови. Харків, 1993. 255 с.

Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням. К. : Алерта, 2011. 696 с.

Cutler D., Cutler T. Dictionary of Naval Terms. Annapolis : Naval Institute Press, 2005. 272 p.

Online Etymological Dictionary. URL: <http://www.etymonline.com>. (дата звернення: 14.10.2023).

Palmer J. Jane's Dictionary of Naval Terms. L. : Macdonald and Jane's, 2010. 342 p.

Skeat W. W. The Concise Dictionary of English Etymology. Wordsworth Editions, Ltd., 1994. 633 p.

References

Azarova, L. Ye. (2008). Profesiine spilkuvannia naukovo-tekhnichnykh pratsivnykiv i studentiv inzhenernykh spetsialnostei [Professional communication of scientific and technical workers and students of engineering specialties] / L. Ye. Azarova, N. Y. P'iast, T. Yu. Ivanets, 189 [in Ukrainian].

Bilozerska, L. P., Voznenko, N. V., Radetska, S. V. (2010). Terminolohiia ta pereklad [Terminology and translation]. URL: <https://nk.in.ua/pdf/809.pdf> (data zvernennia : 24.11.2023) [in Ukrainian].

Diakov, A. S., Kyiak, T. R., Kudelko, Z. B. (2000). Osnovy terminotvorennia : semantychni ta sotsiolinhvistychni aspekty [Fundamentals of term-formation : semantic and socio-linguistic aspects]. Kyiv, 345 [in Ukrainian].

Kovalenko, A. Ya. (2001). Zahalnyi kurs naukovo-tekhnichnoho perekladu [General course of scientific and technical translation]. K., 2001, 291 [in Ukrainian].

Mostovyi, M. I. (1993). Leksykolohiia anhliiskoi movy [English lexicology]. Kharkiv, 255 [in Ukrainian].

Shevchuk, S. V., Klymenko, I. V. (2011). Ukrainska mova za profesiinym spriamuvanniam [Ukrainian as the language of professional communication]. K, 696 [in Ukrainian].

Cutler, D., Cutler, T. (2005). Dictionary of Naval Terms, 272 p.

Online Etymological Dictionary. URL: <http://www.etymonline.com>. (access date : 14.10.2023).

Palmer, J. (2010). Jane's Dictionary of Naval Terms, 342 p.

Skeat, W. W. (1994). The Concise Dictionary of English Etymology. Wordsworth Editions, 633 p.

УДК 316.286:821.111=030.111=161.2

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307–4604.2023.2\(51\).296823](https://doi.org/10.18524/2307–4604.2023.2(51).296823)

КОМУНІКАТИВНА ПАРАДИГМА ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ: МЕГАТЕКСТОВА СТРУКТУРА ОРИГІНАЛУ ТА ЙОГО ІНШОМОВНОГО ТРАНСФОРМУ

Колегаєва І. М.

доктор філологічних наук, професор

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID 0000–0002–5073–2184

Дослідження присвячено аналізу феномена **комунікативної парадигми**, тобто сукупності певного літературного твору і його комунікативного трансформу — перекладеної версії у єдності всіх наявних мегатекстових компонентів. Об'єктом співставного вивчення був **мегатекст-еталон**, що включав у себе **основний текст** монографії Ю. Харарі «*Sapiens. A Brief History of Humankind*» і його **допоміжні текстові повідомлення**: виноски, коментарі тощо, а також його **комунікативний трансформ** — мегатекстова українська версія Ю. Харарі «*Sapiens. Людина розумна. Коротка історія людства*» у сукупності основного і допоміжних комунікативних компонентів. Перелік цих останніх виявився неідентичним у тексті-еталоні і його комунікативному трансформі. Аналіз висвітив наявність двох протилежних тенденцій комунікативних трансформацій, що з'являються внаслідок залучення до комунікативного ланцюга адресант (автор)—текст оригіналу—адресат (читач) додаткових комунікативних фігур перекладача і редактора українського видання твору. Комунікація отримує видозмінену форму: адресант (автор)—текст оригіналу—перекладач/редактор—текст перекладу—(адресат) читач перекладу. З одного боку, трансформована версія демонструє звуження інформаційного обсягу мегатексту (за рахунок виключення предметного показника і переліку джерел ілюстративних матеріалів, зменшення кількості піктографічних повідомлень). З іншого боку українська версія видання значно розширює обсяг відомостей, що передає мегатекст-трансформ, за рахунок коментарів просвітницького спрямування, що додаються перекладачем у посторінкових виносках. Читач перекладеної версії монографії Ю. Харарі отримує додаткові відомості стосовно предмету обговорення. Це можуть бути історичні довідки про культурні феномени, про які йдеться в оригіналі, або новітні дані, що з'явилися за період часу, що минув між виданням оригіналу і появою його перекладеної версії. Україномовний читач мегатексту дізнається про нові ракурси обговорюваних проблем, а також отримує інформацію про появу дотичних до теми українських публікацій. Перекладач перебирає на себе функцію коментатора і тлумача, в чому яскраво проявляється саме **просвітницька** характеристика аналізованого дискурсивного феномена. Внаслідок

зазначених мегатекстових і **архітектонічних** трансформацій констатуємо зміну образу гіпотетичного читача української версії мегатексту, аніж той, що був закладений у мегатексті-еталоні. Зокрема очікувані тезаурусні запаси українського читача виявляються меншими, ніж читача оригінального тексту, про що свідчить в тому числі розширена версія заголовку: в ньому з'являється пояснення латинського слова *Sapiens*. *Людина розумна*, аналога чого не спостерігаємо в оригінальній версії заголовку монографії. В підсумку висновуємо, що текст-еталон та його комунікативний трансформ — це близькі, але не ідентичні комунікативні феномени.

Ключові слова: архітектоніка тексту, комунікативна парадигма літературного твору, мегатекст, науково-просвітницький дискурс.

COMMUNICATIVE PARADIGM OF A LITERARY WORK: THE MEGATEXT STRUCTURE OF THE ORIGINAL AND ITS FOREIGN LANGUAGE TRANSFORM

Kolegaeva I. M.

Doctor of Philological Sciences, Professor,

Odesa I. I. Mechnikov National University

ORCID 0000–0002–5073–2184

*The annotated study is devoted to the analysis of the phenomenon of the **communicative paradigm**, that is, the totality of a certain literary work and its communicative transform — a translated version in the unity of all existing megatext components. The object of the comparative study was the **reference megatext**, which included the main text of Y. Harari's monograph "Sapiens. A Brief History of Humankind" and its **auxiliary text messages**: footnotes, comments, etc., and its **communicative transform**, megatextual Ukrainian version: Ю. Харарі «Sapiens. Людина розумна. Коротка історія людства» in a combination of the main and auxiliary communicative components. The list of the latter turned out to be non-identical in the reference text and its communicative transform. The analysis highlighted the presence of two opposite tendencies of communicative transformations that appear as a result of the involvement of additional communicative figures (those of the translator and the editor of the Ukrainian edition of the work) in the communicative chain of the addresser (author)—the original text—(addressee) reader. Communication takes the following modified form: addresser (author)—original text— translator/editor—translated text — (addressee) translation reader. On the one hand, the transformed version demonstrates the narrowing of the information volume of the megatext (due to the removal of the subject index and the list of sources of illustrative materials, the reduction of the number of pictographic messages). On the other hand, the Ukrainian version of the publication significantly expands the amount of information that the megatext-transform conveys, due to enlightening comments added by the translator in page-by-page footnotes. The reader of the translated version of Y. Harari's*

*monograph receives additional information on the subject of discussion. These may be historical references to the cultural phenomena referred to in the original, or new data that have appeared during the period of time that has passed between the publication of the original and the appearance of its translated version. The Ukrainian-speaking reader of the megatext learns about new angles of the discussed problems, and also receives information about the appearance of Ukrainian publications related to the topic. The translator takes over the function of commentator and interpreter, in which the **educational** characteristic of the analyzed discursive phenomenon is clearly manifested. As a result of the mentioned megatextual and **architectural** transformations, we note a change in the image of the hypothetical reader of the Ukrainian version of the megatext, rather than the one that was embedded in the reference megatext. In particular, the expected thesaurus reserves of the Ukrainian reader turn out to be smaller than that of the reader of the original text, which is also evidenced by the extended version of the title: it contains an explanation of the Latin word *Sapiens*. Людина розумна, no such analog is observed in the original version of the title of the monograph. Eventually, we conclude that the reference text and its communicative transform are close, but not identical, communicative phenomena.*

Key words: *text architecture, communicative paradigm of a literary work, megatext, scientific and educational discourse.*

Вступ. Пропоноване дослідження виконане в межах дискурсивної парадигми сучасних філологічних розвідок. Як влучно формулює Л. Солошук, «найбільш повною характеристикою дискурсу є визначення його у широкому сенсі слова, як складної єдності мовної форми, значення та дії, яке могло б бути найкращим чином охарактеризовано за допомогою поняття комунікативної події або комунікативного акту» (Солошук, 146). До цього визначення додамо, що такі події відбуваються у комунікативному просторі.

Комунікативний простір людства це незліченна множина різноманітних комунікативних утворень (подій, актів), зокрема літературних текстів різних жанрів стилів, епох, літературних течій і, звичайно, авторів минулого і теперішнього часів. Деякі із літературних творів, функціонуючи у комунікативному просторі певний час і здобувши велику популярність, отримують цілу низку своїх комунікативно трансформованих версій: перекладів на інші мови, адаптацій і дайджестів, інсценувань і екранізацій тощо. Сукупність таких творів вважаємо комунікативною парадигмою тексту-першоджерела, навкруги якого з'являються і функціонують його трансформи. Дослідження подібних парадигм пропонують цікаві спостереження над комунікативними процесами, що супроводжують формування відповідної

парадигми, впливаючи на структуру її складових, на діяльність адресанта й адресата в текстах-трансформах у порівнянні із текстом-першоджерелом.

Матеріал дослідження. В публікації увага зосереджена на вивченні науково-просвітницького видання Ю. Харарі *Sapiens: A Brief History of Humankind* і його українського перекладу. **Об'єктом** дослідження є мегатекст указанного твору, тобто сам текст монографії і супровідні повідомлення (виноски, бібліографічні показники тощо) у співставленні із українським виданням цього твору *Sapiens. Людина розумна. Коротка історія людства*. **Предмет** вивчення — мовні, структурні і кодові трансформації, що супроводжують появу української версії твору. **Методи**, якими ми послуговувались у дослідженні, — це метод наукового спостереження, аналізу й узагальнення. Залучався також метод співставного комунікативного аналізу двох версій єдиного твору. За необхідності використано було кількісний аналіз отриманих даних.

Результати і спостереження. Термін *комунікативна парадигма літературного твору* було уведено в науковий обіг в нашій публікації (Колегаєва, 2000), в якій йшлося про функціонування літературного тексту у комунікативному просторі людської спільноти впродовж певного часового проміжку. Головний месидж стосувався тези про те, що літературний твір варто розглядати зокрема як сукупність його комунікативних трансформів, що можуть з'явитись і з'являються після першої публікації твору в його першопочатковій, авторськи заданій формі. Її ми потрактуємо як текст-еталон. *Комунікативними трансформами* вважаємо наступні комунікативні утворення (в першу чергу письмові тексти: переклади, адаптації, хоча можливі також комікси, аудіоверсії, екранізації тощо), які декларують свою ідентичність еталону (зберігаючи його заголовок і прізвище автора), проте в реальності виявляючись повідомленнями із іншим адресантом і адресатом, іншою структурою, іншим кодом. Найпоширенішими варіантами подібних комунікативних трансформів є перекладацькі версії тексту-еталону, що публікуються як самостійні видання.

Дана наукова розвідка присвячена аналізу комунікативної парадигми широко популярного науково-просвітницького твору Ювала Ноя Харарі, в якому висвітлюється історія людства. Як пише про цього дослідника Вікіпедія, творчість Ювала Ноя Харарі відома мільйонам людей. Всесвітню славу автору принесла книга «*Sapiens: A Brief History of Humankind*», видана у вересні 2011 року лондонським видав-

ництвом Harvin Secker. Твір швидко став настільки популярним серед істориків і простих читачів, що незабаром був перекладений на мови 30 країн світу і поповнив списки світових бестселерів. Ми дослідили фрагмент відповідної текстової парадигми, співставивши англомовний оригінал і його український переклад.

Варто одразу відзначити, що у центрі уваги знаходиться не переклад як такий, а перекладена версія твору загалом, себто трансформації оригінального тексту-еталону (в цілісній формі всіх комунікативних складників цього літературного твору) і його перекладеної версії. Комунікативні складники у сукупності утворюють єдиний феномен *мегатексту*. Цей термін був започаткований у серії наших розвідок (Колегаєва 1996, 2012, 2014, 2019).

Мегатекст, за нашим визначенням, це єдність основного тексту та допоміжного тексту. Ці частини розрізняються прагматичним спрямуванням, комунікативною валідністю й облігаторністю своєї наявності в мегатексті. *Основний текст* є абсолютно облігаторним, він ціннісно домінує над допоміжним, прагматично спрямований на передачу повідомлення як такого. Це текст *оповідання, статті, роману, есе, монографії* тощо. *Допоміжний текст* — це множина (від 1 до 7–8 різнотипних) текстових повідомлень, які факультативно супроводжують основний текст, є ціннісно другорядними і прагматично допоміжними, тобто спрямованими на оптимізацію функціонування основного тексту. Це можуть бути *передмова/післямова, зміст, анотація, резюме, виноска, коментар, глосарій, бібліографічний перелік, присвята, епіграф*. Сукупність основного та допоміжного (щонайменше одного) текстів утворює комунікативно гетерогенне ціле, яке ми і називаємо *мегатекстом*.

Досліджуваний текст-еталон (оригінальне видання твору Ю. Харарі) являє собою розгалужену мегатекстову мережу комунікативних повідомлень. До цієї мережі входить, зрозуміло, сам текст монографії, а окрім нього, іще вісім типів допоміжних повідомлень. Це присвята, зміст, календар історії, посторінкові виноски, перелік цитованих джерел (озаглавлений як *Notes*). Сюди зараховуємо також розділи під назвою *Acknowledgements* (висловлені подяки іншим науковцям) та *Image credits* (посилання на джерела ілюстрацій), а також предметний покажчик (під назвою *Index*).

Порівнюючи мегатекстову структуру тексту-еталону та його комунікативного трансформу, відмічаємо їхнє неповне співпадіння.

В українському виданні відсутні такі компоненти мегатексту, як *Image credits* та *Index*. Це звужує інформаційний потенціал трансформу в тому сенсі, що адресат української версії твору, по-перше, позбавляється можливості верифікації ілюстрацій (якою б примарною вона не була), а по-друге, за відсутності предметного покажчика він не може користуватись таким зручним для науково-популярного видання інструментом, як пошук незнайомих термінів, понять, реалій у тексті монографії за указаними сторінками. Беручи до уваги, що предметний покажчик оригіналу містить більше 780 таких посилань, висновуємо, що інформаційні втрати в перекладеній версії мегатексту є вельми значущими, хоча з об'єктивних причин неминучими.

Як було зазначено, перелік більшості допоміжних повідомлень (6 із 8), наявних у мегатексті-еталоні, співпадає із переліком таких повідомлень у перекладеній версії твору. Водночас варто зазначити і виявлені відмінності у конкретному наборі складових, що містяться у цих допоміжних повідомленнях. Розглянемо ці відмінності.

Розділ *Notes* в оригіналі містить інформацію стосовно використаних першоджерел, цьому переліку передує уточнення: *Due to limitations in space this section includes only a small number of the sources on which the book is based. For full list of sources and references please visit...* і далі наводиться інтернет-адреса, за якою можна отримати вичерпні дані про використані теоретичні джерела. Відповідного уточнення в перекладеній версії книги немає. Отже україномовний читач позбавлений такої можливості, що певним чином звужує інформаційний потенціал перекладеної версії твору.

Значні розбіжності спостерігаємо у такому компоненті мегатекстової структури обох видань, як *посторінкові виноски*, що супроводжують основний текст оригіналу і перекладу. По-перше, значно відрізняється їхня кількість: п'ять коментарів в оригіналі проти двадцяти чотирьох у перекладі. По-друге, авторство приміток теж не співпадає: в оригіналі фіксуємо виключно авторські коментарі, які проте ніяк не експлікуються як повідомлення, створені самим Ю. Харарі. Це слідує із логіки викладу. Певні міркування автор вилучає із цілісного тексту монографії і розташовує внизу сторінки, аби не відволікати від головного плину розвитку викладу. Наприклад, в тексті йдеться про різні типи сімей первісних людей: *The daily life of most humans ran its course within three ancient frames: the nuclear family, the extended family and the local intimate community*. В нижній частині

сторінки відокремлено від масиву цілого тексту із графічною позначкою астериск розташоване повідомлення: *An “intimate community” is a group of people who know one another well and depend on each other for survival* (с.399). Відповідні виноска в перекладеному виданні супроводжуються уточненням (*прим. авт.*).

Окрім авторських приміток українська версія видання містить значну кількість допоміжних повідомлень у вигляді посторінкових виноска, що були додані переважно перекладачем, незначна кількість маркується як примітка редактора. Аналогів в оригінальному виданні, зрозуміло, немає. Причиною появи таких приміток є передбачувана редактором і перекладачем наявність певної лакуни в тезаурусі читача української версії книги. Так, наприклад, фрагмент основного тексту *Маленьке гірське місто під назвою Нумансія, населене корінним народом кельтів, спромоглося скинути із себе римське ярмо*. Редактор вважає за доцільне надати додаткову інформацію (відсутню в оригіналі) стосовно цього міста: *Нумансія (або Нуманція), яку в середині II століття населяло кельтіберійське плем'я, розташована на півночі сучасної Іспанії, у муніципалітеті Гаррай* (с. 242).

В оригіналі твору автор раз-пораз наводить цитати із Біблії, маркуючи адресу цитованого фрагменту, наприклад, *It is easier for a camel to pass through the eye of a needle than for a rich man to enter into the kingdom of God (Mathew 19:24)* (с. 345). В перекладеному тексті відповідний фрагмент представлений наступним чином: *Іще вам кажу: верблюдові легше пройти через голцино вушко, ніж багатому в Божє Царство ввійти*. Посторінкова виноска від перекладача, що стосується атрибуції цитованого фрагменту, містить більш розлогу інформацію: *Євангеліє від Матвія, 19:24. Цит. за Біблія. Новий Заповіт / пер. Івана Огієнка. — <http://www.my-bible.info/biblio/ukrainskaya-bibliya/evangelie-of-matfeja.html#g19>* (с. 390). За таким самим алгоритмом представлені решта біблійних цитат.

Орієнтація на гіпотетичного українського читача спонукає перекладача пропонувати йому додаткові дані про цитовані або згадані літературні твори з огляду на українське культурологічне тло. Так, на сторінці 436 Харарі пише *In Aldous Huxley's dystopian novel “Brave New World”, published in 1932... happiness is the supreme value...* Посилань на першоджерело ніяких немає. Перекладач пропонує українському читачеві наступну інформацію: *В антиутопічному романі Олдоса Гакслі «Який чудовий світ новий», опублікованому 1932 року... щастя — це най-*

вища цінність..., а в примітці додає: *В українському перекладі Віктора Морозова книга вийшла друком 2021 року у видавництві «БукШеф» (с. 492).*

Окремої згадки заслуговують примітки перекладача, які по суті є коментарями до основного тексту, запропонованими з огляду на часовий проміжок, що відділяє публікацію оригіналу (2011) і його українського перекладу (2023). Наприклад на с.352 Харарі пише: *Everybody is terrified that the current economic crisis may stop the growth of the economy.* Відповідний текстовий фрагмент перекладеного тексту має наступний вигляд: *Усі панічно бояться того, що нинішня економічна криза може зупинити зростання економіки. У виносці читаємо: Слід нагадати, що книга писалась у 2010–2011 роках, коли світова економічна криза ще давалась взнаки (с. 398).*

З часу виходу з друку оригіналу книги Харарі до моменту появи її україномовної версії пройшли роки, і певні дані, які наводить автор, отримали нову інтерпретацію. Перекладач, виходячи за межі суто перекладацької діяльності, перебирає на себе повноваження коментатора. Так, наприклад, Харарі пише про археологічні розкопки, які виявили захоронення двох осіб: *(The tomb) contained two skeletons, buried head to head. One belonged to a boy aged about twelve or thirteen, and the other to a girl of about nine or ten (с.63).* В тексті перекладу відповідний фрагмент коментується наступним чином: *За уточненими даними, обидва скелети належали хлопчикам. Це було встановлено зовсім нещодавно, вже після публікації цієї книги. Див.: Sikora M. et al. Ancient genomes show social and reproductive behaviour of early Upper Paleolithic foragers, Science 10/1126/science.aao1807 (2017) (с. 83).*

Аналогічну просвітницьку мету вбачаємо у комунікативній діяльності перекладача-коментатора, коли він пропонує наступний переклад і виноску до текстової фрази *Today the earth's continents are home to about 7 billion Sapiens (с. 392).* *Нині континенти Землі є домівкою для майже 7 мільярдів сапієнс, цей фрагмент передуює виносці в кінці сторінки: За даними німецького фонду «Населення Землі», на 1 липня 2020 року населення нашої планети досягло чисельності 7,8 млрд осіб [Публікація LB. UA] (с.443).* На підтвердження достовірності даних наведена також електронна адреса першоджерела.

Співставний аналіз двох видань монографії (оригінальної і перекладеної версій) свідчить, що перекладач активно перебирає на себе функцію коментатора, намагаючись повідомити читачеві додаткові

історичні відомості, про які автор нічого не пише. Так, наприклад, на с. 116 Харарі говорить про міста на Близькому Сході: *During the fifth and fourth millennia BC, cities with tens of thousands of inhabitants sprouted in the Fertile Crescent*. В перекладеній версії відповідний фрагмент виглядає наступним чином: *Протягом п'ятого і четвертого тисячоліть до н. е. міста з десятками тисяч мешканців були розсіяні по всьому Родючому півмісяцю*, внизу сторінки розміщено виноску: *«Колиска цивілізації» — територія на Близькому Сході, де найактивніше розвивалось людство у X–III тисячоліттях до н. е. Нині на цій території розташовані Ірак, Сирія, Ліван, Ізраїль, Палестина, Йорданія, Єгипет, а також Північно-Східна Туреччина і захід Ірану. — Прим. перекл. (с.139).* Як бачимо, читачу перекладеної версії пропонується доволі великий обсяг додаткової історичної інформації, яка з'являється у перекладеному мегатексті поза волею автора тексту-еталону. Словник книгознавчих термінів називає подібні коментарі реальними коментарями і пояснює, що вони — «це своєрідні довідки про реалії минулого. Такі коментарі можуть писатися про особу, подію, предмети чи явища. Ці знання допомагають реципієнту зрозуміти і відчувати ту епоху, про яку читає, завдяки майстерності автора. При написанні коментаря видавництво повинно зважати на тезаурус читача» (Словник).

Аналогічні дії перекладача (а по суті коментатора) фіксуємо і в інших випадках. Наприклад, автор розповідає про діяльність перського царя Кіра Великого, який дозволив євреям-вигнанцям у Вавілоні повернутись до батьківщини Юдеї й відбудувати свій Храм. Цими відомостями обмежується Харарі, але перекладач до них додає наступну історичну довідку, що міститься у виносці: *Цар Соломон у 957–950 роках до н. е. збудував Храм, який зруйнував Навуходоносор у 586 р. до н. е. Відбудований завдяки розпорядженню Кіра Великого у V ст. до н. е. — Прим. перекл. (с.251).*

Тут доречно навести узагальнююче зауваження І. Шевченко про функціоналізм сучасної наукової парадигми в лінгвістиці: «Функціональний постулат трактує мову як інструмент, засіб, механізм для досягнення певних цілей, реалізації певних інтенцій мовця... Інтерпретаціоналізм переносить фокус дослідницького інтересу з мови на учасників і ситуацію соціальної взаємодії, його сутність полягає в *одержанні вивідного знання*» (курсив наш. — І. К.) (Шевченко, 2005:14). На наше переконання, наведені примітки-коментарі спонукають читача перекладеного тексту до отримання саме такого додаткового ви-

відного знання, що за обсягом перевищує обсяг знання у відповідному фрагменті тексту-оригіналу, позбавленого цього коментаря.

Наші спостереження над особливостями такого компонента мегатексту як примітки можна підсумувати наступним чином. Комунікативний ланцюжок адресант (автор твору) — повідомлення (текст монографії) — адресат (читач оригіналу) підлягає певній трансформації. До наведеного ланцюжка додається проміжна фігура такого комуніканта як перекладач: адресант (автор твору) — повідомлення (текст монографії) — *перекладач* — повідомлення (перекладений текст монографії) — адресат (читач перекладеного тексту). Зазвичай перекладений текст за замовчуванням сприймається як еквівалент оригінального тексту. Водночас розглядаючи у цілому *мегатекстову* структуру оригіналу і перекладу монографії, бачимо, що еквівалентність цих двох комунікативних одиниць опиняється під сумнівом. Перекладена версія виявляється більш інформативно насиченою, ніж та, що була створена самим автором.

Ще одним виміром аналізу текстової парадигми *оригінал — перекладений текст* є порівняння архітектонічної будови обох текстів. Отримані нами результати свідчать, що цей параметр є найбільш стабільним, проте в ході аналізу були виявлені і деякі розбіжності, що мають певні комунікативні наслідки. Передусім звернімося до заголовку науково-популярного видання Ю. Харарі. В оригіналі книга має назву *Sapiens. A Brief History of Humankind*. В перекладеному варіанті назва дещо інакша: *Sapiens. Людина розумна. Коротка історія людства*. Як бачимо, українська назва містить доданий переклад латинського слова *Sapiens* — *Людина розумна*. Тобто перекладач передбачає наявність лакуни в тезаурусі україномовного читача і пропонує підказку: що саме означає латинське *sapiens*. Інакше кажучи, перекладач дотримується тенденції просвітницької місії в своїй комунікативній діяльності.

У цілому архітектоніка обох варіантів основного тексту ідентична за виключенням засобів маркування окремих складових частин. Текст монографії складається із 4 частин, маркованих цифрово і заголовочно, наприклад, *Part One. The Cognitive Revolution — Частина перша. Когнітивна революція*. Частини своєю чергою вміщують загалом 20 розділів. Тут маркування трохи різниться: наприклад, *1. Animal of No Significance — Розділ перший. Нічим не визначена тварина*. У перекладі з'являється експлікація архітектонічного статусу відповідного тексто-

вого фрагменту *розділ*. Подальше архітектонічне членування призводить до появи 89 підрозділів в межах розділів. Їх може бути від 3 до 8 всередині одного розділу. Вони в обох текстах маркуються заголовком, наприклад, *Skeletons in the Closet* — *Скелети в шафі*. Тут доречно нагадати тезу В. Кухаренко про роль проміжних заголовків, «які даються розділам або частинам одного твору і актуалізують категорію членування тексту. Проміжні заголовки полегшують читацьке сприйняття, виділяють підтеми, підкреслюють, висувають важливість композиційно-архітектонічного членування тексту» (Кухаренко, 2004: 96).

Найдрібніші одиниці архітектонічної будови тексту — це відбивки. Англомовна версія монографії маркує кожен відбивку пробільним рядком. Українська версія є більш експліцитною у цьому плані. Тут фіксуємо маркування пробільним рядком і потрійним астериском ***. Таке маркування (загалом їх налічується 49) є значно наочнішим, членування текстового масиву стає більш помітним, можна сказати, більш агресивним у своїй місії скерування читацької уваги до розподілу викладеного матеріалу на відокремлені інформаційні частини.

Останній параметр, за яким варто порівняти текст-еталон і перекладений текст-трансформ, це використання різних кодів, а саме вербального та піктографічного кодів. Треба відзначити широке використання піктографічних повідомлень в монографії Ю. Харарі. Сюди входять фото і малюнки (48 одиниць), діаграми (9 одиниць), таблиці (4) і мапи (7). Останні три типи повідомлень відтворюються у перекладеному тексті без змін. Водночас такий вид піктографічних повідомлень як фото і малюнки зазнають значної трансформації. По-перше, їх кількість у перекладеній версії майже вдвічі менша ніж в оригіналі (48 в оригіналі і 28 в перекладі). По-друге, в деяких випадках спостерігаємо використання неідентичних повідомлень: предмет зображення один і той самий, але фотографія інакша (іншого масштабу або з іншого ракурсу). Припускаємо, що такі трансформації ініційовані редактором перекладеної версії твору на власний розсуд, вони ніяким чином не пояснюються, прослідкувати якусь логіку у відборі вилучених ілюстрацій нам не вдалося. Констатуємо загальне послаблення наочності викладеного матеріалу у трансформованій версії тексту-еталону.

Висновки. Підсумовуючи виконаний співставний аналіз тексту-еталону і його комунікативного трансформу (оригіналу і українсько-го перекладу науково-просвітницької монографії Ю. Харарі *Sapiens. A*

Brief History of Humankind — Sapiens. Людина розумна. Коротка історія людства), констатуємо близькість, але не ідентичність цих комунікативних утворень. Причина неспівпадіння полягає у включенні в комунікативний ланцюжок адресант — повідомлення — адресат додаткових комунікантів: редактора і перекладача. Їхня діяльність зокрема спричиняє структурні зміни в перекладеній версії мегатексту, внаслідок чого змінюється інформаційний потенціал перекладеної версії. Загальна тенденція таких змін полягає у збільшенні цього потенціалу за рахунок надання додаткових відомостей до того, про що йдеться в оригіналі. Водночас зменшується наочність викладеного матеріалу і змінюються можливості комунікативних дій адресата із пошуку джерел додаткової інформації (вихідні дані цитованих матеріалів), а також обмежуються дії по ефективній обробці отриманої фактуальної інформації через використання предметного покажчика. Трансформація заголовку української версії видання (додавання українського перекладу латинського слова *Sapiens. Людина розумна*) імплікує дещо інакший, ніж в оригіналі, образ читача, менш осяжний обсяг тезаурусу, що ним володіє український адресат. На завершення вивчення комунікативної парадигми літературного твору пересвідчуємось в близькості, проте не ідентичності тексту-еталону та його комунікативного трансформу.

Список літератури

- Колегаєва И. М. Коммуникативная парадигма литературного произведения (культурологический аспект) *Научный вестник кафедры Юнеско Киевского государственного лингвистического университета*. Linguarum VIII UNESCO. Kyiv, 2000. Vol. 3–B. С. 547–553.
- Колегаєва І. М. Мегатекст як вияв комунікативної гетерогенності цілого завершенного тексту. *Мовознавство*. 1996. № 1. С. 25–30.
- Колегаєва І. М. Мегатекстова структурованість прози Оксани Забужко. *Одеська лінгвістична школа: координати сучасних пошуків* / кол. авторів ; за заг. ред. Ковалевської Т. Ю. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2014. С. 248–259.
- Колегаєва І. М. Текст і мегатекст як члени єдиної комунікативної родини. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи* / НАН України, Центр наукових досліджень і викладання іноземних мов ; редкол: А. Д. Белова (голов. ред.) та ін. К., 2012. С. 170–178.
- Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту. Вінниця : Нова книга, 2004. 272 с.
- Солощук Л. В. Невербальні складові англomовного дискурсу. *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен* : монографія / колектив авт. під заг. ред. Шевченко І. С. Харків : Константа, 2005. С. 145–180.

Шевченко І. С. Когнітивно-комунікативна парадигма і аналіз дискурсу. *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен* : монографія / колектив авт. під заг. ред. Шевченко І. С. Харків : Константа, 2005. С. 9–20.

Kolegaeva I. M. Megatext in academic and artistic communication. *Vectors of the development of philological sciences at the modern stage: collective monograph* / N. I. Andreichuk, O. A. Babelyuk, V. D. Bialyk, M. Yu. Ivanchenko, etc. Lviv ; Toruń : Liha-Pres, 2019. P. 76–94. DOI <https://doi.org/10.36059/978–966–397–124–7/76–94>.

Словник книгознавчих термінів. К. : Арата, 2003. 160 с.

Harari Y. N. Sapiens. A Brief History of Humankind. Penguin Random House UK, 2011. 498 p.

Харарі Ю. Н. Sapiens. Людина розумна. Коротка історія людства / пер. з англ. О. Дем'янчука. 5-те вид. Київ : Форс Україна, 2023. 544 с.

References

Kolegaeva I. M. (2000). Kommunykativnaia paradyhma lyteraturnoho proyvezdeniya (kulturolohycheskyi aspekt) Naukovyi visnyk kafedry Yunesko Kyivskoho derzhavnoho lnhvistychnoho universytetu. *Linguapax VIII UNESCO*. Kyiv. Vol. 3–B. 547–553.

Kolegaeva I. M. (1996). Mehatekst yak vyjav komunikativnoi heterohennosti tsiloho zavershenoho tekstu. *Movoznavstvo*. № 1. 25– 30.

Kolegaeva I. M. (2014). Mehatekstova strukturovanist prozy Oksany Zabuzhko. Odeska lnhvistychna shkola: koordynaty suchasnykh poshukiv: kolekt.monohr. / kol.avtoriv; za zah.red.Kovalevskoi T. Y. — Odesa: vydavets Bukaiev Vadym Viktorovych, 248–259.

Kolegaeva I. M. (2012). Tekst i mehatekst yak chleny yedynoi komunikativnoi rody. *Lnhvistyka XXI stolittia: novi doslidzhennia i perspektyvy* / NAN Ukrainy, Tsentr naukovykh doslidzhen i vykladannia inozemnykh mov; redkol: A. D. Belova (holov, red.) ta in. K., 170–178.

Kukhareno V. A. (2004). Interpretatsiia tekstu. Vinnytsia, NOVA KNYHA, 272.

Soloshchuk L. V.(2005). Neverbalni skladovi anhlomovnoho dyskursu. *Dyskurs yak kohnityvno-komunikativnyi fenomen*. Monohrafiia./ kolektyv avt. pid zah. red. Shevchenko I. S. — Kharkiv: Konstanta, 145–180.

Shevchenko I. S. (2005). Kohnityvno-komunikativna paradyhma i analiz dyskursu. *Dyskurs yak kohnityvno-komunikativnyi fenomen*. Monohrafiia./ kolektyv avt. pid zah. red. Shevchenko I. S. — Kharkiv: Konstanta, 9–20.

Kolegaeva I. M. (2019). Megatext in academic and artistic communication. *Vectors of the development of philological sciences at the modern stage: collective monograph* / N. I. Andreichuk, O. A. Babelyuk, V. D. Bialyk, M. Y. Ivanchenko, etc. Lviv-Toruń : Liha-Pres, 76–94 DOI <https://doi.org/10.36059/978–966–397–124–7/76–94>.

Sloynyk knyhoznavchykh terminiv.(2003). K.: Vyd.: Arata, 160.

Harari Y. N. (2011). Sapiens. A Brief History of Humankind. Penguin Random House UK, 498.

Kharari Y. N. (2023). Sapiens. Liudyna rozumna. Korotka istoriia liudstva; per. z anhl. O. Dem'ianchuka; 5-te vyd. Kyiv: Fors Ukraina, 544.

Стаття надійшла до редакції 10.12.2023 року

РОЛЬ ПРОСОДІЇ В РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ПРЯМОГО ОПИТУВАННЯ У МОВЛЕННІ СИЩИКА- ПЕРСОНАЖА КІНОДИСКУРСУ

Косовець М. В.

аспірантка

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID 0000–0003–1124–6025

У статті висвітлено результати експериментально-фонетичного дослідження, яке має на меті виявлення просодичних характеристик мовленнєвих реалізацій стратегії прямого опитування. В дослідженні з'ясовано та зіставлено особливості просодичної організації комунікативних тактик опитування, використаних поліцейським детективом та детективом-аматором в детективному кінодискурсі. Найважливішу роль при визначенні комунікативних стратегій та тактик, що застосовуються, відіграють частотні засоби, оскільки найбільшою варіативністю під час проведення аудиторського аналізу відзначається саме мелодійний компонент інтонації. На підставі аудитивного аналізу були виявлені просодичні закономірності. Так, результати інструментального аналізу мовлення поліцейського детектива та детектива-аматора показали, що найширший діапазон ЧОТ маркує комунікативну тактику уточнення у мовленні поліцейського детектива та комунікативну тактику вимоги говорити по суті або перебувати в мовленні детектива-аматора. Найвузкий діапазон ЧОТ характеризує комунікативну тактику безпосереднього запитання в мовленні поліцейського детектива та тактику уточнення в мовленні детектива-аматора. Загалом було встановлено, що діапазон ЧОТ реалізацій комунікативних тактик у мовленні детектива-аматора є ширшим у порівнянні з мовленням поліцейського детектива. Результати аналізу локалізації максимумів ЧОТ у різних частинах синтагми в мовленні обох детективів показали, що коливання максимумів ЧОТ у шкалі в мовленнєвих реалізаціях усіх чотирьох типів тактик є незначними та свідчать про експресивне забарвлення найбільш значущих лексем у мовленні обох детективів.

Ключові слова: комунікативна стратегія, комунікативна тактика, інтонація, просодія, експериментально-фонетичне дослідження, аудитивний аналіз, частота основного тону.

THE ROLE OF PROSODY IN THE IMPLEMENTATION OF THE STRATEGY OF DIRECT QUESTIONING IN THE DETECTIVE'S SPEECH IN FILM DISCOURSE

Kosovets M.

Postgraduate student,
Odesa I. I. Mechnikov National University

The article reports on the results of experimental phonetic research aimed at identifying the prosodic characteristics of utterances manifesting the strategy of direct questioning. To unveil the prosody of direct questioning, utterances used by a police detective and an amateur detective in detective film discourse have been analysed. It has been established that tone frequency, or melodic component of prosody, is helpful in differentiating of the communicative tactics, since it has turned out to be the most varied component according to the results of auditory analysis. The results of the instrumental analysis of the police detective's speech and the amateur detective's speech have shown that the widest frequency range marks the communicative tactic of clarification in the police detective's speech, and the communicative tactic of a demand to speak to the point / interruption in the amateur detective's speech. The narrowest frequency range is characteristic of the communicative tactic of a direct questioning in the police detective's speech and the tactic of clarification in the amateur detective's speech. On the whole, the frequency range of the utterances manifesting communicative tactics in the amateur detective's speech has turned out to be wider compared to those in the police detective's speech. The analysis of the localization of the frequency maxima in different parts of sense-groups uttered by both detectives has shown that the localization fluctuations of the frequency maxima are insignificant and denote expressive coloring of the most important lexemes in the speech of both detectives.
Key words: communicative strategy, communicative tactics, intonation, prosody, experimental phonetic research, auditory analysis, tone frequency.

Вступ. Сучасні дослідження просодії мовлення присвячені насамперед окремим її аспектам та явищам, які водночас потребують цілісного осмислення і систематизації. Просодичні ознаки у сучасній лінгвістиці є об'єктом багатьох експериментальних досліджень, адже вони виступають провідними при сприйнятті та розпізнаванні мовлення.

Особливості мовленнєвої просодії здавна привертають увагу численних дослідників. Серед фахівців, які зверталися до просодичного оформлення англійської мови, слід зазначити Н. С. Вербич (Вербич, 2018), Н. Р. Григорян і Н. Ю. Дьоміну (Григорян, Дьоміна, 2022), Ч. Крамера (Kramer, 1977), Н. В. Ланчуковську (Ланчуковська, 2019), В. В. Олінчук (Олінчук, 2010), Н. Н. Шкворченко (Шкворченко, 2012), Н. О. Бігунову і Л. В. Савілову (Бігунова, Савілова, 2023) та ін.

Актуальність цих досліджень зумовлена тим, що просодичні характеристики забезпечують інтонаційну виразність мовлення та відіграють важливу роль у відтворенні комунікативної функції мовлення. Саме за допомогою просодичних компонентів мовець передає не тільки інформацію, але і свій емоційний стан.

Поняття просодика або просодія, за визначенням О. О. Селіванової, — це «система супрасегментних компонентів звукового ладу мови: наголосу, мелодики й тону, ритму, інтенсивності, темпу, тембру вимови, паузації, що розглядаються в аспекті їхніх фізичних і рецептивних ознак» (Селіванова, 2011: 605–606).

Просодика зазвичай ототожнюють з інтонацією. Просодика й інтонація використовують одні й ті ж засоби, тому існує певна складність диференціації цих понять. Просодика прийнято розуміти як сукупність звукових засобів, які накладаються на лінійну послідовність сегментних одиниць (фонем) і служать для об'єднання їх в значущі звукові одиниці — слова, синтагми, вислови (Типологія інтонації мовлення, 1977). Іншими словами «просодія» застосовується в супрасегментній фонетиці й фонології для позначення змін у висоті, гучності, темпі й ритмі й у широкому розумінні цей термін застосовується як синонім супрасегментної системи (Федорів, 2001: 45). Тоді як інтонація функціонує на рівні висловлювань і є складовою частиною просодичної структури невербальної поведінки (Шальов, 2014: 86–87).

Ще однією важливою складовою мовлення є просодична організація, яка може додатково наділити переконливістю і впливовістю будь-яку усну промову. Так, наприклад, завдяки особливостям ритміко-часової організації, контрастному вживанню різних видів темпу, а також залученню пауз темпоральний компонент інтонації може виконати функцію переконування (Матієнко-Сільницька, 2020: 33).

Просодія відіграє важливу роль і у детективному дискурсі, адже вона увиразнює ефективність діалогу, слугує засобом впливу на співрозмовника, контролю за ходом бесіди, закріплення більш високого статусу мовця.

Коректне використання засобів просодії допомагає мовцю переконати співрозмовника у правильності своєї точки зору. За допомогою модуляцій голосу мовець може висловити ставлення до предмета мовлення, свої наміри, а також передати емоційний стан. Незважаючи на зростання кількості праць з детективного дискурсу, слід за-

уважити, що роль просодії в реалізації стратегії прямого опитування у мовленні сищика-персонажа кінодискурсу залишається невивченою у руслі таких дисциплін як фонологія та просодія мовлення, що свідчить про **актуальність** пропонованої розвідки, а також обумовлює вибір теми, об'єкта і предмета дослідження.

Отже, пропоноване дослідження має на меті встановлення просодичних засобів реалізації комунікативних тактик безпосереднього запитання, уточнення, вимоги говорити по суті/перебивання та ухилення від відповіді, що реалізують стратегію прямого опитування в англомовному кінодискурсі.

Методи дослідження. Для вирішення цього завдання були застосовані такі методи:

- Метод теоретичного аналізу, що полягає у лінгвістичній інтерпретації даних, отриманих у результаті використання інструментальних методів;
- Метод аудиторського аналізу, що дозволяє ідентифікувати й інтерпретувати зібрані фонологічні дані;
- Метод інтонування, що полягає в графічному відображенні інтонації фрагментів вибірки.

Матеріалом дослідження слугували епізоди із британських детективних серіалів «Hamish Macbeth» та «Agatha Raisin», в яких були виявлені тактики стратегії прямого опитування. Наведені відеофрагменти обрані методом суцільної вибірки та демонструють просодичні характеристики мовлення головних персонажів.

Результати та обговорення. Основною метою інструментального дослідження є виявлення та вивчення просодичних характеристик мовленнєвих реалізацій стратегії прямого опитування та її комунікативних тактик.

Серед інших просодичних засобів найважливішу роль при визначенні комунікативних стратегій та тактик, що застосовуються, відіграють частотні засоби, оскільки найбільшою варіативністю під час проведення аудиторського аналізу відзначається саме мелодійний компонент інтонації.

Для встановлення важливості тональних змін проаналізовано такі частотні показники за допомогою програмного пакету PRAAT 6.0.41:

- 1) локалізація максимумів ($F_{\max}$) та мінімумів ($F_{\min}$) ЧОТ у межах синтагми (в Гц);
- 2) діапазон ЧОТ у межах синтагми (F_{Δ}) (в Гц);

- 3) середній рівень ЧОТ (F_{mean}) (в Гц);
- 4) максимальні (F_{max}) та мінімальні значення (F_{min}) ЧОТ термінальних тонів (в Гц);
- 5) характеристики діапазону ЧОТ основних термінальних тонів (F_{Δ}) (в Гц).

Розглянемо частотні характеристики мовленнєвих реалізацій кожної з трьох комунікативних стратегій та типів тактик, за допомогою яких ці стратегії реалізуються.

У таблиці 1 представлено узагальнені результати підрахунку середніх значень ЧОТ та діапазону ЧОТ у мовленнєвих реалізаціях стратегії *прямого опитування*.

Таблиця 1

Середні значення ЧОТ та діапазон ЧОТ у мовленнєвих реалізаціях стратегії прямого опитування

Тип тактики	Мовлення поліцейсько-го детектива		Мовлення детектива-аматора	
	F_{mean}	F_{Δ}	F_{mean}	F_{Δ}
Безпосереднє запитання	196	172	245	203
Уточнення	208	254	228	193
Вимога говорити по суті / перебивання	240	235	292	267
Ухилення від відповіді	224	183	—	—
Середнє значення	217	211	255	221

Зазначимо, що виходячи з отриманих результатів інструментального аналізу, середній рівень ЧОТ у фразах, що реалізують комунікативну тактику безпосереднього запитання, у мовленні поліцейського детектива Хейміша є найнижчим у порівнянні з просодичним оформленням інших тактик ($F_{\text{mean}} = 196$ Гц). Найвище значення середнього рівня ЧОТ у мовленні як поліцейського детектива, так і детектива-аматора Агати є характерним для комунікативної тактики вимоги говорити по суті ($F_{\text{mean}} = 240$ Гц та $F_{\text{mean}} = 292$ Гц відповідно). Найнижче значення середнього рівня ЧОТ у мовленні детектива-аматора оформлює комунікативну тактику уточнення ($F_{\text{mean}} = 228$ Гц). Порівнюючи частотні діапазони реалізації комунікативних тактик у мовленні обох персонажів, зазначимо, що найширший діапазон ЧОТ

маркує комунікативну тактику уточнення у мовленні поліцейського детектива ($F_{\Delta} = 254$ Гц) та комунікативну тактику вимоги говорити по суті або перебивати в мовленні детектива-аматора ($F_{\Delta} = 267$ Гц). Найвужчий діапазон ЧОТ характеризує комунікативну тактику безпосереднього запитання в мовленні поліцейського детектива Хейміша ($F_{\Delta} = 172$ Гц) та тактику уточнення в мовленні детектива-аматора Агати ($F_{\Delta} = 193$ Гц). Слід зауважити, що загалом діапазон ЧОТ реалізацій комунікативних тактик у мовленні детектива-аматора є ширшим у порівнянні з мовленням поліцейського детектива.

Розглянемо локалізацію максимумів ЧОТ у різних частинах синтагми в мовленні обох детективів (табл. 2).

Таблиця 2

Локалізація максимуму ЧОТ у трьох позиціях контуру

Тип тактики	Частини синтагми		
	Перший наголошений склад (%)	Шкала (%)	Ядрові склади (%)
<i>Комунікативні тактики у мовленні поліцейського детектива</i>			
Безпосереднє запитання	41	3	56
Уточнення	63	3	34
Вимога говорити по суті / перебивання	47	9	44
Ухилення від відповіді	53	5	42
<i>Комунікативні тактики у мовленні детектива-аматора</i>			
Безпосереднє запитання	54	4	42
Уточнення	67	6	27
Вимога говорити по суті / перебивання	49	3	48

Отримані результати дають підстави стверджувати, що в реалізаціях комунікативної тактики уточнення в мовленні обох детективів відсоток локалізації максимуму ЧОТ на першому наголошеному складі є вищим у порівнянні з відсотком локалізації ЧОТ на ядровому складі (63 % — мовлення поліцейського детектива та 67 % — мовлення детектива-аматора). У безпосередніх запитаннях максимум ЧОТ локалізується на ядрових складах у мовленні поліцейського детектива (56 %) та першому наголошеному складі у мовленні детектива-аматора (54 %). Для просодичного оформлення вимоги говорити по суті/перебивання відсоток локалізації ЧОТ на першому наголошеному та

ядрових складах є приблизно однаковим у мовленні обох детективів. Щодо комунікативної тактики ухилення від відповіді, яка представлена виключно в мовленні поліцейського-детектива, зауважимо, що максимум ЧОТ частіше локалізується на першому наголошеному складі (53 %). Відсотки локалізації максимумів ЧОТ у шкалі в мовленнєвих реалізаціях усіх чотирьох типів тактик є незначними та характеризують необхідність експресивного забарвлення найбільш значущих лексем у мовленні обох детективів.

Розглянемо частотні характеристики мовленнєвих реалізацій тактики уточнення у фільмі «*A Perfectly Simple Explanation*», головним героєм якого є поліцейський детектив Хейміш. У нижче наведеному уривку Хейміш, який прибуває на місце пожежі, веде бесіду зі звичайним пожежником Пітером та намагається знайти винуватця цієї пожежі.

— *Peter, please, any ideas?*

— *A man dropped a lamp, Hamish. That's all about it. We were on our way back from another call when this one came through, so we got a bit sharpish. Could've saved more of the place if it hadn't been for that damned hold up.*

— *Who was that?*

— *Some jefе in a hurry. First of all, he nearly rammed us. Then we had to wait for him to back up so we could get by him.*

— *Tattoo on his forehead, blue BMW?*

— *Aye, that's him.*

— *Zoot McPherrin, I'll have a word with him, tell him to check his speed*”
[*A Perfectly Simple Explanation*].

Інтонограми вищенаведених фраз представлено на рис. 1.

Вищенаведений епізод ілюструє вживання двох уточнюючих запитань, перше з яких — це спеціальне запитання, а друге — еліптичне. Результати інструментального дослідження частотних характеристик підтверджують і доповнюють перцептивні спостереження аудиторів. Середня ЧОТ у першій реалізації дорівнює 88 Гц, у другій — 132 Гц. Перше спеціальне запитання реалізується у вузькому діапазоні ($F_{\Delta} = 56$ Гц) з локалізацією максимального значення ЧОТ на ядровому складі ($F_{\max} = 357$ Гц). Тональний діапазон другого еліптичного запитання-уточнення є ширшим та дорівнює 167 Гц з локалізацією максимумів ЧОТ на ядрових складах в обох синтагмах. Зазначимо, що ширший тональний діапазон у другому запитанні-уточненні пояснюється зростанням емоційного напруження в мовленні детектива Хейміша, коли той намагається докопатися до істини.

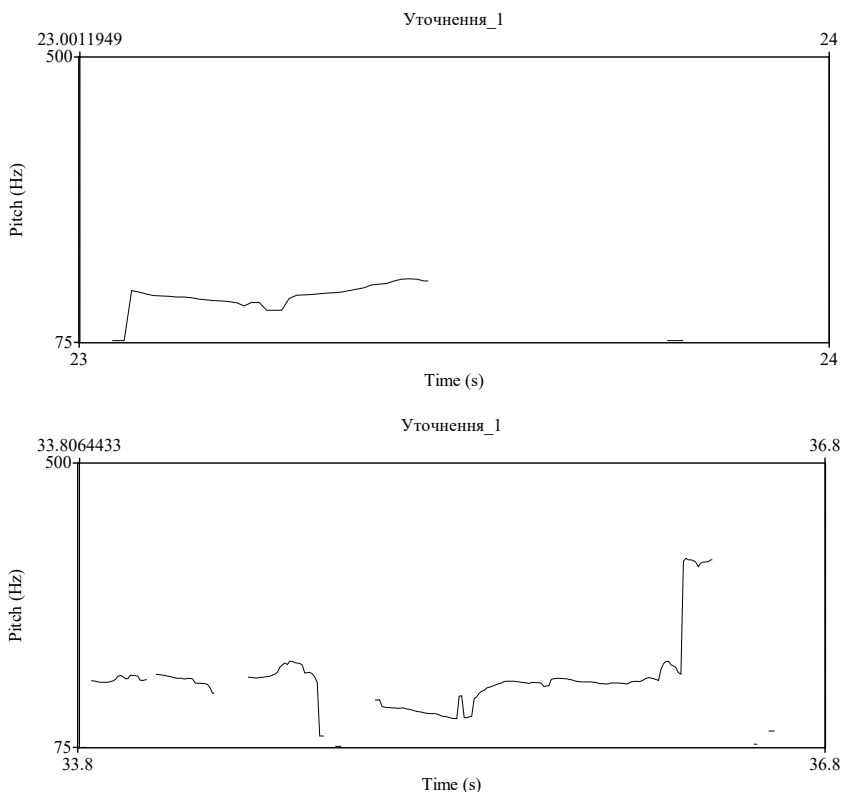

Рис. 1. Інтонаграми вищенаведених фраз

Проілюструємо використання комунікативної тактики уточнення в мовленні детектива-аматора Агати. Агата та її помічник заходять до будинку підозрюваного, автомобіль якого було знайдено на місці скоєння злочину. Підозрюваний стверджує, що він не користувався автомобілем у той день, тому детектив намагається дізнатися, чи могла стороння особа використати його автомобіль:

— *How can I help?*

— *I know you drive a Land Rover most of the time. But do you still have that old Cortina?*

— *I can't bear to part with it.*

— *Mm. Did you use it last night?*

— *No. We were here all night. Why?*

— *Does anyone else use it?*

— *Well, the keys are in the kitchen. Gustav sometimes takes it out [Walkers of Dembley].*

У мовленні Агати мовленнєву реалізацію комунікативної тактики уточнення представлено трьома загальними запитаннями, інтонограми яких унаочнено на рис. 2.

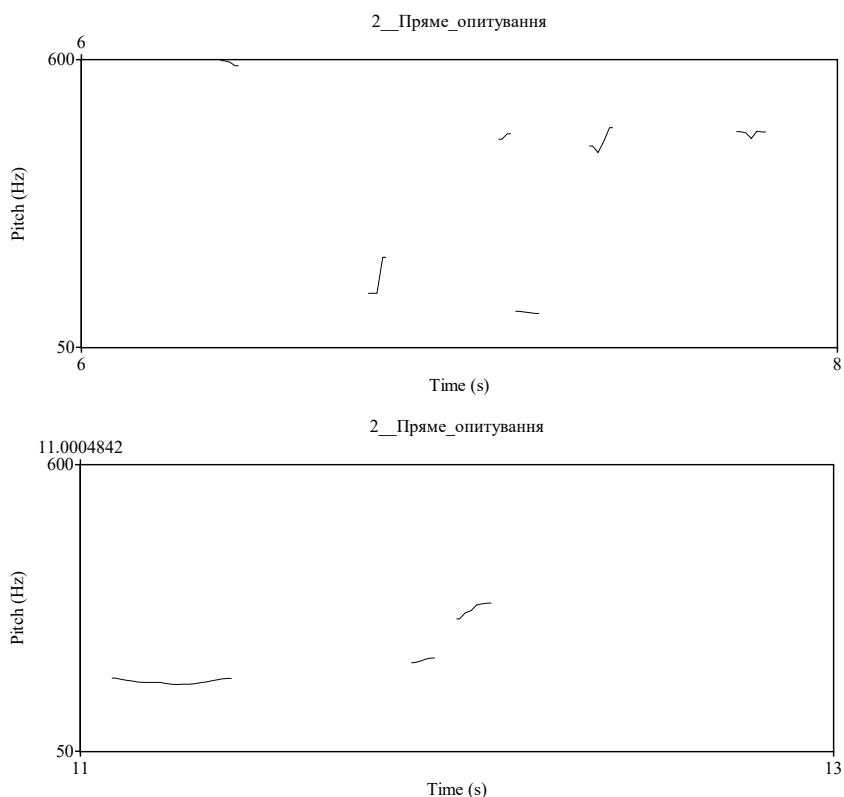

Рис. 2. Інтонограми вищенаведених фраз

Перше зальне запитання вимовляється в широкому тональному діапазоні ($F_{\Delta} = 320$ Гц) з середньою ЧОТ, що складає 369 Гц та локалізацією максимуму ЧОТ на першому наголошеному складі

($F_{\max} = 520$ Гц). Синтагма оформлена спадно-висхідним термінальним тоном вузького діапазону. Тональний діапазон наступного запитання Агати є більш вузьким ($F_{\Delta} = 159$ Гц), синтагма завершується висхідним термінальним тоном середнього діапазону з локалізацією максимуму на ядровому складі ($F_{\max} = 334$ Гц). Мовлення детектива-аматора стає більш спокійним та виваженим.

Наведемо приклади інструментального аналізу мовленнєвих реалізацій ще одного типу комунікативної тактики, а саме вимоги говорити по суті, що представлена у мовленні обох детективів.

У наступному мовленнєвому фрагменті поліцейський детектив Хейміш намагається дізнатися інформацію про жінку, яка нишком має романтичні стосунки з підозрюваним:

— *Hey there, Neil.*

— *Well, Hamish, it's yourself. It's yourself, I hope.*

— *Aye, it's me, Neil. Listen, I'm looking for a bit of information of a rather, er, sensitive nature here, Bethsheba McBean. Do you think she's, er, ...*

— *Ohh, very definitely, Hamish.*

— *Good, good.*

— *With the minister, the Reverend Snow.*

— *What?*

— *Aye, I noticed it after about the third trip. He would sit at the back, she at the front, studiously ignoring each other*” [A Perfectly Simple Explanation].

Вимога говорити по суті реалізована імперативним реченням *Listen, I'm looking for a bit of information of a rather, er, sensitive nature here, Bethsheba McBean*, за яким слідує загальне питання.

На рис. 3 представлено інтонограму фрази: *Listen, I'm looking for a bit of information of a rather, er, sensitive nature here, Bethsheba McBean*.

Найширший діапазон ЧОТ ($F_{\Delta} = 318$ Гц) маркує першу синтагму. Надалі спостерігається його поступове звуження, оскільки діапазон другої синтагми становить 155 Гц. Максимальні показники ЧОТ локалізуються на перших наголошених складах синтагм ($F_{\max} = 395$ Гц та $F_{\max} = 215$ Гц відповідно). Максимальне значення ЧОТ ядрового складу маркує першу синтагму та складає 360 Гц. Частотні характеристики мовленнєвої реалізації вимоги говорити по суті вказують на те, що максимальне емоційне напруження припадає на першу синтагму у двосинтагмених та трисинтагмених фразах.

Далі звернемося до епізоду з фільму «*The Deadly Dance*», у якому детектив-аматор Агата приходить додому до викладача танців, який

був свідком інциденту. Агата побачила, як він швидко втік, коли почалася метушня на задньому подвір'ї. Щоб повернути свідка до теми бесіди, Агата використовує комунікативну тактику «вимогу говорити по суті»:

“— *So, how can I help?*

— *Yes, well, uh, let's get straight to the point. What were you doing sneaking into the manor house just as the speeches were starting?*

Sneaking?

Mm-hm (yes).

Hardly. No, the speeches were of no real relevance to me, and I ... I needed a comfort break.

Oh, well. Still, I mean it...it...must be a little odd. I mean, your old home. And this place is...It's quaint...” [The Deadly Dance]

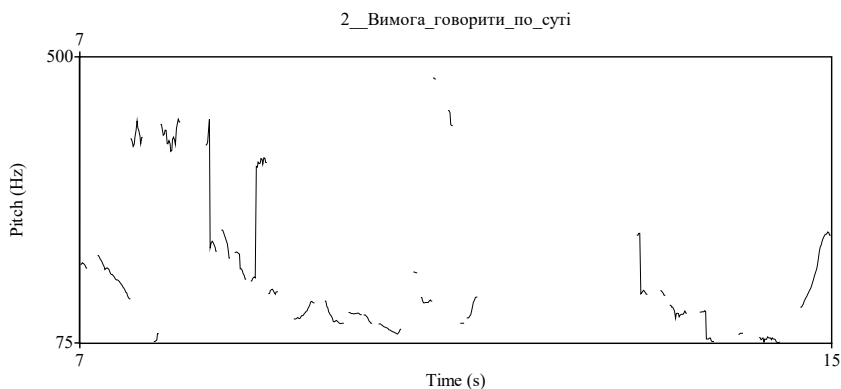

Рис. 3. Інтонаграма вищенаведеної фрази

Інтонаграма вищенаведених фраз представлена на рис. 4.

Як і у попередньому прикладі, детектив використовує імперативне речення *Yes, well, uh, let's get straight to the point*, яке просодично оформлено спадною ступінчастою шкалою середнього тонального діапазону ($F_{\Delta} = 145$ Гц) з максимумом ЧОТ на першому наголошеному складі ($F_{\max} = 576$ Гц). У поєднанні зі спадним термінальним тоном використання ступінчастої шкали в якості просодичного оформлення вимога говорити по суті надає мовленню детектива відтінку серйозності та навіть категоричності.

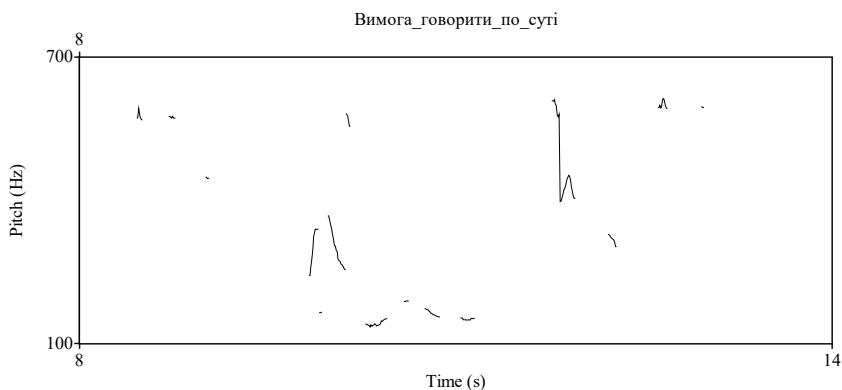

Рис. 4. Інтонаграма вищенаведених фраз

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, інструментальне дослідження просодичних характеристик мовленнєвих реалізацій стратегії прямого опитування та її комунікативних тактик дозволяє встановити роль інтонаційних засобів у забезпеченні ефективності комунікації та підкреслити важливість інтонації в реалізації зазначених стратегій і тактик. Інтонаційні засоби увиразнюють ефективність діалогу, слугують засобом впливу на співрозмовника, контролю за ходом бесіди, закріплення більш високого статусу мовця. Перспективи подальших розвідок вбачаємо у просодичному дослідженні кінодискурсу в межах комунікативної стратегії емоційного впливу.

Список літератури

- Бігунова Н. О., Савілова Л. В. Інтонаційна організація мовленнєвих актів компліменту та лестощів в англomовному кінодискурсі. *Записки з романо-германської філології*. Одеса, 2023. № 1 (50). С. 4–14.
- Вербич Н. Інтонація як компонент діалектного тексту. *Науковий вісник Ізмайльського державного гуманітарного університету*. Серія : «Філологічні науки». Ізмаїл, 2018. Вип. 38. С. 26–31.
- Григорян Н. Р., Дьоміна Н. Ю. Просодичні особливості англomовного пісенного дискурсу. *Актуальні питання лінгвістики та методики викладання іноземних мов* : збірник матеріалів VIII між. нар. конф.. Одеса. 2022. С. 30–36.
- Ланчуковська Н. В., Хапіна О. В. Просодичні засоби створення ігрового змісту в англomовному мінідискурсі. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського*. Серія : Філологія. Соціальні комунікації. Київ, 2019. Том 30 (69), № 1 С. 75–78.

Матієнко-Сільницька А. В. Роль темпорального компоненту інтонації в реалізації функції переконування (на матеріалі англomовних проповідницького та судового дискурсів). *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвуз. зб. наук. пр. молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 29, т. 3. С. 32–37.

Олінчук В. В. Просодичні особливості фонаційних невербальних компонентів комунікації, що виражають емоції жінок та чоловіків. *Філологія і освітній процес ХХІ століття* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Одеса, 2010. С. 151–153.

Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-Л, 2011. 844 с.

Сиваченко І. В. Структурно-композиційні та просодичні особливості мовлення спортивного коментатора. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Гельветика, 2020. Вип. 14. С. 215–224.

Типологія інтонації мовлення / [відп. ред. : А. Й. Багмут; І. В. Борисюк, Г. П. Олійник, Н. П. Плющ] ; Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР. Київ : Наукова думка, 1977. 495 с.

Українська мова : енциклопедія / [редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови) та ін.]. Вид. 3-тє. К. : Українська енциклопедія, 2007. 856 с.

Федорів Я. Р. Про співвідношення між поняттями «просодія» та «інтонація». *Наукові Записки*. 2001. Т. 19. С. 45–46.

Шальов А. С. Просодичні особливості телевізійної бесіди : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Миколаїв, 2014. 193 с.

References

Bihunova N. O., Savilova L. V. (2023). Intonatsiina orhanizatsiia movlennievvykh aktiv komplimentu ta lestoshchiv v anhlomovnomu kinodyskursi. *Zapysky z romano-hermanskoï filolohii*. № 1 (50). Odesa, 4–14.

Fedoriv Ya. R. (2001). Pro spivvidnoshennia mizh poniattiamy «prosodiia» ta «intonatsiia». Kyiv: Naukovi Zapysky. T. 19. 45–46.

Hryhorian N. R., Domina N. Yu. (2022). Prosodychni osoblyvosti anhlomovnoho pisennoho dyskursu. Zbirnyk materialiv VIII mizh. nar. konf.: Aktualni pytannia lnhvistyky ta metodyky vykladannia inozemnykh mov. Odesa, 30–36.

Lanchukovska N. V., Khapina O. V. (2019). Prosodychni zasoby stvorennia ihrovo-ho zmistu v anhlomovnomu minidyskursi. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu im. V. I. Vernadskoho. Serii : Filolohiia. Sotsialni komunikatsii*. Kyiv. Tom 30 (69), No.1, 75–78.

Matiienko-Silnytska A. (2020). Rol temporalnoho komponentu intonatsii v realizatsii funksii perekonuvannia (na materialii anhlomovnykh propovidnytskoho ta sudovoho dyskursiv). *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk : mizhvuз. zb. nauk. pr.*

molodykh vchenykh Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Drohobych : Vydavnychi dim «Helvetyka». Vyp. 29. T. 3, 32–37.

Olinchuk V. V. (2010). Prosodychni osoblyvosti fonacijnykh neverbalnykh komponentiv komunikacii, scho vyr- azhajut' emociji zhynok ta cholovikiv. Filolohija i osvitynij process 21 stolittia : mat-ly Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Odesa, 151–153.

Selivanova O. O. (2011). Linhvistychna entsyklopediia. Poltava: Vydavnytstvo Dovkillia-L, 844.

Shalov A. S. (2014). Prosodychni osoblyvosti televiziinoi besidy. Dys. kand. filol. nauk: 10.02.15. Mykolaiv, 193.

Sivachenko I. V. (2020). Strukturno-kompozytsiini ta prosodychni osoblyvosti movlennia sportyvnoho komentatora. *Zakarpatski filolohichni studii*. Uzhhorod: «Helvetyka». Vyp. 14, 215–224.

Typolohiia intonatsii movlennia. (1977). [vidp. red. : A. Y. Bahmut; I. V. Borysiuk, H. P. Oliinyk, N. P. Pliushch], Instytut movoznavstva im. O. O. Potebni AN URSR. Kyiv: Naukova dumka, 495.

Ukrainska mova. Entsyklopediia. (2007). [Redkol.: Rusanivskyi V. M., Taranenko O. O. (spivholovy) ta in.]. Vyd. 3-tie. K. : Ukrainska entsyklopediia, 856.

Verbych N. (2018). Intonatsiia yak komponent dialektnoho tekstu. Naukovyi visnyk Izmailskoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu. Seriia «Filolohichni nauky». Vyp. 38. Izmail, 26–31.

Стаття надійшла до редакції 12.12.2023 року

**ТЕМПОРАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ УСНОЇ АНГЛОМОВНОЇ
ТА НІМЕЦЬКОМОВНОЇ РЕЛІГІЙНОЇ ПРОПОВІДІ
(ТЕОЛІНГВІСТИЧНИЙ ПІДХІД)**

Кравченко Н. О.

доктор філологічних наук, професор

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID 0000–0001–5713–1616

Богуславський С. С.

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Стаття присвячена дослідженню темпоральної організації текстів англіканської та лютеранської проповідей, які є невід'ємною частиною богослужінь у відповідних церквах. Вивчення гомілетичної та теолінгвістичної літератури та розгляд композиційних особливостей текстів досліджуваних проповідей дозволив виділити чотири композиційні частини, обов'язково присутні в обох видах проповідей (маніфестація теми, цитація, трактування, висновок), кожна з яких вирізняється відносною смисловою й структурною самостійністю і переслідує конкретне прагматичне завдання. Матеріал дослідження, що складав усні англійські та німецькомовні проповіді, був підданий перцептивному, аудиторському та інструментальному аналізу. Комплексний слуховий та інструментальний аналіз темпоральних характеристик мовлення проповідників дозволяє зробити висновок про наявність єдності не тільки у прагматичних настановах проповідників у двох найпоширеніших протестантських течіях, але й у просодичному оформленні текстів усних проповідей. До інтегральних темпоральних параметрів на рівні сприйняття відносимо провідну роль пауз та контрастного темпу в створенні впливового ефекту проповідей. Серед інтегральних об'єктивних темпоральних параметрів визначаємо спільні закономірності в темпоральній організації певних композиційних частин тексту — вступної та основної. До диференційних ознак відносимо суттєві відмінності між англіканською та протестантською проповідями в заключній частині. Лютеранська проповідь демонструє відносно стабільне використання нормального з тенденцією до уповільненого темпу, тоді як в англіканській проповіді зафіксовано контрастне вживання уповільненого та прискореного темпу, що створює «рваний» ритм вимови висловлення, який сприяє посиленню впливового ефекту цієї частини проповіді. На підставі виявлених інтегральних темпоральних засобів, що беруть участь у побудові аналізованих текстів, можливо констатувати належність англіканської та лютеранської проповідей до одного типу проповідницького дискурсу.

Ключові слова: англіканська/лютеранська проповідь, темпоральні характеристики, прагматичні завдання, композиційні частини, середня тривалість складу, паузація.

**TEMPORAL ORGANIZATION OF ORAL
ENGLISH AND GERMAN RELIGIOUS SERMONS
(THEOLINGUISTIC APPROACH)**

Kravchenko N. O.

Doctor of Philological Sciences, Professor,
Odesa I. I. Mechnikov National University

Bohuslavskiy S. S.

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Odesa I. I. Mechnikov National University

The article is dedicated to exploring the temporal organization of texts in Anglican and Lutheran sermons, which are an integral part of worship in their respective churches. The study of homiletic and theolinguistic literature, along with an examination of the compositional features of the analysed sermons, has allowed for the identification of four compositional parts present in both types of sermons (theme manifestation, citation, interpretation, conclusion). Each part is characterized by relative semantic and structural autonomy, serving specific pragmatic purposes.

The research material, consisting of oral English and German sermons, underwent perceptual, auditory, and instrumental analysis. A comprehensive auditory and instrumental analysis of the temporal characteristics of the preachers' speech allows the conclusion that there is unity not only in the pragmatic directives of preachers in the two most widespread Protestant traditions but also in the prosodic structure of oral sermons. Among the integral temporal parameters at the perceptual level, pauses and contrasting tempo play a leading role in creating the influential effect of sermons.

Regarding integral objective temporal parameters, common patterns in the temporal organization of the introductory and main parts of the text are identified. Differentiating features include significant differences between Anglican and Lutheran sermons in the concluding part. Lutheran sermons demonstrate relatively stable use of a normal tempo with a tendency toward slowing down, while Anglican sermons exhibit contrasting use of both slowed and accelerated tempo, creating a "broken" rhythm of articulation that enhances the influential effect of this part of the sermon.

Based on the identified integral temporal means involved in the construction of the analysed texts, it can be stated that Anglican and Lutheran sermons belong to the same type of homiletic discourse.

Key words: Anglican/Lutheran sermon, temporal characteristics, pragmatic tasks, compositional parts, average syllable duration, pausing.

Вступ. Християнство, як глобальна світова релігія, є не лише найширше представленою за кількістю її апологетів, але й відзначається значною різноманітністю в деномінаціях та конфесіях. Традиційно до основних конфесій християнства відносять католицьку, православну та протестантську течії. Протестантська гілка, у свою чергу, свідчить про постійне зростання кількості течій та напрямків, що є наслідком самої ідеї протестантизму — прагнення до реформації християнства взагалі та Християнської Церкви зокрема (Червенков, 2009: 144). Тим не менше, попри наявність великої кількості протестантських напрямів, дві основні течії, які виникли в результаті так званої першої хвилі Реформації (лютеранство, англіканство, кальвінізм), а саме — Лютеранська та Англіканська Церкви, залишаються найвагомішими у сучасних німецькомовних та англomовних релігійних громадах. Тому вважаємо за доцільне й **актуальне** порівняти просодичні, зокрема темпоральні, особливості центрального елемента богослужіння у цих церквах — проповіді.

Метою даної наукової статті є проведення зіставного аналізу просодичної темпоральної організації текстів проповідей, які використовуються в богослужіннях Англіканської та Лютеранської Церков. Згідно з висунутою метою основними **завданнями** дослідження є: 1) розгляд композиційних особливостей аналізованих текстів проповідей; 2) надання характеристики темпоральної організації мовлення проповідників на рівні сприйняття; 3) інструментальне обґрунтування наявності інтегральних та диференційних темпоральних ознак у мовленні проповідників обох релігійних течій.

Об'єктом дослідження стали аутентичні тексти проповідей, що використовуються як в англomовному, так і в німецькомовному проповідницькому дискурсі. **Предметом** дослідження є темпоральні просодичні характеристики, які взаємодіють з іншими просодичними параметрами під час реалізації тексту проповіді в обох зазначених конфесійних спільнотах.

Матеріалом дослідження слугували тексти 5 усних англomовних англіканських та 5 усних німецькомовних лютеранських проповідей, записаних під час богослужінь — безпосередньо у храмі, загальним обсягом 76 сторінок формат A4, 14 шрифт Times New Roman Сур письмової транскрипції усного тексту (265 хвилин мовлення). Експериментальний корпус для інструментального аналізу склав 14 хви-

лин мовлення (5 сторінок формат А4, 14 шрифт Times New Roman Сур письмової транскрипції усного тексту).

При написанні статті залучено такі **методи**: *описовий* метод для виявлення комплексу характерних ознак дискурсу проповіді; у межах *структурного* методу прислужились елементи *компонентного аналізу*, завдяки яким виявлено структурно-семантичні особливості композиційних частин проповіді. *Лінгвокультурологічний* аналіз уможливив висвітлення та пояснення функційної специфіки англіканських та лютеранських проповідей в релігійному дискурсі. Серед спеціальних *фонетичних* методів використовувався аудитивний аналіз, який дав можливість виявити суб'єктивно сприйняті просодичні характеристики мовлення, перш за все — його темпоральний компонент, а інструментальний метод використовувався для опису об'єктивних фізичних темпоральних характеристик досліджуваних мовленнєвих реалізацій та їхньої подальшої лінгвістичної інтерпретації.

Текст проповіді характеризується специфічним композиційним планом та традиційною структурою. Відомо, що християнська проповідь взяла в античній риторикі стійку схему розташування матеріалу (Кравченко, 2017: 196). Згідно з цією схемою, практично кожна проповідь має принаймні три обов'язкові частини: вступ, головну (основну) частину та висновок. Незважаючи на те, що проповідь має усталений порядок елементів, текст не є жорстко схематичним. Проповідник може скоротити або розширити певний елемент відповідно до власних уподобань (Кравченко, Богуславський, 2023: 140). Навіть у формальній гомілетичі, яка роз'яснює порядок елементів проповіді, не існує єдиної думки щодо кількості композиційних елементів. Наприклад, А. Швейцер наполягає на тричастинному поділі проповіді: екзордіум, нарація і конклюдія (Schweizer, 1848); Дж. Мерфі пропонує чотиричастинний розподіл: приступ, нарація, розділена на дві частини, і висновок (Murphy, 1971: 310). Деякі зарубіжні дослідники (Buttrick, 1987; Craddock, 1990; Gottes, 2020; Killinger, 1996) виділяють п'ять частин у структурі проповіді: вступ, проблематизація, виклад, аргументація та висновок (Кравченко, Богуславський, 2023: 140).

Аналіз наявних у риторичі та гомілетичі праць щодо побудови проповіді та розгляд нашого матеріалу дослідження дозволив приєд-

натися до прихильників чотиричастинного поділу проповіді та виділити такі частини, кожна з яких вирізняється відносною смисловою й структурною самостійністю і переслідує конкретне прагматичне завдання:

- Вступ, в якому йдеться про те, якій євангельській події або яким євангельським віршам присвячується проповідь. Цю частину проповіді називаємо **маніфестацією теми**.

- Нарація, де переказується євангельський сюжет. Умовно цю частину проповіді називаємо **цитацією**.

- **Трактування**, в якому представлено міркування проповідника з приводу викладеного у нарації та його тлумачення наведеного євангельського сюжету чи вірша.

- **Висновок**, що впливає з трактування, та побажання слухачам чи спонукання їх до виконання тих чи інших дій, що відповідають нормам християнської моралі.

Треба зазначити, що за змістовно-формальними ознаками другу і третю частини проповіді можна розглядати як її основну частину (Кравченко, Богуславський, 2023: 141).

З метою визначення ролі просодії, зокрема — її темпорального компонента у структурі композиційних частин проповіді, проведено комплексне фонетичне дослідження мовленнєвого матеріалу. Традиційний алгоритм комплексного фонетичного дослідження передбачає тришаровий аналіз мовлення, а саме: перцептивний (аудитивний) аналіз проповідей, який здійснюють самі дослідники для формування мовленнєвого корпусу для подальшого аудиторського аналізу; аудиторський аналіз, у якому взяли участь 10 викладачів та аспірантів кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови та кафедри німецької філології; інструментальний аналіз із використанням програмного пакету обробки мовленнєвого сигналу.

Під час проведення першого етапу комплексного фонетичного дослідження з усього обсягу матеріалу дослідження було відібрано по 3 надфразові єдності (НФЄ) з кожної з композиційних частин проповідей, що вивчаються. Перед аудиторами висувався ряд завдань, серед яких першим для подальшого об'єктивного аналізу темпоральних характеристик було визначення аудиторами ступеня участі цих просодичних параметрів у створенні тексту проповіді. Результати відповідей аудиторів наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

**Визначення аудиторами ступеня участі темпоральних просодичних параметрів
у створенні тексту проповідей (у %)**

Частина тексту		Темпоральні характеристики		
		Темп	Ритм	Пауза
Маніфестація теми	А	21	20,2	49,5
	Л	29,5	19,6	48,8
Цитація	А	34	21	48
	Л	31,1	20,1	49,7
Трактування	А	40	20,7	45,6
	Л	31,2	20,6	46,9
Висновок	А	29	19,8	47,5
	Л	30,9	20	52
В середньому	А	31,8	20,5	47,7
	Л	30,9	19,8	49,3

(тут і далі: А — англіканська проповідь, Л — лютеранська проповідь)

Як свідчать дані, наведені у таблиці 1, найбільшим відсотком у досліджуваних проповідях (47,7 % в англіканській та 49,3 % у лютеранській проповіді) відрізняється паузація. Це свідчить про те, що аудитори відносять цей просодичний параметр до найбільш важомого для створення впливового ефекту проповідей. Особливо це стосується вступної та заключної частин проповіді, де участь пауз у створенні впливового ефекту тексту сягає 50 % та більше. Пояснення цьому знаходимо у насиченості цих частин проповіді фразами, в яких містяться емоційні центри висловлювання, які виокремлюються за допомогою пауз різної тривалості. Щодо виду пауз, то, як показав слуховий аналіз, здебільшого вони належать до так званих риторичних пауз, метою яких є залучення аудиторії до спільного роздуму, привертання уваги до наступного слова, посилення впливового ефекту. В основній частині проповіді — цитації та трактуванні — на перший план висувається темп вимовляння (до 40 %). Це може бути зумовлено необхідністю вживання контрастного темпу під час викладання основного матеріалу, а саме — комбінація уповільненого темпу з прискореним.

Наступним завданням аудиторів стало визначення темпу вимовляння відрізків текстів проповідей, що прослуховувалися. Результати обробки відповідей надано в таблиці 2.

Таблиця 2

Визначення аудиторами темпу вимовляння тексту проповідей (у %)

Частина тексту		Темп		
		Прискорений	Нормальний	Повільний
Маніфестація теми	A	16,3	47,9	34,2
	Л	16	43,8	40
Цитація	A	16,8	48,4	35,9
	Л	16,2	44,4	39,1
Трактування	A	17	48,5	36,2
	Л	16,4	44,1	40,5
Висновок	A	16,9	48	34,6
	Л	15,8	44	39,2
В середньому	A	16,6	48,2	35,2
	Л	16,1	44,1	39,8

Наведені у таблиці дані свідчать про наявність спільної тенденції у змінах темпу вимовляння англіканських та лютеранських проповідників. В середньому проповідники надають перевагу нормальному (44–48 %) та уповільненому (35–39 %) темпу. Прискорений темп, за думкою аудиторів, не є характерним для проповідницького мовлення. Це пояснюється тим, що ораторська публічна промова, до якої належить проповідь, традиційно характеризується переважно повільним темпом вимовляння задля придання більшої вагомості висловлюванню. Незважаючи на те, що обидва типи дискурсу проповіді (англіканської та лютеранської) демонструють спільну тенденцію у використанні переважно нормального та уповільненого темпу вимовляння, спостерігаються й певні відмінності у відсотках вживання різного темпу: якщо у лютеранській проповіді спостерігається майже однакове використання нормального та уповільненого темпу (44 % та 39 % відповідно), то в англіканській проповіді перевага надається нормальному темпу (48 %) над уповільненим (35 %). Таким чином, можна констатувати наявність не тільки спільних закономірностей у темпоральному оформленні досліджуваних проповідей, але й диференційних темпоральних ознак між лютеранськими й англіканськими проповідями.

Для отримання об'єктивних даних стосовно темпоральної організації проповідей, що досліджуються, проведено інструментальний аналіз за допомогою програмного пакету обробки мовленнєвого сиг-

налу PRAAT 5.3.8. Аналізу було піддано такі акустичні темпоральні характеристики мовлення проповідників: середня тривалість складу по тексту загалом; середня тривалість складу в надфразовій єдності; середня тривалість складу у фразі; тривалість міжсинтагмених, внутрішньосинтагмених, міжфразових пауз, пауз хезитації. Результати обчислень усереднених значень середньоскладової тривалості наведено у таблиці 3.

Таблиця 3

Показники середньоскладової тривалості фраз у надфразових єдностях, що входять у різні частини досліджуваних проповідей (мс)

Частина тексту	Англiканська проповідь	Лютеранська проповідь
Маніфестація теми	304	259
Цитація	201	188
Трактування	206	182
Висновок	253	219
В середньому	241	212

Як свідчать дані, англiканська та лютеранська проповіді в цілому мають спільні закономірності в темпоральній організації композиційних частин тексту. Так, найбільшими показниками досліджуваного параметру характеризуються маніфестація теми (304 мс та 259 мс відповідно); заключна частина також характеризується показниками, що значно перебільшують середні по тексту (253 мс та 219 мс відповідно). Це свідчить про те, що швидкість вимовляння в цих частинах проповіді суттєво уповільнюється, адже священник за допомогою темпу наголошує на важливості та прагматичній цінності саме цих частин промови. Найменші показники зафіксовано в основній частині проповіді, де за допомогою прискореного темпу створюється ефект динамічного викладення інформації.

Для більш детального аналізу особливостей темпоральної структури англiканських та лютеранських проповідей було здійснено дослідження змін часових характеристик у динаміці всередині кожної з окремих частин. Зміну темпу у вступній частині досліджуваних мовленнєвих реалізацій представлено на рисунку 1.

На основі даних з рисунку 1 можна визначити, що середня тривалість складу у фразах вступної частини англiканських проповідей виявляє більшу амплітуду відхилення від середньої тривалості складу

у всій надфразовій єдності порівняно з лютеранськими проповідями. Загальна тенденція зміни темпу вступних частин проповідей може бути описана як сповільнення при виголошенні початкових фраз з наближенням їх до максимальних значень досліджуваного параметра, чергування нормального та сповільненого темпу протягом всієї вступної частини, а також збільшення сповільнення темпу перед завершенням вступу, яке можна розглядати як фонетичний маркер переходу до основної частини проповіді.

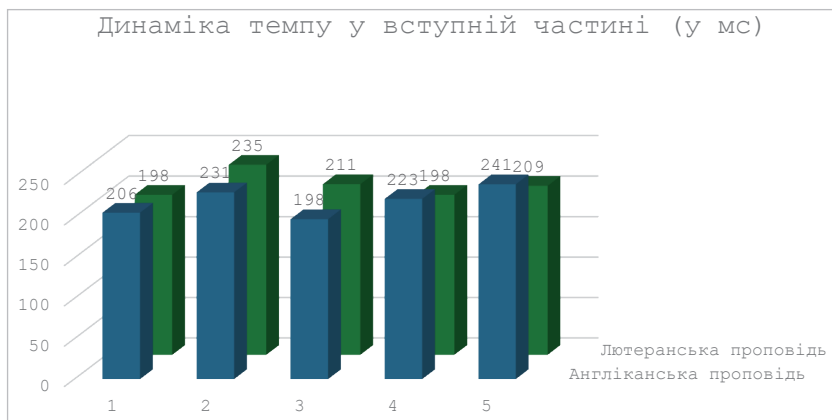

Рис. 1. Особливості зміни темпу у вступній частині мовлення проповідника

Динаміку темпу в основній частині проповідей (citaція та трактування) представлено на рисунку 2.

Оскільки основна частина проповідей є найбільш обширною та різноманітною як за змістом, так і за експресивною насиченістю, саме на цьому уривку тексту спостерігається найвища варіативність змін темпу. Зокрема важливо відзначити, що майже однакова середня тривалість складу в основній частині англіканських і лютеранських проповідей пояснюється різними причинами, згідно з даними, відображеними на рисунку. Англіканська проповідь відрізняється вираженим розкидом максимальних і мінімальних значень досліджуваного параметра, тоді як в лютеранській проповіді спостерігається більш стабільний темп за виключенням передфінальної фрази, яка проголошується екстремально уповільненим темпом. Згідно з рисунком,

який відображає динаміку змін темпу в тексті основної частини промов, можна зазначити, що обом видам проповіді загалом притаманна збалансована різноманітність уповільненого та нормального темпу. На початковому етапі спостерігається помітне уповільнення темпу, проте наприкінці надфразової єдності темп незмінно прискорюється, іноді значно. Розгляд динаміки темпу в цьому відрізку тексту дозволив виявити, що в обох видах проповіді ці високі показники пояснюються відносно стабільними значеннями середньої тривалості складу в фразі. У прикінцевій частині, як вже зазначалося, зафіксовано максимальні значення середньої тривалості складу у лютеранській проповіді порівняно із середніми по тексту.

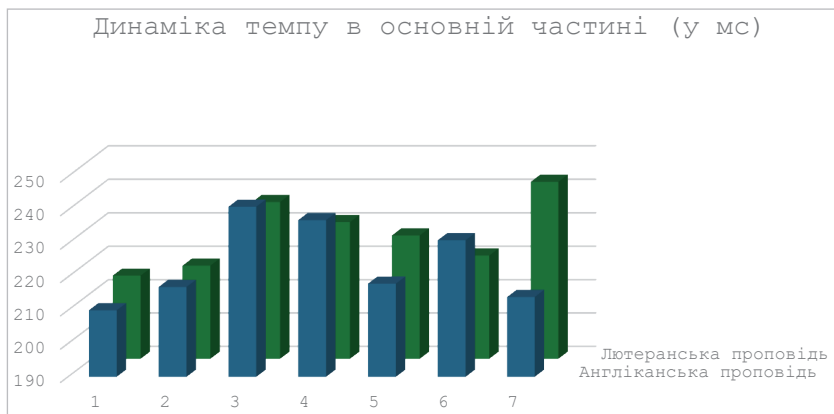

Рис. 2. Особливості зміни темпу в основній частині проповіді

Динаміку темпу у прикінцевій частині проповідей представлено на рисунку 3.

Як свідчать дані, наведені на рис. 3, саме в заключній частині проповіді спостерігаються суттєві відмінності між англійською та лютеранською проповідями. Лютеранська проповідь демонструє відносно стабільне використання нормального з тенденцією до уповільненого темпу, тоді як в англійській проповіді зафіксовано контрастне вживання уповільненого та прискореного темпу, що створює «рваний» ритм вимови висловлення, який сприяє посиленню впливового ефекту цієї частини проповіді, яка вважається однією з найважливіших композиційних частин проповіді загалом.

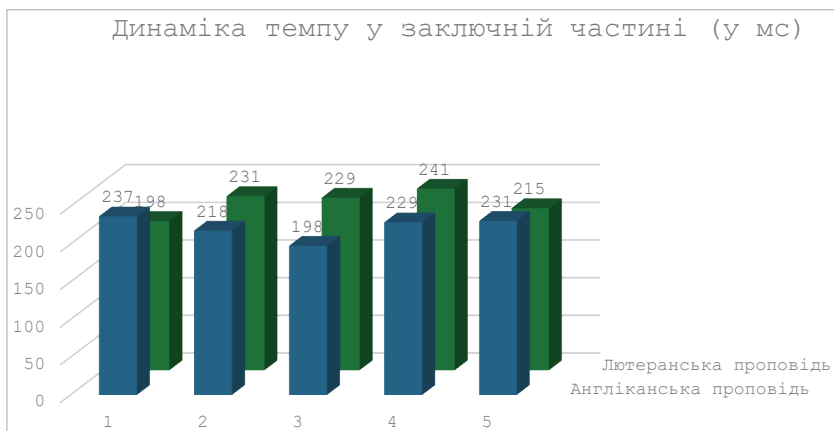

Рис. 3. Особливості зміни темпу в заключній частині мовлення проповідника

Висновки. Отже, проведене комплексне фонетичне дослідження темпоральної організації текстів англіканських та лютеранських проповідей дозволило визначити, по-перше, єдність у композиційній структурі текстів проповідей, які були виголошені проповідниками обох класичних протестантських течій, а по-друге, виявити набір інтегральних просодичних темпоральних засобів, що сприяють формуванню впливового ефекту в аналізованих текстах. Перспективу подальших досліджень бачимо у комплексному аналізі всіх просодичних параметрів у проповідницькому дискурсі та утворенні просодичного портрету проповідників англіканської та лютеранської конфесій. Порівняння просодичних засобів впливу в англійській та німецькомовній усній проповіді може значно сприяти вивченню релігійного дискурсу, як одного з найцікавіших об'єктів дослідження теолінгвістики.

Список літератури

- Кравченко Н. О. Синергійність англійського релігійного дискурсу (теолінгвістичний підхід). Одеса : КП ОМД, 2017. 408 с.
- Кравченко Н. О., Богуславський С. С. Мелодика усної релігійної проповіді (на матеріалі англійських та лютеранських богослужбових проповідей) ; *Записки з романо-германської філології* / ред. І. М. Колегаєва. Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, факультет романо-германської філології. Одеса : КП ОМД, 2023. Вип.1(50). С. 137–147

- Черенков М. Протестантизм — рафіноване християнство : [монографія]. Українське релігієзнавство. К., 2009. Спецвип. 2. С. 142–151. URL: Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrr_2009_Spetsvip.2_15
- Buttrick D. Homiletic Moves and Structures. Augsburg Fortress Publishers, 1987. 516 p. URL: <http://www.religion-online.org/showbook.asp.title=>
- Craddock, F. Preaching. Abingdon Press, 1990. 224 p.
- Gottes K. Friedensbewegung: Böses mit Guten überwinden — Predigt zu Römer 12, 17–21, 2020. URL: <https://predigten.evangelisch.de/predigt/gottes-friedensbewegung-boeses-mit-guten-ueberwindenpredigt-zu-roemer-12-17-21-von-michael>
- Killinger J. Fundamentals of Preaching. Minneapolis: Fortress Press, 1996. 225 p.
- Murphy J. J. (ed.) Three Medieval Rhetoric Arts. Berkley ; Los-Angeles ; London : Univ. of California Press, 1971. 235 p.
- Schweizer A. Homiletik der evangelisch-protestantische Kirche. Leipzig, 1848. URL: https://histvv.uzh.ch/dozenten/schweizer_a.html

References

- Kravchenko N. O. (2017). Synerhiinist anhlomovnoho relihiinoho dyskursu (teolin-hvistychnyi pidkhid). Odesa: KP OMD.
- Kravchenko N. O., Bohuslavskyi S. S. (2023). Melodyka usnoi religiynoy propovydy (na materialy anglikanskikh ta lyuteranskikh bogosluzhbovykh propovideyey) // Zapysky z romano-hermanskoyi filolohiyi / red. I. M. Kolehayeva. Odeskyi natsionalnyi universytet im. I. I. Mechnikova: fakultet romano-hermanskoyi filolohiyi. Odesa: KP OMD, 2023. Vyp. 1(50). S. 137–147.
- Cherenkov M. (2009). Protestantyzm — rafinovane khristyianstvo: [monohrafiia]. Ukrainse relihiieznastvo. K. Spetsvyp. 2. S. 142–151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrr_2009_Spetsvip.2_15
- Buttrick D. (1987). Homiletic Moves and Structures. Augsburg Fortress Publishers. URL: <http://www.religion-online.org/showbook.asp.title=>
- Craddock, F. Preaching (1990). Abingdon Press, 224p.
- Gottes K. (2020). Friedensbewegung: Böses mit Guten überwinden — Predigt zu Römer 12, 17–21 URL: <https://predigten.evangelisch.de/predigt/gottes-friedensbewegung-boeses-mit-guten-ueberwindenpredigt-zu-roemer-12-17-21-von-michael>
- Killinger J. (1996). Fundamentals of Preaching. Minneapolis: Fortress Press.
- Murphy J. J. (ed.) (1971). Three Medieval Rhetoric Arts. Berkley, Los-Angeles, London: Univ. of California Press.
- Schweizer Alexander. (1848). Homiletik der evangelisch-protestantische Kirche. Leipzig, URL:https://histvv.uzh.ch/dozenten/schweizer_a.html

АНАЛІЗ ПОЯВИ НОВИХ ІТ ТЕРМІНІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У РІЗНИХ ГАЛУЗЯХ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Кузнєцова Г. П.

старший викладач

Державний університет інтелектуальних технологій та зв'язку

ORCID 0000–0002–2556–5839

У статті розглядаються причини та надано приклади виникнення нових й оновлених термінів англійської мови у таких галузях виробничої діяльності людини, як телекомунікації, управління інформаційними технологіями у сфері транспорту, адміністрування, вибудовування логістичних ланцюжків, програмування.

Необхідно зазначити, що кількість нових термінів порівняно невелика, що обумовлюється або появою абсолютно нових технологій, які вимагають нових термінів, або розвитком вже існуючих технологій, які викликають до життя так звані оновлені терміни. Подібне явище є, на наш погляд, цікавим з лінгвістичної точки зору, що і є предметом проведеного дослідження.

У статті надано приклади абсолютно унікальних способів створення нових термінів, де, наприклад, дві компанії створюють нову програму, і назва цієї програми стає назвою нової технології і водночас новим терміном, що означає цю технологію. Йдеться про термін «3D Xpoint» і спільну розробку фірм «Intel та Micron Technology Inc.».

Зазначаємо, що процеси автоматизації і роботизації, які відбуваються в промисловості, призводять до масових звільнень робітників і службовців, скорочення чисельності продуктивних сил, соціальної напруги у суспільстві, що, безсумнівно, призведе до оновлення і появи нової термінології, яка відображає це явище у житті суспільства.

Безперечно, англійська мова є однією з найбільш уживаних у галузі інформаційних технологій, а її лексика широко використовується у створенні нових термінів, скорочень та абревіатур, що використовуються у спілкуванні ІТ фахівців багатьох країн світу, саме ці терміни прискорюють та підвищують якість спілкування ІТ фахівців, працюючих в одній сфері діяльності. І саме це є темою даної статті — аналіз виникнення нових та оновлення старих термінів у галузі інформаційних технологій, що сприяють підвищенню мовного рівня та якості роботи фахівців у галузі інтелектуальних технологій та виробничої сфери суспільства.

Ключові слова: ІТ терміни, термінологія, скорочення, оновлені терміни, розвиток інформаційних технологій.

ANALYSIS OF THE APPEARANCE OF NEW ENGLISH IT TERMS IN DIFFERENT FIELDS OF ACTIVITY IN THE PROCESS OF INFORMATION TECHNOLOGY DEVELOPMENT

Kuznetsova G. P.

Senior Lecturer,

State University of Intellectual Technologies
and Telecommunications

This article discusses the causes and provides examples of the emergence of new and updated terms in the English language in such areas of human production as telecommunications, information technology management in the field of transport, administration, building supply chains, and programming.

It should be noted that the number of new terms is relatively small, which is due either to the emergence of completely new technologies requiring new terms, or the development of existing technologies that give rise to the so-called updated terms. Such a phenomenon is, in our opinion, of interest from a linguistic point of view, which is the subject of the analysis.

This article gives examples of completely unique ways of creating new terms, where, for example, two companies create a new program, and the name of this program becomes the name of a new technology, and at the same time a new term for this technology. We are talking about the term 3D Xpoint and the joint development of Intel and Micron Technology Inc.

It should be noted that the processes of automation and robotization taking place in industry lead to mass layoffs of workers and employees, a reduction in the number of productive forces, social tension in society, which will undoubtedly lead to an update and the emergence of new terminology that reflects this phenomenon in the social sphere of society life.

Undoubtedly, English is one of the most commonly used in the field of information technology, and its vocabulary is widely used in the creation of new terms, abbreviations used in the communication of IT specialists in many countries of the world, these terms accelerate and improve the quality of communication of IT specialists from different countries of the world working in the same field of activity. This is precisely the topic of the article below — an analysis of the emergence of new and updating old terms in the field of information technology, contributing to an increase in the language level and quality of work of specialists in the field of intellectual technologies and the industrial sphere of society.

Key words: IT terms, terminology, abbreviations, updated terms, development of information technologies.

Вступ. Протягом останніх десятиліть сфера ІТ технологій стала джерелом поповнення англійської мови новими одиницями у зв'язку з виникненням нових понять, технологічних процесів і реалій, від-

зеркалюваних в термінологічній базі. Вивчення закономірностей утворення термінологічної лексики стало важливим завданням для лінгвістів з огляду на її інтенсивний розвиток та активну взаємодію з загальноновживаною лексикою.

Інформаційні технології динамічно розвиваються, в процесі свого розвитку зазнають різних удосконалень, нововведень і змін, що позначається на розширенні ІТ термінологічної бази, появи нових понять і термінів, скорочень і аббревіатур.

Багато вчених як вітчизняних (Дьяков А. С., 2000; Карабан В. І., 2004; Квитко И. С., 1976; Кізіль М. А., 2016; Кияк Т. Р., 1992; Панько Т. І., 1994; Кучман І. М., 2005; Попович Ю. В., Бялик В. Д., 2020), так і зарубіжних (Adams V., 1994; Cabré M., 2003; Crystal D., 2001; Rey A., 1995) приділяли увагу термінам та термінології, їх виникненню, розвитку та структурі.

Мета цієї статті полягає у вивченні явища появи нових ІТ термінів англійської мови у деяких галузях діяльності людини, таких як телекомунікації, транспорт, ІТ адміністрування та управління. Матеріалом для вивчення та дослідження стали сучасні Інтернет-словники.

Методи дослідження. Для проведення лінгвістичного дослідження щодо появи нових ІТ термінів в Інтернет-словниках були використані такі методи, як метод теоретичного аналізу, тобто аналіз праць інших авторів та науковців, які розглядали та вивчали це питання, відбір і систематизація фактичного матеріалу. Для отримання кінцевого результату ми використали метод кількісного підрахунку даних.

Результати та обговорення. В лінгвістиці існує багато визначень поняття «термін», яке віддзеркалює впорядковану систему понять певної сфери знань чи професійної діяльності. Далі ми будемо спиратися на таку дефініцію: «термін — це слово чи словесний комплекс, який співвідноситься з поняттям певної організованої галузі пізнання (науки, техніки), що вступають у системні відносини з іншими словами та словесними комплексами й утворюють разом з ними в кожному окремому випадку та в певний час замкнену систему, що характеризується високою інформативністю, однозначністю, точністю та експресивною нейтральністю» (Квитко, 1976: 21). У статті нами розглядалися терміни в таких галузях науки та техніки, як телекомунікації, транспорт, адміністрування та управління як і ті, що найбільш швидко розвиваються (<https://www.techopedia>).

com/dictionary, http://www.softpanorama.org/Bulletin/Humor/softpanorama_it_slang_dictionary.shtml, <https://www.fcc.gov/general/glossary-telecommunications-terms>).

Об'єктом дослідження є ІТ терміни, використовувані у телекомунікаціях, ІТ адмініструванні та управлінні, які можна віднести як до нових, так і до порівняно нещодавно виниклих, т. зв. оновлених термінів, наприклад:

- *WANET (wireless ad hoc network)* — різновид місцевої районної мережі;

- *OI (operational intelligence)* — є доступом до аналізу бази даних;

- *Use case* — методологія системного аналізу для ідентифікації, розпізнавання та організації систем;

- *Debugging* — багатоступінчастий процес у комп'ютерному програмуванні та техніці;

- *Removable media* — це будь-який знімний пристрій зберігання даних у комп'ютері;

- *Api testing* — тестування комп'ютерного пристрою, яке аналізує інтерфейс застосованої програми;

- *Pagination* — процес поділу друкованого чи цифрового контенту на окремі сторінки;

- *Image — based backup* — створення копії операційної системи та асоційованих даних;

- *CPE (cost per engagement)* — модель ціноутворення у рекламуванні продукту;

- *Software toolchain* — набір комп'ютерних пристроїв, використовуваних одночасно;

- *Autocorrect* — процес обробки тексту для виявлення та виправлення орфографічних помилок;

- *DFS (distributed file system)* — система розподілу файлів;

- *OPAC (Online Public Catalog)* — є онлайн-бібліографією низки бібліотек, відкритою для загального доступу.

У галузі ІТ менеджменту ми розглянули такі розділи як управління проектами, сертифікація, ІТ операції, персональні комп'ютери, техпідтримка, кар'єрне зростання в ІТ.

У цих розділах ми також відзначили таке явище, як використання оновлених термінів, наприклад, таких, що добре всім відомі:

- *Trojan horse* — у соціальній сфері простежується нова функція всім відомого вірусу «Троян», коли вірус доставляється до кінцево-

го споживача через ланцюжок проміжних користувачів і починає переконувати кінцевого користувача встановити ту чи іншу програму;

– *Audio* — являє собою сигнал, що не виходить за межі людського слуху і спрямований на привертання уваги клієнта до тієї чи іншої реклами;

– *UPN (User Principal Name)* — залежно від контексту IT management може означати ім'я користувача — «принципала» контракту (тобто безпосереднього учасника угоди);

– *ASI (artificial superintelligence)* — нещодавно з'явився у статтях про штучний інтелект і термін «надрозум»;

– *Data migration* — процес передачі між системами зберігання даних;

– *Iterative DNS query* — запит імені веб-сайту;

– *Pipelining* — процес зберігання та пріоритетний порядок інструкцій комп'ютера;

– *Network traffic* — кількість даних, які проходять через мережу у певний період;

– *Logical OR symbol* — математичний символ однієї з двох дозволених величин;

– *DFS (distributed file system)* — система розподілу файлів сертифікатів;

– *OPAC (Online Public Access Catalog)* — вільний онлайн доступ до каталогів;

– *EAM (Enterprise Asset Management)* — процес управління робочими активами з метою збільшення їх максимального використання та економії коштів;

– *Distribution Channel* — мережа фізичних осіб та організацій, зайнятих в отриманні чи техобслуговуванні виробів від виробника;

– *Boolean* — у комп'ютерній термінології цей термін має значення результату, який може мати лише одну із двох можливих величин;

– *QKD (quantum key distribution)* — метод забезпечення безпеки комунікації.

В області адміністрування також з'явилося та оновилося багато термінів, наприклад у розділі «*Storage Administration*» — «управління зберіганням даних», терміни, фрази та скорочення щодо інфраструктури зберігання даних, обсягів зберігання, переваги зберігання за значимістю:

– *3D XPoint* — технологія зберігання даних, розроблена спільно *Intel* та *Micron Technology Inc.*;

– *3Vs* — (*Volume*-обсяг, *Variety*-різноманітність і *Velocity* — швидкість), що визначають властивості або розміри великих за обсягом даних;

– *AWS Export/import* — являє собою програму фахівців, що дають команді можливість переміщати кожному користувачеві в або з хмари *Amazon Web Services* великі обсяги даних за допомогою портативних пристроїв зберігання даних;

– *Amazon S3 (Amazon Simple Storage Service)* — є масштабним високошвидкісним сервісом зберігання даних у хмарі на основі *Web* сторінок;

– *Amazon Elasti Cache* — це повністю керований кешинг-сервіс;

– *Bit Rot* — це повільне спотворення даних при їх використанні та інтегруванні з даними, що зберігаються у сховищі медійних матеріалів;

– *Data breach* — кібератака, за якої зловмисник отримує доступ до конфіденційної, захищеної будь-яким способом бази даних;

– *Cold storage* — це комп'ютерна система або режим роботи, призначений для зберігання неактивної бази даних.

При розгляданні співвідношення оновлених термінів та нових термінів у відсотковому вираженні ми дійшли висновку, що оновлені терміни становлять 70 %, а нові терміни становлять 30 % вивчених термінів. Усього було проаналізовано 132 терміни з різних галузевих Інтернет-словників (<https://www.techopedia.com/dictionary>, http://www.softpanorama.org/Bulletin/Humor/softpanorama_it_slang_dictionary.shtml, <https://www.fcc.gov/general/glossary-telecommunications-terms>).

Це співвідношення пояснюється тим, що в багатьох областях відбувається роботизація виробництва, комп'ютеризація тих областей техніки, де раніше вона була слаборозвинена, масові звільнення та скорочення робітників в автомобільній промисловості та логістичному забезпеченні вантажів, особливо при обробці контейнерів та складуванні товарів на складах, наприклад, фірми «Амазон», що веде до нових форм роботи в цій галузі, застосування нового обладнання та високого ступеня його комп'ютеризації, його стандартизації та сертифікації, що, у свою чергу, призводить до появи нових скорочень, аббревіатур, жаргонних слів, які відображають нову реальність у виробництві продукції та методи доставки до споживача.

Крім того, з появою нових технологій, наприклад, *3D XPoint*, з'являється і новий такий самий термін «*3D XPoint*». Компанія «*Intel*» та «*Micron Technology Inc.*» спільно розробили нову технологію зберігання даних *3D XPoint* та запровадили новий термін за назвою технології.

Нові комп'ютерні системи та пристрої з легкознімними блоками зберігання даних призвели до створення нового терміна «*removable media*», а застосування робототехніки при дистанційних хірургічних операціях в мікрохірургії створило новий термін «*RSA*» (*robot surgery assistant*), що означає «робот-помічник під час проведення хірургічної операції».

Впровадження нових технологій на транспорті викликало зростання нових понять, що відбилися у новій термінології. Наприклад, зберігання величезного обсягу логістичних даних у так званих «*cloud*» хмарі забезпечило вільний доступ до логістичних схем та ланцюжків для вантажоодержувачів та вантажоперевізників, які часто перебували у відносному незнанні про рух своїх контейнерів. Із впровадженням нових технологій з відстеження вантажів терміни доставки значно знизилися і проходження контейнерів з логістичного ланцюжка подешевшало. На додаток до існуючих з'явилися нові програми *AWS Export/Import* та *Amazon S3*, що забезпечують високошвидкісний масштабний сервіс з отримання та зберігання даних у хмарі на основі веб-сторінок і передачі великих обсягів інформації та даних кінцевому вантажоодержувачу, який легко міг відстежувати свій контейнер та планувати його прибуття на кінцевий склад, будмайданчик, торговий центр. Таким чином, у термінології ІТ, пов'язаній з транспортом, з'явилися нові терміни з логістики та транспорту, такі як *AWS Export/Import*, *Amazon S3*, *3D E/Point* та інші.

У міжнародній практиці далеких складових вантажоперевезень за участю різних видів транспорту з'являється новий термін — мультимодальні перевезення вантажу («*Multimodal Cargo Shipping*»), де в усьому логістичному ланцюжку використовується автомобільний, морський, залізничний або річковий транспорт послідовно, де кожна ділянка логістичного перевезення має свою власну специфіку.

Така специфіка мультимодальних перевезень («*Multimodal Cargo Shipping*») диктує використання однієї, зрозумілої всім міжнародної мови, і такою мовою є англійська мова, яка традиційно використовується у морській справі, автоперевезеннях. Також слід врахувати, що для фахівців, які здійснюють процес по всьому мультимодальному

логістичному ланцюжку, англійська мова не є рідною, а це призводить до різних спотворень, скорочень, виникнення нових або модернізованих старих термінів, а іноді трапляється так, що новий технологічний процес сприяє виникненню особливого терміна, що рідко використовується.

У зв'язку з цим помітним є виникнення нового терміна «*Marble Shock*», який з'явився під час виконання контракту на перевезення мармурових плит з Ізраїлю до Казахстану для будівництва найбільшої нової мечеті в Астані.

Тендітні, дуже дорогі та цінні з релігійно-історичної точки зору замовника мармурові плити доставлялися на умовах «*Marble Shock*» (жодна плита не повинна бути розбита або мати тріщини), що вимагало відсутності будь-якого ударного впливу на них. Для здійснення надійного транспортування кожна плита контейнера була підвішена на розтяжках, пружних кріпленнях і забезпечена відповідним пакувальним матеріалом. Однак надалі термін «*Marble Shock*» став синонімом термінів «*Shockproof*» і «*Fragile*», але мав підвищений ступінь крихкості вантажу і дуже рідко використовувався.

Висновки. Розвиток телекомунікацій, нових технологічних та інформаційних технологій, адміністрування та менеджменту, транспорту та логістики, як і багато інших галузей людської діяльності сьогодні, дають поштовх для виникнення понять, на базі чого створюється галузева термінологія. Ця «термінологія є системою, з польовою структурою. На периферії її знаходяться маловживані та вузькоспеціальні терміни. Ядерну частину становлять користувальницька лексика та лексика Інтернету, які нерідко стикаються із загальноживаною лексикою» (Зауташвілі, 2009: 148). Вивчення нових термінологічних одиниць англійської мови у сфері ІТ має сприяти покращенню професійного спілкування, взаєморозумінню фахівців. Завдання лінгвіста — вивчити, проаналізувати, упорядкувати і систематизувати нові терміни, що стихійно виникають.

Список літератури

Д'яков А., Кияк Т., Куделько З. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. К. : KM Academia, 2000. 218 с. URL: <http://www.dyakov-linguist.com/images/doc/Monogr.pdf> (дата звернення: 10.11.2022).

Зауташвілі Д. Тенденції запозичення та адаптації комп'ютерної термінології ((на матеріалі англійської, російської та грузинської мов) : дис. ... канд. філол.

наук : 10.02.04. Тбілісі, 2009. 166 с. URL: <http://www/tsu.ge/data/disertaciebi/zautashvili> (дата звернення: 4.01.2023).

Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вид. 4, випр. Вінниця : Нова книга, 2004. 649 с. URL: <https://nk.in.ua/pdf/1684g.pdf> (дата звернення: 11.10.2022).

Квитко І. С. Термін в научному документі. Львов : Вища школа, 1976. 128 с. Кізіль М. А. Структурно-семантичні та соціофункціональні параметри метатерміносистеми англійської мови сфери комп'ютерних технологій): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Запоріжжя, 2016. 241 с. URL: http://phd.znu.edu.ua/page/dis/02_2016/Kizil_dis.pdf (дата звернення: 15.11.2022).

Кияк Т. Р. Науково-технічний переклад (теоретичні та практичні аспекти). *Іноземна філологія*. 1992. Вип. 104. С. 141–150. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1545/1/84.pdf> (дата звернення: 20.12.2022).

Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. Українське термінознавство. Львів, 1994. 216 с.

Кучман І. Переклад англійських термінів у галузі комп'ютерних технологій. *Вісник Житомир. держ. ун-ту імені Івана Франка*. 2005. № 23. С. 164–166. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/2590/> (дата звернення: 17.12.2022).

Попович Ю. В., Бялик В. Д. Поняття термінології та терміносистеми в сучасній лінгвістиці. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія : Філологія. Соціальні комунікації. 2020. Том 31 (70), № 2, ч. 2. С. 206–210. URL: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:PmGVZrSp8rcJ:https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/2_2020/pa (дата звернення: 12.11.2022).

Adams V. An Introduction to Modern English Word-Formation. 1st ed. Routledge, 1973. URL: <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781315504254/introduction-modern-english-word-formation-valerie-adams> (дата звернення: 4.01.2023).

Cabré Castellví M. Theories of terminology: Their description, prescription and explanation. *Terminology*. 2003. 9. 163–199. URL: 10.1075/term.9.2.03cab (дата звернення: 4.01.2023).

Crystal D. Language and the Internet. Cambridge : Cambridge University Press, 2001. 272 p. URL: http://medicine.kaums.ac.ir/uploadedfiles/files/language_and_%20the_internet.pdf (дата звернення: 27.12.2022).

Rey A. Essays on Terminology. Philadelphia : J. Benjamins, 1995. 223 p. URL: https://www.destimap.com/index.php?act=attraction&a=Nur_Astana-Mosque%2C-Astana%2C-Kazakhstan
<https://www.techopedia.com/dictionary>
http://www.softpanorama.org/Bulletin/Humor/softpanorama_it_slang_dictionary.shtml

<https://www.fcc.gov/general/glossary-telecommunications-terms>

References

- D'yakov A., Kyyak T., Kudel'ko Z. *Osnovy terminotvorenniya: semantychni ta sotsiolinhvistychni aspekty*: KM Academia; 2000, 218. URL: <http://www.dyakov-linguist.com/images/doc/Monogr.pdf> (data zvernennya: 10.11.2022).
- Zautashvili D. *Tendentsiyi zapozychennya ta adaptatsiyi komp'yuternoyi terminolohiyi ((na materialy anhlivs'koyi, rosiys'koyi ta hruzyns'koyi mov): dys. kand.filol.nauk: N 10.02.04. Tbilisi, 2009, 166. URL: <http://www/tsu.ge/data/disertaciebi/zautashvili> (data zvernennya 4.01.2023).*
- Karaban V. I. *Pereklad anhlivs'koyi naukovoyi i tekhnichnoyi literatury. Hramatychni trudnoshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni problemy*, Vyd. 4, vypr. Vinnytsya: Nova knyha, 2004. 649. URL: <https://nk.in.ua/pdf/1684r.pdf> (data zvernennya 11.10.2022)
- Kvitko I. S. *Termin v naukovomu dokumenti*. L'viv: Vyshcha shkola, 1976, 128.
- Kizil' M. A. *Strukturno-semantychni ta sotsiofunktsional'ni parametrymetaterminosystemy anhlivs'koyi movy sfery komp'yuternykh tekhnolohiy): dys. kand.filol.nauk: N 10.02.04. Zaporizhzhya, 2016, 241. URL: http://phd.znu.edu.ua/page/dis/02_2016/Kizil_dis.pdf (data zvernennya 15.11.2022).*
- Kyyak T. R. *Naukovo-tekhnichnyy pereklad (teoretychni ta praktychni aspekty)*. Inozemna filolohiya, 1992. Vyp. 104, 141–150. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1545/1/84.pdf> (data zvernennya 20.12.2022).
- Pan'ko T. I., Kochan I. M., Matsyuk H. p. *Ukrayins'ke terminoznavstvo*. L'viv, 1994, 216.
- Kuchman I. *Pereklad anhlivs'kykh terminiv u haluzi komp'yuternykh tekhnolohiy*. Visnyk Zhytomyr. derzh. un-tu imeni Ivana Franka. 2005. № 23, 164–166. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/2590/> (data zvernennya 17.12.2022).
- Popovych YU. B., Byalyk V. d. *Ponyattya terminolohiyi ta terminosystemy v suchasniy linhvistytsi*. Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernads'koho. Seriya: Filolohiya. Sotsial'ni komunikatsiyi. Tom 31 (70). № 2. CH. 2. 2020, 206–210. URL: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:PmGVZrSp8rcJ:https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/2_2020/pa (data zvernennya 12.11.2022).
- Adams V. (1973). *Vstup do suchasnoho anhlivs'koho slovotvorenniya (1-e vyd.)*. Routledge. URL: <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781315504254/introduction-modern-english-word-formation-valerie-adams> (data zvernennya 4.01.2023).
- Kabre Kastel'vi, Mariya. (2003). *Teoriyi terminolohiyi: yikh opys, prypys i poynennya*. Terminolohiya. 9. 163–199. 10.1075/term.9.2.03kab. (data zvernennya 4.01.2023).
- Krystal D. *Mova ta Internet*. /D. Krystal. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. — 272 s. URL: http://medicine.kaums.ac.ir/uploadedfiles/files/language_and_the_internet.pdf (data zvernennya 27.12.2022).
- Rey A. *Narysy terminolohiyi*. Filadel'fiya: J. Benjamins, 1995, 223.

URL: [https://www.destimap.com/index.php?act=attraction&a=Nur_Astana-Mosque %2C-Astana %2C-Kazakhstan](https://www.destimap.com/index.php?act=attraction&a=Nur_Astana-Mosque%2C-Astana%2C-Kazakhstan)
<https://www.techopedia.com/dictionary>
http://www.softpanorama.org/Bulletin/Humor/softpanorama_it_slang_dictionary.shtml
<https://www.fcc.gov/general/glossary-telecommunications-terms>

Стаття надійшла до редакції 22.11.2023 року

УДК 811.111'355

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307–4604.2023.2\(51\).296827](https://doi.org/10.18524/2307–4604.2023.2(51).296827)

THE SHIFT FROM «RP» TO «MODERN RP» AMONG THE REPRESENTATIVES OF THE BRITISH ROYAL FAMILY

Matiienko-Silnytska A.

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

Odesa I. I. Mechnikov National University

ORCID 0000–0001–5097–0302

English is not a single, uniform system. There are many dialects and accents of English, both in the British Isles and overseas. Indeed, we can speak of many Englishes around the world. The article focuses mainly on two varieties of English pronunciation. The research is dedicated to the type of British pronunciation most established as a teaching standard. This is not spoken by most people in Britain, but it's understood throughout Britain and beyond. It's mainly spoken in the south of England, and used widely in news, TV and movies. The standard British accent used to be known everywhere as Received Pronunciation (RP), but the term is used much less by British phoneticians today. Other names include Standard Southern British (SSB), which describes what it actually is, and also “BBC English” and “General British”. The existing descriptions of standard British English pronunciation, known as RP, are outdated. People who speak like the late Queen now sound old-fashioned. The article describes the various changes that have taken place since about 1950 in the kind of pronunciation usually taught to British-oriented learners and teachers of English as a foreign, second, or additional language. Essentially this is a comparison between RP, Received Pronunciation, spoken by King Charles III and its modern equivalent SSB, Standard Southern British, spoken by William and Harry. There is a lack of researches on the differences between these two accents. The kinds of speakers who constitute today's pronunciation models are different in social terms from the typical speakers of RP, and the sound of their speech is different, too. But around the world, knowledge of British pronunciation is still rooted in RP: much of what is taught about British pronunciation is out of date. The social prestige which RP once enjoyed, and the scholarly prestige of the classic works describing it, have left a legacy of conservatism.

Key words: *General British Pronunciation, Modern RP, Standard Southern British Accent, Queen's and King's English, socio-phonetic change, replacement of vowels and consonants, uptalk.*

ПЕРЕХІД ВІД «RP» ДО «MODERN RP» СЕРЕД ПРЕДСТАВНИКІВ БРИТАНСЬКОЇ КОРОЛЕВСЬКОЇ РОДИНИ

Матієнко-Сільницька А. В.

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Англійська мова не є єдиною однорідною системою. Існує багато діалектів і акцентів англійської мови як на Британських островах, так і за кордоном. Дійсно, ми можемо говорити про багато англійських мов у всьому світі. Стаття зосереджена в основному на двох варіантах англійської вимови. Дослідження присвячене типу британської вимови, який став стандартом навчання. Цією вимовою не розмовляє більшість людей у Британії, але її розуміють у всій Британії та за її межами. В основному нею розмовляють на півдні Англії, її широко використовують у новинах, на телебаченні та в кіно. Стандартний британський акцент раніше був відомий як Received Pronunciation (RP), але сьогодні цей термін використовується британськими фонетистами набагато рідше. Інші назви включають Standard Southern British (SSB), назва, яка відповідає дійсності, а також «BBC English» і «General British». Існуючі описи стандартної британської англійської вимови, відомої як RP, застаріли. Люди, які говорять, як покійна королева, тепер звучать старомодно. У статті описуються різні зміни, які відбулися приблизно з 1950 року у вимові, якій зазвичай навчають британсько орієнтованих учнів та вчителів англійської мови як іноземної, другої або додаткової. По суті, це порівняння між RP, прийнятою вимовою, якою розмовляє король Карл III, і її сучасним еквівалентом SSB, стандартною південнобританською, якою розмовляють Вільям і Гаррі. Досліджень відмінностей між цими двома акцентами бракує. Типи носіїв, які складають сьогоднішні моделі вимови, відрізняються в соціальному плані від типових носіїв RP, і звучання їхньої мови також відрізняється. Але в усьому світі знання британської вимови все ще вкорінені в RP: багато з того, що викладають про британську вимову, застаріло. Соціальний престиж, яким колись користувався RP, і науковий престиж класичних праць, що описують його, залишили у спадок лише консерватизм.

Ключові слова: загальнобританська вимова, Modern RP, стандартний південнобританський акцент, королівська англійська, соціо-фонетична зміна, заміна голосних і приголосних звуків, uptalk.

Objectives. The purpose of this article is to gather a description of notable ways in which contemporary standard British speech differs from the British upper class accent of the last century, Received Pronunciation, analysing the speeches of the representatives of the British Royal family of different generations.

Results and discussion. Around the beginning of the nineteenth century, something remarkable happened in Great Britain. All over the country, people at the top of society began to change the way they spoke: they began to adopt the speech patterns of the upper classes in the London area. Before this, there had been greater diversity of speech among Britain's social elite. But the London area model steadily became established as uniquely respectable, or 'received'. By 1869, the phonetician Alexander Ellis could write of 'a received pronunciation all over the country, not widely different in any particular locality, and admitting of a certain degree of variety. It may be especially considered as the educated pronunciation of the metropolis, of the court, the pulpit, and the bar' (Lindsey, 2019).

Daniel Jones, the first UCL Professor of Phonetics, referred to RP in 1918 as the pronunciation 'of Southern Englishmen who have been educated at the great public boarding schools' (Jones, 1918). John Wells, the last UCL Professor of Phonetics, referred to it in 1982 as typically spoken by 'families whose menfolk were or are pupils at one of the "public schools"' (Wells, 2006). This conception, established in the nineteenth century, meaningful to Jones during the First World War and to Wells in the era of Margaret Thatcher, has in the subsequent decades become part of history.

In contemporary Britain, diversity is celebrated. Prominent figures in business, politics, academia and the media exhibit a range of accents. But London and the South are still dominant in wealth, power and influence. Accents of the South, particularly middle and upper-middle class accents, are heard more often than others in public life, and in the TV programmes and films that are seen internationally. Southern speech of this type is a natural teaching standard for 'British English' today; the abbreviation SSB is used for this Standard Southern British pronunciation. Some call it 'General British', but it's socially and regionally far less general than General American is in North America. It's an accent of England, and certainly not representative of Scotland, Ireland, or the former British colonies, where pronunciation is substantially different.

Although the pace of socio-phonetic change has been rapid in recent decades, there was no overnight revolution in speech patterns; modern pronunciation has much in common with RP. Indeed, some phoneticians have made efforts to keep the term 'RP' for the modern standard, by redefining it. But the term is linked in many people's minds with the past and with the upper classes. Nowadays journalists and actors will often refer to RP with

precisely these connotations in mind. A line was finally drawn under the British Empire over twenty years ago, with the handover of Hong Kong in 1997. The turn of the twenty-first century might be taken as a convenient point from which RP can be referred to in the past tense.

King Charles's accent is basically classic Received Pronunciation, RP. This was the upper class accent during the last century or so of the British empire. There aren't that many speakers of it left, because the huge social changes in Britain starting in the 1960s rapidly made it sound very posh and old fashioned. As it was mentioned, today's standard accent in the south of Britain is called Standard Southern British, SSB. Charles was just old enough for his accent to be fixed before the Swinging Sixties. Unfortunately, another thing that got fixed before the Swinging Sixties was the set of vowel symbols that can be found in most dictionaries for British English. This means that King Charles is one of the few people who actually sounds like these. Between Charles's childhood and William and Harry's, Britain saw huge social changes. Being upper class changed rapidly from being prestigious to being a symptom of unfair privilege, and many in the upper classes shifted their pronunciation to sound less like posh RP. Even the Queen shifted her vowels a bit between the 1950s and the 1980s. For example, the vowel in the word PRICE.

The King's vowels symbols. For example the vowel of the word PRICE in modern SSB begins quite far back in the mouth, /ɑj/. But the King actually pronounces it like the familiar symbol /aɪ/, beginning with a more front quality, whereas William and Harry have the SSB vowel, beginning /ɑ/, /ɑj/. And in words like 'while' and 'smile', the vowel can be smoothed into just that first part, /a/ and /ɑ/.

He also pronounces the vowels of DRESS and FACE like the familiar symbols /e/ and /eɪ/. The vowel in the word DRESS was made with a closer mouth in RP, /e/. In SSB those are more open, /ɛ/ and /ej/. The same is true of the vowel in FACE. The opposite applies to the vowel in CHOICE. In today's SSB the vowel in the word CHOICE is quite close, /oj/, whereas the King has the more open RP vowel, /ɔɪ/, while Prince Harry has the less open /oj/ of SSB. This means that the start of the word 'joy' sounds like 'job' when Charles says it, but like 'jaw' when Harry says it. The King even has a couple of vowels that are actually posher and more old fashioned than the symbols. One is the vowel of GOAT, which in the familiar symbol begins with schwa, as it does in SSB, /ə/, /əʊ/. But the King begins the vowel further forward in the mouth, /əʊ/. And his MOUTH vowel is quite different

from today's /aw/, starting a bit further back in the mouth and with no lip rounding at all.

In RP, the vowel in SQUARE was a diphthong, a changing vowel, /eə/.

In SSB, it's a monophthong, with a steady, unchanging quality, /ɛ:/ . So they end very differently.

Brits sometimes make fun of this posh old vowel by writing 'house' as 'hice'. A difference in his weak syllables is the so-called "happy vowel". And in RP, the unstressed vowel on the end of words like happY was the lax vowel of 'it', the happY vowel but in SSB, it's the tense vowel of 'tea'. Today, SSB speakers have the same vowel in both syllables of the word "deeply". But in the King's RP, the word ends with the lax /ɪ/ of KIT, deepl/ɪ/.

Before we leave vowels, we have to mention the effects ON vowels of one particular consonant, dark L and L vocalization of the dark L. Older speakers like King Charles have pretty much the same vowel in 'no' and 'soul', but how different they are for Prince Harry. The listener might hear something closer to /səʊ/ instead of /səʊl/.

And the smoothed-out PRICE vowel can get merged into a following L. Prince William often seems to be talking about the vegetable chard. This L-vocalization is a huge topic and it can be found in many accents and many languages. Now let's move on to consonants.

The King's consonants.

/t/ *glottaling*. In other words, turn final /t/ at the end of a word into a glo[ʔ]al when a vowel follows. It can be seen in the last videos that King Charles occasionally does this. But his sons, like many SSB speakers, do it quite a bit more. Like the new Prime Minister, William and Harry do this lots. Of course Prince Harry spends a lot of time in the United States, and this may well be why he does this even in words where most Brits wouldn't. Youtube's automatic captioning algorithm is amazingly good, but it can be confused by this glottal stop, for example on the end of the word Charlotte.

The algorithm is more at home with American style /t/-voicing, sometimes called flapping. Occasionally the King uses American-style t-voicing, as in the word 'forty'. But one kind of t-weakening that posh people like the King never does is pronouncing a /t/ as a glottal stop before a vowel, as demonstrated by a new Prime Minister's speech. One rather posh, old-fashioned feature here is the weakening of the /t/ sound to a kind of /s/. The listener might hear the word 'sing'. But that's actually the second half of the word 'fighting'. As it is known, in SSB /t/ is typically affricated, in other words pronounced with a little s-type release, t^s t^s t^s. Well in the King's

speech, when /t/ is in what we call a weak position, it often is transformed entirely into a fricative. Prince William might almost be saying 'see' but it's the second half of the word 'city'. Releasing the consonant /t/ with a little /s/ is called affrication and is absolutely the norm for SSB speakers, but William uses more than most. Some of his pronunciations could have been lifted directly from Liverpool English, Scouse.

Weakening and 'mumbling'. Weakening is something that the King does a lot more generally. He has occasionally been described as mumbling. But Geoff Lindsey's book "English After RP" he actually devoted a chapter to this relaxed, somewhat weakened style of speech that was characteristic of many RP speakers (Lindsey, 2019). Of course, we all do this kind of thing when we're chatting casually, but the King does it in formal public speaking. Sometimes it involves racing through the words at lightning speed. Occasionally Charles produces some of his words very quickly or misses out a syllable or two though it has been noticed less of this in his speeches since becoming King. This really shows that what we're talking about here isn't laziness but an actual style of speaking. And then there's William. It's quite hard to find speeches where William doesn't do this kind of thing a lot. You might jump to the conclusion that he's got it from his father, but in William's case it seems the opposite of relaxed, it sounds rushed, hurried. And away from the royals, there are some very successful public communicators who do the same thing as William.

Emphasising and gesturing. Now the King does often emphasize words or syllables, but rather than doing this by articulating clearly, he often prefers to do it by gesturing with his head or his whole body.

It would be suitable to notice three features that can be heard from SSB speakers but which doubtfully anyone can ever hear from King Charles. First, 'Uptalk', which is basically saying statements with rising intonation more like a typical question. It's often used to check that the person you're speaking to is following you. In RP, high rising intonation typically turned a statement into a yes-no question. In recent decades, such intonation has become increasingly used on conversational statements, as way to check that the hearer is following; this is widely known as 'Uptalk'. In recent decades, one intonational development has attracted more attention than any other. This is 'Uptalk' or the 'High Rising Terminal'. It's not a new contour, but rather a new use of an existing one. O'Connor & Arnold called it the 'High Bounce' pattern, ending in a High Rise nuclear tone (O'Connor and Arnold, 1973). In RP, if used on a statement, this pattern generally turned it

into a yes-no question, as a high rising pitch does in many other languages. Use of Uptalk is widespread across the English-speaking world today. It's perhaps most common in Australia, but is also heavily used in America and by many in Britain, though not typically by older British speakers. Uptalk has been discussed a lot in the press, often in negative terms by writers who fail to grasp its function and who underestimate how well established it actually is in conversational speech. It can be also heard quite often from young non-native speakers, who either have picked it up by ear (as it's hardly ever taught) or perhaps use it in their native languages too.

Next, *TH-fronting*, which includes pronouncing *th* as /f/. It's a general British phenomenon that can be heard increasingly from younger and not so younger speakers all over the country, and is a prominent feature of Cockney accent. In Cockney, *this* could be /dɪs/, *think* could be /fɪŋk/, and *other* could be /'ʌvə/

In recent years, the replacement of /θ/ and /p/ with /f/, /v/ and /d/ has become common among younger speakers across Britain, and it may occasionally be heard from television presenters. It's not yet considered a standard feature, but this may change in future.

And finally *ejective* /k'/. In word-final position, /p/, /t/ and /k/ are sometimes heard today in a strengthened form that wasn't characteristic of RP. This is the realization of these three plosives as *ejectives*, [p'], [t'] and [k']. Ejectives involve making a glottal stop during the oral closure, and forcefully raising the larynx in the throat. This compresses the air in the mouth so that a very sharp sound is heard when the oral closure is released. Ejective articulation is most common with /k/ at the end of a phrase, as in *next week, on Facebook, what would you like?*

Conclusions. Thus, based on the complex auditory analysis of the phonetical characteristics of the speeches delivered by the representatives of the British Royal Family (Queen Elizabeth, King Charles, the Prince of Wales and Prince Harry), we can conclude that there are distinctive changes either on segmental and suprasegmental levels in their pronunciation. These changes are inevitable as the Royal Family tends to be closer to its people. By using modern trends in their speech, the royals demolish the gap between them and their English-speaking subjects and as a result are perceived with more trust and belief that they stand for their people and interests of their country. This kind of closeness is extremely important for the popularity of the Royal Family. Although all these changes are the result of the historical developments, the modern generation of royals has formed their accent un-

der the influence of people surrounding them not only in the palaces but in different educational institutions as well. Nevertheless, the recent monarch as well as the future one, still have the traces of the Received Pronunciation that is considered to be an accent of the upper class and will always be connected with the late Queen and the Great Elizabethan Era of the 20th–21st centuries.

Bibliography

- Ashton H., Shepherd S. Work on your accent. Collins, 2020. 202 p.
- Ashby P. Speech Sounds. London : Routledge, 2005. 121 p.
- Collins B., Mees I., Carley P. Practical English Phonetics and Phonology: A Resource Book for Students. 4th edition. London : Routledge, 2019.
- Jones D. An Outline of English Phonetics. Teubner, 1918. 221 p.
- Lindsey G. English After RP: Standard British Pronunciation Today. London : Palgrave Macmillan, 2019. 169 p.
- O'Connor J. D. Phonetics. Harmondsworth : Penguin, 1973. 320 p.
- Roach P. English Phonetics and Phonology. 4th edition. Cambridge : CUP, 2009. 231 p.
- Roach P., Setter J., Esling J. (eds.) English Pronouncing Dictionary. 18th edition. Cambridge : CUP, 2011. 614 p.
- Sharpe E., Rowles J. H. How to do standard English accents. Oberon books, 2015. 240 p.
- VSCEP 2023 handout, University College London. 2023. 84 p.
- Wells J. C. English Intonation: an introduction. Cambridge : CUP. 2006. 276 p.
- An Afternoon with Prince Harry & James Corden. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7oxlCKMlpZw>
- Charles III swears oath in historic televised proclamation ceremony — BBC News. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=1uqN6vZ0wxQ>
- King Charles III makes first address to the UK as sovereign — BBC News. URL: https://www.youtube.com/watch?v=9bdRdV55l_A
- The King's Christmas Broadcast 2022. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=-JW7PV8cfiiM>
- Prince Charles (2005) | 60 Minutes Archive. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=pMPFP4ccBIM>
- Prince Charles tells BBC his Aston Martin runs on wine and cheese — BBC News. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=j1EUsgRIgMY>
- Prince William, Prince Harry & The Prince of Wales interview with Ant and Dec. URL: https://www.youtube.com/watch?v=lBvix8cJ_zc
- Prince William plays 'This or That' and chats all things Earthshot with Sophia Li. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Z9vUHq6OQfY>
- Prince William's moving speech for King Charles III, Coronation Concert at Windsor Castle. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=RADMoVY-EMI&t=103s>

Prince William Announces 2023 Earthshot Prize Finalists. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=O5IU17gWt84>

Prince William: 'I don't lie awake waiting to be king' BBC News. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=OFqkX8p4xEg>

Prince William calls for entrepreneurs to “repair this planet” not explore space travel — BBC News. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=RXo7w9uhSQ0>

The Prince of Wales, The Princess of Wales & The Princess Royal at Windsor Castle. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=zG3i9UX14Bk&t=809s>

Queen Elizabeth II, in her own words. URL: https://www.youtube.com/watch?v=H3q_V-rzMqo

References

Ashton H., Shepherd S. (2020) Work on your accent. Collins, 202.

Ashby P. (2005) Speech Sounds. London: Routledge, 121.

Collins B., Mees I., Carley P. (2019) Practical English Phonetics and Phonology: A Resource Book for Students. 4th edition. London: Routledge.

Jones, D. (1918) An Outline of English Phonetics. Teubner, 221.

Lindsey G. (2019) English After RP: Standard British Pronunciation Today. London: Palgrave Macmillan, 169.

O'Connor J. D. (1973) Phonetics. Harmondsworth: Penguin, 320.

Roach P. English Phonetics and Phonology. (2009) 4th edition. Cambridge: CUP, 231.

Roach P., Setter J., Esling J. (eds.) (2011) English Pronouncing Dictionary. 18th edition. Cambridge: CUP, 614.

Sharpe E., Rowles J. H. (2015) How to do standard English accents. Oberon books, 240.

VSCEP 2023 handout, University College London, 84.

Wells J. C. (2006) English Intonation: an introduction. Cambridge: CUP, 276.

An Afternoon with Prince Harry & James Corden. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7oxlCKMlpZw>

Charles III swears oath in historic televised proclamation ceremony — BBC News. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=1uqN6vZ0wxQ>

King Charles III makes first address to the UK as sovereign — BBC News. URL: https://www.youtube.com/watch?v=9bdRdV55l_A

The King's Christmas Broadcast 2022. URL:

<https://www.youtube.com/watch?v=JW7PV8cfiM>

Prince Charles (2005) | 60 Minutes Archive. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=pMPFP4ccBIM>

Prince Charles tells BBC his Aston Martin runs on wine and cheese — BBC News. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=j1EUsgRIgMY>

Prince William, Prince Harry & The Prince of Wales interview with Ant and Dec. URL: https://www.youtube.com/watch?v=lBvix8cJ_zc

Prince William plays 'This or That' and chats all things Earthshot with Sophia Li. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Z9vUHq6OQfY>

Prince William's moving speech for King Charles III, Coronation Concert at Windsor Castle. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=RADMoVY-EMI&t=103s>

Prince William Announces 2023 Earthshot Prize Finalists. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=O5IU17gWt84>

Prince William: 'I don't lie awake waiting to be king' BBC News. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=OFqkX8p4xEg>

Prince William calls for entrepreneurs to “repair this planet” not explore space travel — BBC News. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=RXo7w9uhSQ0>

The Prince of Wales, The Princess of Wales & The Princess Royal at Windsor Castle. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=zG3i9UX14Bk&t=809s>

Queen Elizabeth II, in her own words. URL: https://www.youtube.com/watch?v=H3q_V-rzMqo

Стаття надійшла до редакції 12.11.2023 року

УДК 811. 161. 2:81

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307–4604.2023.2\(51\).296828](https://doi.org/10.18524/2307–4604.2023.2(51).296828)

СТИЛІСТИЧНІ БУКВАЛІЗМИ: ВИЗНАЧЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Матузкова О. П.

доктор філологічних наук, професор
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
ORCID 0000–0001–8201–8236
Researcher ID AAJ–7583–2020

Коваленко О. В.

кандидат філологічних наук, доцент
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Незважаючи на те, що опис проблеми буквального перекладу має давню традицію, багато аспектів вивчення буквалізмів продовжують залишатися відкритими для наукового пізнання як у загальнотеоретичному, так і в прикладному плані. У пропонованій статті розглядаються особливості визначення та типології стилістичних буквалізмів, досліджені в теоретико-прикладному аспекті. Метою роботи є опис стилістичних буквалізмів крізь призму сучасного перекладознавства. Поставлена мета зумовила виконання низки завдань, у межах яких було уточнено визначення буквалізмів взагалі і факторів їх появи, наведено визначення стилістичних буквалізмів, висвітлено типологізацію різних проявів стилістичних буквалізмів.

У роботі окреслено квінтесенцію поняття «стилістичний буквалізм», релевантну для розуміння механізму перекладацької інтерференції та актуальну для сучасного перекладознавства; розглянуто і проаналізовано різні типи стилістичних буквалізмів. Вперше також обґрунтовано повне визначення буквалізму — ключового терміна сучасного перекладознавства.

У статті зазначається, що стилістичні буквалізми є результатом впливу однієї мови на іншу, що тягне за собою порушення стилістичних норм мови перекладу. Різні фактори появи стилістичних буквалізмів сприяють виокремленню таких їх типів: відмінності у відносній частотності певної одиниці; ігнорування ступеня стертості образу, що лежить в основі метафори; розбіжності в стилістичній тональності текстів вихідної мови і мови перекладу; стилістичні невідповідності між словами різних мов або в межах одного перекладного тексту; відмінності в оцінній конотації; кострубаті, заплутані або незрозумілі фрази у тексті перекладу.

Ключові слова: буквалізм, інтерференція, стилістичний буквалізм, типологія, фактори появи.

STYLISTIC LITERALISMS: DEFINITION AND TYPOLOGY

Matuzkova O.

Doctor of Sciences in Philology, full professor,
Odesa I. I. Mechnikov National University

Kovalenko O. V.

Candidate of Sciences in Philology, associate professor,
Odesa I. I. Mechnikov National University

The description of literal translation problematics is an age long tradition. Notwithstanding this fact, many dimensions of literalisms have been open for academic research both in theoretical and practical aspects. The article focuses on such kind of literalisms as stylistic literalisms and explores their definition and typology. The subject matter of this article is crucially topical and reflects the current demand of modern theory of translation for new and profound research in this sphere. The objective of the article is to describe stylistic literalisms through the prism of modern Translation Studies. The objective determined the tasks of the research: to clarify and describe literalisms and the factors of their creation, to define the term “stylistic literalism” and to classify their multifaceted essence. Our study relies substantially on the application of linguistic descriptive methodology and devices.

The innovation of this article relies in specifying the quintessence of “stylistic literalism” notion which is relevant for understanding the translation interference mechanism and crucial for modern Translation Studies; highlighting and analyzing different types of stylistic literalisms; grounding the comprehensive definition of literalism — key term of modern Translation Studies.

The article claims that stylistic literalisms are the result of interference between two languages which leads to violation of target language stylistic norms. Various factors of stylistic literalisms origins contribute to their types selection: difference in relative frequency of definite word; ignorance of the erase metaphor degree; distinction in stylistic tone of source and target texts; stylistic discrepancies among words of different languages or within the boundaries of one target text; disparities in connotations; vague and sloppy phrases in translation text.

Key words: *factors of creation, interference, literalism, stylistic literalism, typology.*

Вступ. Вміння уникнути диктату оригіналу шляхом подолання перекладацької інтерференції — найважливіша якість професіоналізму перекладача. Зазвичай у теорії перекладу прояви подібної інтерференції характеризуються як буквализм.

Проблема буквальності у перекладі існувала вже з давніх-давен. Ще за Цицерона, давньоримського політичного діяча, який славився своїм ораторським мистецтвом, вважалося, що дослівний, буквальный переклад — свідчення мовної бідності та безпорадності пере-

кладача. У Середньовіччі ставлення до буквальності різко змінилося: буквальність тоді вважалася запорукою точності і достовірності. Протягом багатьох років, а то й сторіч вчені-лінгвісти намагалися зрозуміти роль, яку відіграють буквалізми в перекладі, кидаючись з одного краю в другий: чи є буквальність помилкою перекладача, чи іноді він доречний.

Особливої **актуальності** сьогодні набуває дослідження перекладацької інтерференції та буквалізмів з погляду сучасного перекладознавства. Незважаючи на те, що опис проблеми буквального перекладу має давню традицію, багато аспектів вивчення буквалізмів продовжують залишатися відкритими для наукового пізнання як у загальнотеоретичному, так і в прикладному плані. Крім того, нові обставини розвитку сучасних соціогуманітарних процесів задають нові вектори досліджень у цьому напрямку.

Актуальність подібних перекладознавчих досліджень безперечна. Динамічні обставини розвитку сучасних соціокультурних процесів та висвітлення в гуманітарних науках проблем, що виникають у цьому зв'язку, зумовлюють нагальну необхідність уналежнення теми «міжмовна інтерференція—буквальний переклад—буквалізм» до найважливіших перекладознавчих проблем. Теоретичне осмислення сутності та принципів взаємодії ланок цього ланцюга стає першочерговим. **Актуальність** статті також увиразнюється еволюцією перекладознавства, появою в його парадигмі нових досліджень, спрямованих на комплексне вивчення взаємодії мови, особистості та перекладу, методологічні принципи яких в українській лінгвістиці починають активно розробляться, обґрунтовуватись та затверджуватись.

Об'єктом нашого дослідження є стилістичні буквалізми.

Предметом дослідження є особливості їх визначення та типології досліджені в теоретико-прикладному аспекті.

Метою роботи є опис стилістичних буквалізмів крізь призму сучасного перекладознавства.

Поставлена мета зумовила виконання низки **завдань**, у межах яких було уточнено визначення буквалізмів взагалі і факторів їх появи, наведено визначення стилістичних буквалізмів, висвітлено типологізацію різних проявів стилістичних буквалізмів.

Мета, завдання і методологічна база дослідження зумовили необхідність застосування комплексу **загальнонаукових методів і операцій**, а саме: *спостереження, індукції та дедукції, аналізу і синтезу, таксо-*

номії та моделювання для теоретичного осмислення, впорядкування, узагальнення, класифікації та опису структури і змісту досліджуваних феноменів. Серед комплексу **спеціальних методів і операцій** у роботі використано *зіставний метод, метод трансформаційного аналізу, метод «чорного ящика»*.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній уперше висвітлено квінтесенцію поняття «стилістичний буквалізм», релевантну для розуміння механізму перекладацької інтерференції та актуальну для сучасного перекладознавства; розглянуто і проаналізовано різні типи стилістичних буквалізмів. **Вперше** також обґрунтовано повне визначення буквалізму — ключового терміна сучасного перекладознавства.

Теоретичне значення полягає перш за все у визначенні факторів появи та функціонування стилістичних буквалізмів з погляду перекладознавства. Отримані нові дані поглиблюють знання про перекладацьку інтерференцію, мають вагоме значення для теоретичних узагальнень у царині перекладознавства та слугують фундаментом для подальших наукових розвідок.

Практична цінність полягає у можливості використання отриманих висновків і результатів у лекційних курсах, спецкурсах та на практичних заняттях із перекладознавства, теорії перекладу, практики перекладу. Практичні надбання дослідження можуть слугувати основою для укладання підручників і навчальних посібників, а також використовуватися при написанні наукових праць.

Результати і обговорення

В сучасному вітчизняному перекладознавстві дослідники торкаються проблематики інтерференції та буквалізмів, пов'язаної з визначенням та розмежуванням інтерференції, буквалізма і буквального перекладу (К. Безпалова, А. Бучумаш, І. Волошок, І. Дерік, М. Кириллова, О. Коваленко, О. Матузкова, Н. Рибіна, С. Скиба, О. Чичкан, О. Шаблій, Л. Яровенко); чинниками, що зумовлюють буквалізми (О. Гринько, О. Коваленко); буквалізмами як видом перекладацьких помилок (Н. Лепухова, А. Ролік, М. Блажко); типологією лексичних буквалізмів (О. Коваленко, Ю. Чернова); типологією етимологічних буквалізмів (О. Коваленко, І. Раєвська).

Проаналізувавши тлумачення буквалізмів у перекладознавстві, ми дійшли висновку, що сьогодні термін «буквалізм» можна визначити чотирма значеннями:

1. Перекладна помилка, що є результатом невідповідності формальних чи семантичних компонентів двох мов.

2. Створення хибних знакових зв'язків між двома мовами на підставі формальних чи семантичних зв'язків.

3. Хибне розуміння точності, рабське копіювання іншомовних особливостей, що призводить до порушення норм мови, якою здійснюється переклад, або до спотворення сенсу, а здебільшого до того й іншого разом.

4. Помилка перекладача, яка полягає у передачі формальних або семантичних компонентів слова, словосполучення чи фрази на шкоду змісту чи інформації про структуру.

Як бачимо, всі значення цього слова негативні, та й саме слово здалека не позитивним суфіксом *-ізм* додає негативного забарвлення. Так, сьогодні ставлення до буквалізмів у теорії перекладу негативне.

Буквалізми у перекладі виникають від недооцінки тих чи інших **факторів**, що впливають на перекладацьке рішення. Нерідко при цьому ігнорується ідіоматичність мови, забувається, що механічне відтворення сукупності семантичних, стилістичних чи граматичних компонентів набуває у результаті іншого змісту.

Першим чинником появи буквалізмів є *переосмислення слова у процесі історичного розвитку*. Значення одного й того ж слова з пра-мови в мовах-нащадках може розвиватися в різних напрямках, що в результаті призводить до розбіжностей у його лексичному значенні в різних близьких мовах. Наприклад, в англійській мові слово *mist* означає туман, а в німецькій — *гній*. Ця різниця у значенні призвела до конфузу при експорті до Німеччини комп'ютерної гри *Myst*, дезодоранта *Mist stick*, а також роліс-ройсу *Silver mist*.

Ще один чинник появи буквалізмів — у процесі історичного розвитку *лексичне значення того чи іншого слова може розширюватися або звужуватися*. Іноді значення слова може залишатися незмінним, проте може змінюватися його *конотативне значення*. Наприклад, українське слово *вродливий* означає *красивий*, а співзвучне йому російське слово *уродливый* має протилежне значення. Таке ж праслов'янське за походженням польське слово *uroda* перекладається як *краса*.

Іноді в одній з мов те чи інше слово стає архаїзмом, а в іншій воно продовжує активно вживатись: українське *лікар*, російське *лекарь*.

Наступний чинник виникнення буквалізмів проявляється у *зміні значення слова під час запозичення*. Слова звичайно запозичуються для

того, щоб назвати нове поняття. Нерідко це нове поняття виникає з неосновного значення запозиченого терміна. Так, наприклад, англійське слово *old-timer*, основне значення якого *старий, ветеран*, було запозичене багатьма мовами у звуженому значенні — *старовинний автомобіль*. Слово *док* було запозичене для того, щоб назвати приміщення для ремонту пароплавів (*dry dock*), хоча англійською основне значення цього слова — *пристань*.

Оскільки слова в розмовній мові, як правило, є полісемантичними, то й запозичення не є винятком. Потрапивши в іншу мову в якомусь одному значенні, запозичені слова з часом набувають нових і нових значень, які вже не є міжнародними. Яскравий прикладом цього є слово *бланк*, що виходить до фр. *blanc* (*білий*), яке в українській та російській мовах позначило *формуляр для заповнення*, в англійській — *пробіл, порожній*, а в німецькій — *начищений, поголений, голий*.

Одним із чинників, що впливають на вибір варіанта перекладу, є ***предметна обстановка*** (*предметна ситуація* — за В. Гаком). Під предметною обстановкою розуміється час і місце, до якого відноситься висловлювання.

Вирішальну роль у процесі пошуку правильного варіанту відіграє ***прагматичний чинник***. Так, нім. *kochgeschirr* — *казанчик* був спочатку перекладений як *Dixie*, але це слово — воєнний жаргонізм, що асоціюється у свідомості англійського читача з британською армією та надає небажаного локального колориту. Тому в остаточному варіанті перекладу перевага надається більш нейтральному слову *mess tin*.

Загалом робота перекладача над текстом характеризується поступовим доданням буквалізмів у зв'язку з більш глибоким проникненням у семантику та прагматику тексту. Тут виявляється характерний для перекладу метод спроб і помилок. Можливості його застосування залежать від ***чинника часу***. Саме через це він найповніше проявляється у письмовому перекладі і наявний лише у редукованому вигляді у синхронному перекладі, який вимагає миттєвих рішень.

Не останнє місце в нашому списку факторів посідає суб'єктивний фактор — ***бездумність, неухважність і відсутність тактовності у перекладача***.

Наведені основні фактори та низка інших чинників сприяють існуванню різних типів буквалізмів. Тому дослідники намагаються типологізувати буквалізми. Так, Р. Міньяр-Белоручев поділяє всі буквалізми на семантичні і граматичні. Яків Йосипович Рецкер виділяє

два джерела та два типи буквализму: етимологічний та семантичний. Грунтуючись на цій класифікації, запропонуємо свою, авторську, більш розширену. Ми пропонуємо усі буквализми ділити на етимологічні, лексичні (лексико-семантичні, лексико-сполучні та лексико-фразеологічні), граматичні, синтаксичні та стилістичні.

Стилістичні буквализми є результатом впливу однієї мови на іншу, що тягне за собою порушення стилістичних норм мови перекладу, наприклад:

Присутність *смерті живо* відчувається.

У результаті повені 5 людей загинули і 150 залишились без житла.

Присутність *смерті* відчувається дуже *гостро (сильно)*.

У результаті повені 5 людей загинули і 150 залишились без *даху над головою*

Порушення стилістичних норм нерідко пов'язане з різноманітними параметрами, як от:

1. Відмінності у відносній частотності певної одиниці;
2. Ігнорування ступеня стертості образу, що лежить в основі метафори;
3. Розбіжності в стилістичній тональності текстів вихідної мови і мови перекладу;
4. Стилістичні невідповідності між словами різних мов або в межах одного перекладного тексту;
5. Відмінності в оцінній конотації;
6. Кострубаті, заплутані або незрозумілі фрази.

Відповідно до цих параметрів можна типологізувати стилістичні буквализми. Розглянемо більш детально вищенаведені підтипи стилістичних буквализмів.

1. Відмінності у відносній частотності одиниць оригіналу та перекладу. Іноді, перекладаючи ту чи іншу одиницю на іншу мову, перекладач знаходить у мові перекладу одиницю, яка точно передає те саме значення, але *значно рідше* використовується в межах певного функціонального стилю. Так, наприклад, в українському газетно-публіцистичному стилі широко розповсюдженні словосполучення з іменником *кола* — *офіційні кола*, *ділові кола*, *правлячі кола*. Ці словосполучення зазвичай передаються англійськими словосполученнями зі словом *circles*. Проте це слово вживається в англійській мові значно рідше і тому досвідчений перекладач вибирає його контекстуальні варіанти: *у певних колах* — *in certain quarters*, *наукові кола* — *the scientific*

community, широкі кола — broad sections, офіційні кола — official circles / opinion, ділові кола — business sectors / communities / businessmen, правлячі кола — ruling groups.

Показовим є ще один приклад. Українське слово **забезпечити** часто перекладається дієсловом *to ensure*. При цьому не враховується, що в українській мові дієслово *забезпечити* дуже часто використовується в газетно-публіцистичних текстах (*забезпечити високі темпи зростання, забезпечити перехід до ринкової економіки, забезпечити високий життєвий рівень, забезпечити гідними зарплатами тощо*), а його англійський еквівалент такої частотності не має, що потрібно враховувати при перекладі і вживати такі англійські варіанти як: *to guarantee, to secure, to assure, to meet* (*забезпечити потреби в сировині — to meet the requirement in raw material*). Те ж саме стосується й іменника *забезпечення*, який здебільшого можна пропустити або перекласти дієсловом *to make* (*забезпечення цієї системи більшою стабільністю, міцністю і безпекою — to make this system more stable, durable and secure*) або вжити такі варіанти як:

- *guaranteeing, securing* (*забезпечення миру і безпеки — safeguarding of peace and security*);
- *support, provisions, security* (*матеріальне забезпечення — financial support, соціальне забезпечення — social security, матеріально-технічне забезпечення — logistics*).

У технічних текстах, де слово *забезпечити*, як правило, не втратило змістовності, для його перекладу вживається багато варіантів, наприклад:

<i>Забезпечувати захист від корозії</i>	<i>to afford/provide protection against corrosion</i>
<i>Забезпечувати надійність системи</i>	<i>to assure the system's reliability</i>
<i>Керамічні структури забезпечують механічну жорсткість</i>	<i>ceramic structures make for mechanical ruggedness</i>

Від частотних українських слів перейдемо до англійських широкоточуваних слів. Одним з таких є дієслово *to involve* і його похідні *involving, involvement*.

В англійських текстах ці слова зустрічаються дуже часто, а це — перша ознака розмитої семантики, здебільшого вони навіть стають словами-паразитами. Звідси два головних рецепти: пропуск (особливо дієслова) або конкретизація (особливо іменника). Але англійське

дієслово *to involve* далеко не завжди можна пропустити, а от конкретизувати в тексті можна доволі часто. Отже перекладними варіантами цього дієслова можуть бути:

- *включати, припускати;*
- *тягнути за собою, викликати (наслідки), приводити / призводити (до чогось);*
- *втягувати, вплутувати (to involve a nation in war — втягти країну у війну, to involve smb in debt — змусити когось заборгувати);*
- *торкатися / зачіпати (to involve smb's rights — зачіпати чийсь права);*
- *залучити до участі / долучити (workmen involved in building a house — робітники, зайняті на будівництві);*
- *поглиблювати, занурюватись (у щось), бути захопленим (чимось або кимось);*
- *огортати, покривати, обволікати.*

2. Іншою причиною стилістичної інтерференції є ігнорування такої суттєвої ознаки як **ступінь стертості образу, що лежить в основі метафори**. Наведемо такий приклад:

*На район цієї найбільшої у світі западини припадає чверть нафти і газу, які видобувались у світі. Нині **наступ** йде від краю западини до її центру.* Останнє речення було перекладено в такий спосіб:

*Now **the offensive** has been carried over from the edge to the center.*

Варіант редактора: ***Operations** have now moved from the edge to the center of the depression.*

Прийом, яким скористався редактор, можна назвати деметафоризацією. Він цілком виправданий, оскільки йдеться про стерту метафору, до того ж засновану на незвичному для англійського газетно-публіцистичного тексту образі.

3. Іноді стилістична інтерференція походить від того, що перекладач не помічає **розбіжностей у стилістичній тональності текстів** вихідною мовою та мовою перекладу. Так, наприклад, як відомо, український газетно-публіцистичний текст нерідко відрізняється від англійського більшою піднесеністю та патетичністю, більшою насиченістю книжковою лексикою. Як результат специфічно книжкові піднесені вислови передаються в перекладі схожими за стилістичним забарвленням. Але професійний перекладач або редактор замінює їх в перекладі такими ж експресивними зворотами, але позбавленими піднесеності та специфічної книжності:

Психіка людини перебуває в лежцатах
протиріч бажаного і дійсного.

Він був немов у лежцатах чогось.

Саме тут ми маємо відчинити двері
розвитку багатьох держав, які опи-
нилися у лежцатах злиднів.

Ми також маємо надавати безпо-
середню допомогу нашим громадянам,
які ще перебувають у лежцатах злиднів.

The man's mentality is in the grip of the
contradictions of the desired and real.

It was like he was in the grip of something.

It is here that we must open the door to
development for many nations trapped in
poverty.

We must also provide assistance to those of
our citizens who are still trapped in poverty

4. Стилiстичнi невiдповiдностi мiж словами рiзних мов або в межах одного перекладного тексту. У цих випадках слова в перекладi стилiстично протиставляються (льотчики вели *повiтряний* бiй i вiдчували себе *землепрохiдниками*) або ж слова оригiналу та перекладу можуть належати до рiзних функцiональних стилiв або стилiв мови. Наведемо приклади пари слiв, коли одне з них має книжковий вiдтiнок: *альянс* — *alliance*, *дефiлювати* — *defiler*, *пакт* — *pact*. Нейтральнi у французькiй, цi слова мають книжковий, а нерiдко й негативний вiдтiнок в українськiй мовi.

Наведемо також приклади зайвої спiвзвучностi, стилiстичної невiдповiдностi слiв, якi «зiштовхуються» мiж собою:

Подивився скося, не вiдводячи очей вiд iнших.

Вигукнула вона, онiмiвши вiд страху, — ймовiрно, занiмiвши.

Птахи полетiли, виставивши перед собою наче списи довгi вигнутi
дзюби — але ж спис не вигнутий, а прямий.

Саме цей спосiб життя привiв до її смертi.

Докладаючи сили подолати свою слабкiсть — звiсно ж, тут потрiбно намагаючись.

Не побачив поблизу нiкого, крiм далекої дитячої фiгури.

Через свою недоумкуватiсть.

І друге, хоча тут другорядне.

Деся допускаються недопустимi факти.

Усi викиди автоматично викидаються.

З легкою посмiшкою закрит важку сулю.

У цих перекладацьких перлах проглядає недбалiсть, бездумнiсть, неуважнiсть перекладача.

5. Говорячи про стилiстичнi буквализми, необхідно зупинитися на словах оригiналу та перекладу з рiзною оцiнною конотацiєю. Так,

пара слів **авантюра** і **adventure** є хибними друзями перекладача. Українське слово означає який-небудь *безпринципний, фатальний, сумнівний вчинок, розрахований на випадковий успіх*, тобто має явно виражене негативне забарвлення. Англійське слово має значення, близьке до українського, але це значення — одне з останніх, таких, що швидко застаріють. До речі, ця пара слів вважається хибними друзями перекладача ще й через те, що англійське слово *adventure* у своєму головному значенні — не зовсім те ж саме, що наше слово *пригода*. Воно ширше, охоплює все, що можна вважати захоплюючим, цікавим:

Peace is an excellent adventure. In the absence of war, a generation finds its place in the world. *Мир — це зовсім не нудно. Нове покоління шукає своє місце у світі без воєн.*

Одночасно слово *авантюризм* може перекладатися англійським словом *adventurism* — значення цих слів збігаються. А українське слово *авантюра* можна перекласти за допомогою слова *reckless*: *Це була авантюра.* — *It was a reckless / crazy scheme / attempt.*

5. Кострубаті, заплутані або незрозумілі фрази (за влучним висловом Н. Галь «туманне багатослів'я»):

Основна мета винайдення машинного перекладу полягала у з'ясуванні можливості перекладати за допомогою штучного інтелекту.

Це стало однією з головних обставин, що сприяла скороченню випадків захворювань на СНІД.

Людина винайшла машинний переклад насамперед для того, щоб з'ясувати можливість перекладу за допомогою штучного інтелекту.

Саме через це і скоротилися захворювання на СНІД.

Перекладач має завжди прагнути ясності, уникати хибного узгодження, нісенітниць.

Таким чином, переклад може слугувати в якості об'єкта спостереження при описі та аналізі не тільки механізму інтерференції та буквального перекладу, але і при висвітленні такого типу буквалізмів як стилістичні буквалізми, які є результатом впливу однієї мови на іншу, що тягне за собою порушення стилістичних норм мови перекладу. Різні фактори появи стилістичних буквалізмів сприяють виокремленню таких їх типів: відмінності у відносній частотності певної одиниці; ігнорування ступеня стертості образу, що лежить в основі метафори; розбіжності в стилістичній тональності текстів вихідної мови і мови перекладу; стилістичні невідповідності між словами різних мов

або в межах одного перекладного тексту; відмінності в оцінній конотації; кострувати, заплутані або незрозумілі фрази у тексті перекладу.

Список літератури

- Безпалова К. В., Коваленко О. В. Інтерференція, буквализм і буквальный переклад: визначення та розмежування. *Abstracts of the II International Scientific and Practical Conference «Creation of new ideas of learning in modern conditions»*, September 25–27, 2023. Bordeaux, France, 2023. P. 193–195. URL: <https://eu-conf.com/events/creation-of-new-ideas-of-learning-in-modern-conditions/>
- Бучумаш А., Дерік І. Проблема неперекладності, шляхи її подолання у перекладі. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського*. 2022. № 35. С. 18–29.
- Волошок І. Ю. Інтерференція та її типи на різних мовних рівнях. *Педагогічні науки* : збірник наук. праць. 2012. Вип. 62. С. 81–85.
- Гринько О. С., Коваленко О. В. Чинники, що зумовлюють буквализми. *Сучасні виклики та актуальні проблеми науки, освіти, технологій і суспільства* : збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Ізмаїл, 6 жовтня 2023 р.) : у 2 ч. Ізмаїл : ЦФЕНД, 2023. Ч. 1. С. 47–49. URL: <http://www.economics.in.ua>
- Коваленко О. В., Чернова Ю. А. Типологія лексичних буквализмів. *Interdisciplinary research: scientific horizons and perspectives: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the VI International Scientific and Theoretical Conference*. October 13, 2023. Vilnius, Republic of Lithuania, 2023. P. 46–49. <https://doi.org/10.36074/scientia-13.10.2023>
- Матузкова О. П. Перекладацька хвороба буквализму та як з нею боротися. *Записки з романо-германської філології*. Одеса : Фенікс, 2007. Вип. 18. С. 80–91.
- Матузкова О. П., Коваленко О. В. Інтерференція у перекладі. *Conference Proceedings. The IV International science conference «Science, people and the latest technologies»*. October 09–11, 2023. Sofia, Bulgaria, 2023. С. 159–161.
- Расвська І. В., Коваленко О. В. Типологія етимологічних буквализмів. *Наукові тренди постіндустріального суспільства* : матеріали III Міжнародної наукової конференції, м. Харків, 13 жовтня, 2023 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця : ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2023. С. 90–92.
- Рибіна Н. В. Білінгвізм та інтерференція як тенденції мовного розвитку сучасного суспільства: проблеми та способи їх вирішення. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2015. Т. 1, № 59. С. 176–178.
- Ролік А. В., Лепухова Н. І., Блажко М. І. Буквализми та інші перекладацькі помилки. *Література та культура Полісся*. № 104. Серія: Філологічні науки. 2021. № 19. С. 164.
- Скиба С. М., Чичкан О. С. Запобігання буквализму при відтворенні комунікативного завдання заголовка інформаційного повідомлення у трансляті. *Вісник СумДУ*. 2006. Том 1, № 11(95). С. 192–198.

Шаблій О. А. Міжмовна інтерференція як психолінгвістична універсалія. *Мовні та концептуальні картини світу* : зб. наук. праць. Київ: Вид. дім Дмитра Бураго, 2004. Вип. 11, кн. 1. С. 371–375.

Яровенко Л. С., Кирилова М. Д. До проблеми перекладацької інтерференції. *Нова філологія*. Запоріжжя :ЗНУ, 2010. Вип. 41. С. 208–213.

Bell R. T. Translation and translating. Longman, 1997.

Duff A. Translation. Oxford University Press, 1996. 160 p.

Newmark P. A. A Textbook of Translation. Longman, 2006. 290 p.

References

Bezpalova, K. V., Kovalenko, O. V. (2023) Interferentsiia, bukvalizm i bukvalnyi pereklad: vyznachennia ta rozmezhuvannia. Abstracts of the II International Scientific and Practical Conference «Creation of new ideas of learning in modern conditions», Bordeaux, France. 193–195.

Buchumash, A., Derik, I. (2022) Problema neperekladnosti, shliakhy ii podolannia u perekladі. *Naukovyi visnyk PNPU im.. K. D. Ushynskoho*, № 35. 18–29.

Voloshok, I. Yu. (2012) Interferentsiia ta ii typy na riznykh movnykh rivniakh. *Pedahohichni nauky: zbirnyk nauk. prats*, 62. 81–85.

Hryenko, O. S., Kovalenko, O. V. (2023) Chynnyky, shcho zumovliuiut bukvalizmy. Suchasni vyklyky ta aktualni problemy nauky, osvity, tekhnolohii i suspilstva: zbirnyk tez dopovidei mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii Izmail: TsFEND, 1. 47–49.

Kovalenko, O. V., Chernova, Yu.A. (2023) Typolohiia leksychnykh bukvalizmv. Interdisciplinary research: scientific horizons and perspectives: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the VI International Scientific and Theoretical Conference, Vilnius, Republic of Lithuania, 46–49.

Matuzkova, O. P. (2007) Perekladatska khvoroba bukvalizmu ta yak z neiu borotysia. *Zapysky z romano-hermanskoі filolohii*. 18. 80 –91.

Matuzkova, O. P., Kovalenko, O. V. (2023) Interferentsiia u perekladі. Conference Proceedings. The IV International science conference 'Science, people and the latest technologies' Sofia, Bulgaria, 159 –161.

Raievska, I. V., Kovalenko, O. V.(2023) Typolohiia etymolohichnykh bukvalizmv. Naukovi trendy postindustrialnoho suspilstva: materialy III Mizhnarodnoi naukovoі konferentsii, / Mizhnarodnyi tsentr naukovykh doslidzhen. Vinnytsia: TOV «UKRLOHOS Hrup, 90–92. <https://doi.org/10.36074/mcnd-13.10.2023>

Rybina, N. V. (2015) Bilinhvizm ta interferentsiia yak tendentsii movnoho rozvytku suchasnoho suspilstva: problemy ta sposoby yikh vyrishennia. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademii»*. T. 1. 59. 176 –178.

Rolik, A. V., Liepukhova, N. I., Blazhko, M. I. (2014) Bukvalizmy ta inshy perekladatski pomylyky. *Literatura ta kultura Polissia*. № 104. Seriia «Filolohichni nauky». № 19. 164.

Skyba, S. M., Chychkan, O. S. (2006) Zapobihannia bukvalizmu pry vidtvorenni komunikatyvnoho zavdannia zaholovka informatsiinoho povidomlennia u transliati. Visnyk SumDU. 11(95). Tom 1. 192–198.

Shablii, O. A. (2004) Mizhmovna interferentsiia yak psykholinhvistychna universaliiia. Movni ta kontseptualni kartyny svitu: Zb.nauk.prats. Kyiv: Vid. dim Dmytra Buraho, Vyp.11. Kn.1. 371–375.

Yarovenko, L. S., Kyrylova, M. D. (2010) Do problemy perekladatskoi interferentsii. Nova filolohiia. Zaporizhzhia: ZNU, 41. 208–2013.

Bell, R. T. (1997) Translation and translating. Longman, 216.

Duff, A. (1996) Translation. Oxford University Press, 160.

Newmark, P. A. (2006) A Textbook of Translation. Longman, 290.

Стаття надійшла до редакції 02.12.2023 року

ЖАНРОВА КОНВЕРГЕНЦІЯ ЯК ОЗНАКА ТЕКСТОТВОРЕННЯ П'ЄСИ «БОЖЕСТВО РІЗАНИНИ» ЯСМІНИ РЕЗА

Подковирофф Нанушка Татьяна Сося

кандидат педагогічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID 0000–0001–6165–4436

Постмодернізм як характерна риса літературного процесу другої половини ХХ століття є добрим підґрунтям для авторських експериментів на рівні як форми, так і змісту художнього твору. Ясмiна Реза як одна з провідних драматургів Франції означеного періоду вдається до експерименту на рівні мови та жанру у своїй п'єсі «Божество різанини». Оцінка критиками п'єси неоднозначна, у свою чергу у статті текст п'єси проаналізовано з погляду реалізації умов бульварного театру та «театру можливостей», адже тут важлива техніка подачі тексту. Доводиться, що експериментальний характер п'єси французького драматурга Ясмiни Реза «Божество різанини» реалізується через видовищність та театральність, які виокремлюються як суттєві риси сучасної французької драми. Побутовий сюжет, наявність інтриги, хороша літературна мова, іронія та гумор, задіяні для опису персонажів, — все це ознаки «якісно зробленої п'єси» з репертуару комерційного театру та є свідченням належності п'єси до бульварного театру. Змішування літературних жанрів і видів, що характеризує постмодерністський текст, визначаємо як жанрову конвергенцію та жанрову дифузiю. Поняття конвергенція та дифузiя не є синонімічними. Під жанровою конвергенцією розуміємо взаємопроникнення різноорієнтованих імпульсів, що веде до виникнення гібридних, кентавричних форм. Мелодраматична складова у тексті має свою роль та функцію і зберігає свій вплив на текст і його жанрову природу, комедійне і драматичне відповідно виконують власні функції. Але при взаємодії мелодраматичного, драматичного, комедійного, абсурдистського жанр п'єси у цілому стає мозаїчним, різнобарвним, стереоскопічним, поліфонічним. Дифузiю відрізняє розмивання меж родо-видових форм, взаємопроникнення одного виду в інший. Наявні у тексті епічні елементи є проявом дифузії. Жанровий поліфонізм, мовна гра та іронічність, місцями сарказм дають повне право розглядати п'єсу як зразок високої літератури.

Ключові слова: сучасний французький театр, комерційний театр, жанрова конвергенція, дифузiя, іронія.

GENRE CONVERGENCE AS A SIGN OF TEXT CREATION OF THE PLAY «GOD OF CARNAGE» BY YASMINA REZA

Podkovyroff Nanouchka Tatiana Sonia

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Odesa I. I. Mechnikov National University

Postmodernism as a characteristic feature of the literary process of the second half of the 20th century is a good basis for author's experiments both at the level of form and content of an artistic work. Yasmina Reza, as one of the leading French playwrights of the period, resorts to an experiment at the level of language and genre in her play "The God of Massacre". The evaluation of the play by critics is ambiguous, in turn, the text of the play is analyzed in the article from the point of view of implementing the conditions of the boulevard theater and the "theatre of possibilities", because the technique of presenting the text is important here. It is proven that the experimental nature of the play by the French playwright Yasmina Reza "The God of Massacre" is realized through spectacularity and theatricality, which are distinguished as essential features of modern French drama. A domestic plot, the presence of intrigue, good literary language, irony and humor used to describe the characters - all these are signs of a "quality-made play" from the repertoire of the commercial theater and are evidence of the play's belonging to the boulevard theater. We define the mixing of literary genres and types that characterizes a postmodern text as genre convergence and genre diffusion. The concepts of convergence and diffusion are not synonymous. By genre convergence, we understand the interpenetration of differently oriented impulses, which leads to the emergence of hybrid, centauric forms. The melodramatic component in the text has its role and function and retains its influence on the text and its genre nature, the comedic and dramatic respectively perform their own functions. But with the interaction of the melodramatic, dramatic, comedic, absurdist genre of the play as a whole, it becomes mosaic, multi-colored, stereoscopic, polyphonic. Diffusion is distinguished by the blurring of the boundaries of generic and species forms, the interpenetration of one species into another. The epic elements present in the text are a manifestation of diffusion. Genre polyphony, language play and irony, sometimes sarcasm give full right to consider the play as an example of high literature.

Key words: modern French theater, commercial theater, genre convergence, diffusion, irony.

Вступ. Експериментальний характер сучасної драматургії безпосередньо пов'язаний із впливом постмодернізму, який простежується протягом останніх тридцяти років у творчості театральних авторів і у всіх театральних течіях. Пошуки і творчі експерименти у сфері нових смислових просторів визнаними французькими драматургами пов'язані з творчою роботою над формою і змістом твору, і в цьому провідна роль належить авторам «розмовного театру», «театру слова» і «театру монологу».

У «театрі тексту», який практично зближує драматургію з художньою літературою, і в п'єсах «театру слова» найбільш повно виражені елементи постмодернізму. Сучасні драматурги і письменники розробили ряд загальних прийомів і характерних рис, властивих постмодерністському театру. У п'єсі Жана-Крістофа Бейлі «Пандора» (1991) майже класична структура твору стає хаотичною та невпорядкованою, де повно смислових пасток. Автор проєкує грецький міф на реалії сучасного світу, через принципи постмодернізму, як от: відсутність жанрових меж та композиційної цілісності твору, літературні запозичення та порушення просторово-часових відносин.

Методи дослідження. У кінці ХХ століття французькі автори поступово відійшли від постмодерністських технік, оновили творчі прийоми в драматургії і знайшли нові форми їх втілення. Це новаторство обумовлено посиленням видовищності спектаклю, для чого потрібні додаткові, особливі засоби виразності. Змінюється технічне оснащення вистави, з'являються нові аудіовізуальні можливості. Швидкість і фрагментарність інформації знаходить своє відображення в нових театральних формах.

Мабуть, найпопулярнішим з композиційних нововведень є кліппінг. Для нього характерна естетика кліпу, неконтрольований ефект zapping, колаж текстових елементів і телевізуальний монтаж.

Концепція «театру можливостей» Армана Гатті яскраво відображає головну тенденцію розвитку сучасного сценічного мистецтва у Франції (Gatti, 1999). У «театрі можливостей» все більшого значення набуває особлива техніка подачі тексту. Режисери, які виступають авторами сучасних вистав, не втілюють сюжет п'єси, не створюють спектакль за мотивами драматичного твору, а підбирають, комбінують, переносять і розміщують на новому місці різний комунікативний матеріал.

Сфера діяльності «театру можливостей» стосується практично всіх сучасних спектаклів, у тому числі й інтерпретацій класичних п'єс. Більшість п'єс представників сучасної видовищної драматургії також можна віднести до «театру можливостей». Автори експериментують у різних жанрах, вводять елементи хореографії, опери, пантоміми, вар'єте, лялькового театру та гінйюля. При цьому тексти, які використовуються в цих виставах, не можуть вважатися драматичними творами.

Результати обговорення. Типовим прикладом такого підходу є постановка Жана-Поля Норе «Suppléments d'âmes» (2017). До неї увійшли авторський текст, хореографія та художнє відео. Як правило,

літературна складова таких вистав не має жодної цінності. Текст Еммануель Саруй складається з асоціативного набору слів і словосполучень; його не можна назвати п'єсою, він не має ні сюжету, ні зв'язного сенсу. Цей текст є частиною синкретичного перформансу, а про історію, розказану на сцені, можна лише здогадуватися.

Видовищність і театральність як і раніше актуальні, але драматурги і режисери досягають її іншими методами. Йдеться про взаємопроникнення різних форм сучасного мистецтва. Змішання стилів і жанрів в сучасній драматургії, обумовлене впливом постмодернізму, може послужити основою для формування нових театральних напрямків.

Прикладом такого взаємопроникнення можна вважати драматургічні твори Ясмін Реза, яка відома не лише у Франції. П'єси «Мистецтво» (1996), «Божество різанини» (2006), «Хазард» (1995) стали світовими бестселерами і неодноразово були відзначені міжнародними театральними преміями.

Ясмін Реза — незвичайна, навіть унікальна особистість у світі французької літератури та театру. Драматургія Я. Реза оцінюється критиками по-різному, а специфіка її творів викликає жваві дискусії в пресі. Французький критик Луї Лукас, наприклад, зазначає, що п'єса «Божество різанини» не справила на нього враження і він здивований її успіхом на Бродвеї (Лукас). Оцінка Луї Лукаса в цілому виражає ставлення французьких театральних критиків і драматургів до творчості Ясмін Реза.

Багато авторів, визнаючи майстерність Я. Реза, ігнорують світовий успіх творів колеги, заперечуючи їх приналежність до високої літератури. Одні критики відносять її п'єси до бульварного комерційного театру, інші — до високої літератури. На наш погляд, п'єси Ясмін Рези не можуть бути однозначно віднесеними до драматургічних творів бульварного типу. Ознаками її творів є майстерно написаний текст, побутовий сюжет і наявність інтриги — все це наближає твори автора до «якісно зроблених» п'єс з репертуару комерційного театру. Однак Я. Реза вільно використовує різні жанри, представляючи дію в різних стилях, часто суперечливих, що надає експериментального характеру її п'єсам. Відмінними рисами драматурга є хороша літературна мова і широка ерудиція, своєрідне почуття гумору та іронії. Всупереч оцінкам французьких критиків, які драматургію Я. Реза відносять до «бульварного театру», у нас ці п'єси оцінюються як психологічні, комедійні, проблемні, інтелектуальні.

В Україні твори Я. Реза останнім часом популярні, адже видавництво Анетти Антоненко, яке активно знайомить українського читача з іноземними драматургічними творами, ще у 2015 році розпочало «Колекцію театральну» саме перекладом п'єси «Божество різанини» Ясміні Реза, плануючи, що цей текст потрапить не тільки на книжкові полиці, а й на українські підмостки.

Паризька публіка побачила п'єсу в постановці самої авторки у театрі «Антуан» у 2007 році, де одну з головних ролей виконала Ізабель Юппер. Пізніше виставу також випустили театри «Современник» (Москва), Gielgud (Лондон) та на Бродвеї. Тим часом авторку було нагороджено престижною премією ім. Лоуренса Олів'є «за кращу комедію сезону 2008 року в Лондоні».

П'єса стала основою сценарію для голлівудської стрічки «Різанина» (режисер Роман Поланський), і нарешті цей провокаційний і неоднозначний текст таки наважилися поставити в київському Молодому театрі. Режисеркою вистави запросили Владу Білорозенко.

Мета статті — проаналізувати п'єсу Я. Реза «Божество різанини» з погляду жанрових трансформацій. Завданням є встановлення проявів жанрової конвергенції у тексті заявленого твору.

За всіма ознаками текст Ясміні Рези постдраматичний, адже фактично п'єса безподієва, як в абсурдистських творах, що були такими популярними у французькому театрі середини ХХ століття. Бійка хлопчиків як основна подія відбулася до початку сценічної дії, тобто в уявному пролозі. З погляду розвитку дії п'єса безподієва, тобто атеатральна. Атеатральність є ознакою детеатралізації, що в кінці ХХ — на початку ХХІ століття істотно відрізняється від подібних процесів сторічної давнини, що визначили розвиток «нової драми» Г. Ібсена, А. Чехова, М. Метерлінка, Б. Шоу та інших. Адже Ібсен і Шоу були глибоко театральними драматургами, тоді як Берфус і Реза — атеатральні. «Постдраматичний театр» (Х. Леманн) нерідко перетворюється радше на «детеатралізовану (антитеатральну) драму». Атеатральність призводить до ажанровості, — твердить Є. Васильєв (2018).

Погоджуючись із цим положенням, додамо, що зміни торкаються не лише форми твору, змінюється характер функціонування і ролі СЛОВА, адже слово, текст відкривають світ персонажа, а не подію, стан, вчинок. Персонажі відкривають і осягають світ обговоренням, а не подієвістю, сперечаються через нюанси й намагаються робити вигляд, що вихідна подія (сама бійка) їх дуже непокоїть. Як бачимо,

трансформації зазнає текстова складова твору, стосовно форми, на наш погляд, влучно і доречно говорити про жанрову конвергенцію, яка є однією з основних жанрових трансформацій.

Термін конвергенція (від лат. *Convergere* — наближатися, сходитися) давно функціонує у математиці, біології, етнографії, філософії, соціології, мовознавстві для позначення аналогічних процесів зближення, сходження, взаємної подібності.

Сутність терміна найвлучніше передає поняття *злиття*, саме у такому значенні у 1950–ті роки його почали вживати у суспільно-політичних науках, зокрема у контексті поступового згладжування відмінностей між капіталістичними та соціалістичними суспільствами. В. Ростоу, Я. Тінберген, Д. Белл у своїх роботах доводять, що науково-технічна революція є поштовхом до процесів конвергенції на рівні ідеології.

З 1970-х років це поняття дедалі частіше вживається для позначення інтеграції інформаційних і комунікаційних технологічних пристроїв — комп'ютерів, телефонів, телевізорів. А у 1990-х роках «швидке запровадження Інтернету у повсякденне життя мільйонів людей надало дискусіям про конвергенцію широкий практичний сенс» (Вартанова, 1999).

На межі XX–XXI століть конвергенція почала вживатись у журналістиці, позначаючи процеси, що лежать в основі сучасних змін ЗМІ. Конвергенція — 1) злиття технологій, що дозволяє різним технічним носіям (кабельним або телефонним мережам, бездротового супутникового зв'язку) доставляти інформацію користувачеві; 2) зближення колись віддалених і роз'єднаних ЗМІ; 3) злиття ринків для різних каналів. Так завдяки конвергенції виникають нові інтегровані медіажанри.

Продуктом телевізійної доби став інфотейнмент (*information + entertainment*), доба Інтернету створила едютейнмент (*education + entertainment*), канали сучасної інформації породили інфорторіал (*information + editorial*). «Конвергенція є процесом, який в найближчі десятиліття може повністю змінити не тільки системи засобів масової інформації та комунікації, але й різноманітні, пов'язані з ними індустрії» (Вартанова, 1999: 12).

Поняття конвергенції є і в літературознавстві, хоча ним, як терміном, послуговуються рідко, натомість частіше пишуть про дифузії жанрів, вплив, взаємопроникнення. В українському літературознавстві

цей термін вводить і аналізує у своїй монографії Є. Васильєв. Оскільки сучасна література дуже важко піддається жанровому визначенню, то конвергенція — необхідне поняття, яке пояснює процеси дифузії, взаємопроникнення різнозорієнтованих імпульсів, а також виникнення гібридних, кентавривних форм (Васильєв, 2018).

У літературознавстві останніх років поняття жанрової конвергенції вживалося спорадично. Підвищена сугестивність і символістика, стислість, пунктирність сюжету, навантаженість окремої події загальним змістом — це ті ознаки, які забезпечують жанрову конвергенцію лірики і новели. Характерними рисами балади і новели є фабульна стислість і розповідний лаконізм, установка на сюжетну захопливість і драматизм дії.

Г. Коптева досліджує жанрову конвергенцію лірики й епосу в творчому універсумі М. Заболоцького, художній стиль якого вона визначає як ліроепічний (Коптева, 2011).

Ф. Штейнбук студіює конвергенцію тілесних мікротопосів (топос бажань, топос спокусливості тощо) у сучасній світовій літературі (Штейнбук, 2014).

Як слушно зауважує українська дослідниця жанрів лірики О. Юферева, «тенденція до вивчення кордонів структури жанру, що відображають характер змін, акцентує «трансформаційні» явища: уточнення ознак динаміки жанру крізь призму міжжанрових конвергенцій, визначення модифікацій і їх жанроутворюючого значення, з'ясування смислових «потоків», які впливають на перетворення жанрової системи конкретного історико-культурного періоду, — такі аспекти викликають найбільшу зацікавленість в сучасній науці» (Юферева, 2014: 53).

Є. Васильєв зазначає: «Під жанровою конвергенцією ми розуміємо процес взаємодії, сходження, зближення, зрештою злиття елементів різних жанрів в одному тексті. Щодо драматургії кінця ХХ — початку ХХІ ст., то найбільш плідними випадками жанрової конвергенції є злиття елементів драми, комедії, фарсу, мелодрами» (Васильєв, 2018: 72).

Одночасно констатуємо, що терміни конвергенція і дифузія не є тотожними чи синонімічними. Поєднання в одному драматичному тексті протилежних елементів трагедії і комедії, що також поширене в драматургії ХХ — початку ХХІ століття, дослідники відносять до жанрової дифузії, у процесі якої елементи різних, протилежних жанрів

(трагічне і комічне) не лише взаємодіють, але й взаємодоповнюються і взаємозамінюються. При жанровій конвергенції, при зближенні й навіть злитті елементи різних жанрів все ж таки зберігають свою автономність. Мелодраматична складова у тексті має свою роль та функцію і зберігає свій вплив на текст і його жанрову природу, комедійне і драматичне відповідно виконують власні функції. Але при взаємодії мелодраматичного, драматичного, комедійного тощо жанр у цілому стає мозаїчним, різнобарвним, стереоскопічним, поліфонічним.

Яскравим прикладом жанрової конвергенції може слугувати п'єса французької авторки Ясмін Реза «Божество різанини» (2016). У ній зображено звичайну французьку квартиру, де живе звичайна сім'я, куди приходить інше подружжя, щоб з'ясувати стосунки через дітей, що побилися в парку.

Вітальня.

Жодного реалізму.

Жодних зайвих деталей.

Веронік і Мішель Ульє сидять навпроти Аннет і Алена Рей.

Треба, щоб одразу відчувалося, що ми вдома у родини Ульє і що ці дві пари щойно познайомилися.

У центрі — низенький столик, завалений художніми альбомами.

Два великі букети тюльпанів у джбанах.

Панує серйозна, щира й поблажлива атмосфера (Реза, 2016).

З одного боку, у цій ремарці вказівка на відсутність реалізму надає п'єсі безвідносно позачасового характеру, уможливорює дію у будь-якому часі та просторі, що є проявом епізації тексту. Художні альбоми і два букети тюльпанів відносять до модерністського тексту Вірджинії Вульф, чия героїня теж готувалася до світського рауту.

Однак зустріч сімей у п'єсі Я. Реза зовсім з іншого приводу — бійки хлопчиків у парку. Цей модерністський контекст і зазначена реалістичність у ремарці створюють іронічний план тексту, надають п'єсі фарсового характеру. Загалом п'єсу визначають як комедію, в якій авторка вдається до комедії ситуацій, бо персонажі поступово забувають про офіційну, зовнішню сторону пристойної поведінки і неквапливо розкривають свою справжню суть. Бажання бути щирими і відвертими, безконфліктними подано в іронічній формі:

Ми в цивілізованому суспільстві. Ми не в Африці! Ми живемо в цивілізованому суспільстві, дотримуючись його правил. Належати до якого, хоча вам це і байдуже, я вважаю для себе честю! (Реза, 2016).

Ця антитеза цивілізованого світу й Африки, яка дещо самовпевнено проголошена Веронік, насправді заперечується всім подальшим текстом, поведінкою персонажів, переводить текст із комедії в драму, показує трагізм життя людини у цивілізованому світі, що є проявом конвергентності. Таким чином констатуємо, що дійові особи п'єси несуть жанрове і стильове навантаження. У їхній поведінці, взаємостосунках, внутрішніх переживаннях проступають риси любовної комедії, сімейно-побутової драми, мелодрами (звинувачення у байдужості, виховання — справа жінки, а не чоловіка, діти як обмеження свободи і небажання нести відповідальність за них, самотність і нереалізованість у шлюбі). Всі ці проблеми зовні непомітні, але вони вказують на абсурдний характер життя персонажів, тому наближають п'єсу до абсурдистської:

АННЕТ (гортає сторінки альбому): Жорстокість і розкіш.

ВЕРОНІК: Радше хаос. І рівновага (Реза, 2016).

Наведена цитата є свідченням жанрової конвергентності, адже вона говорить про абсурдність буття, вводить елементи абсурдистського театру у текст п'єси, уможливорює смерть і насильство незалежно від цивілізаційних умов, бо розкіш світу цивілізації не виключає жорстокості, а у світі дикунів хаос веде до смерті, синонімом якої виступає рівновага. Тема смерті вводиться авторкою поступово: від залишеного напризволяще хом'яка, який зникає, до поклоніння богу різанини в Африці:

АЛЕН: Бачте, я щойно повернувся з Конго. Там восьмирічних хлопчаків навчають убивати. Ці діти можуть убити сотні людей за допомоги мачете, «калашиникових», металників гранат — себто гранатометів. Тож, зрозумійте: коли мій син вибиває бамбуковим кийком зуб — хай навіть два зуби — своєму приятелеві у сквері Прапорщика Дюнана, я менше, ніж ви, схильний до розпачу та образи (Реза, 2016).

Ця відносність понять виправдовує поступове перетворення комедії на фарс, трагікомедію, трагедію й є свідченням жанрової конвергенції п'єси. Я. Реза пише так, ніби абсурд стає нормою, абсолютне колапсує в абсолютну відносність. І як би хто не прикривався високими ідеалами, як би не прагнув показати себе кращим і розумнішим, як роблять це персонажі п'єси, все це є абсурдним і непотрібним, адже:

АЛЕН: Веронік, подумайте: хіба насправді нас цікавить щось, окрім нас самих? Звісно, хотілось би вірити у можливість виправлення. Ви-

правлення, яке спонукали би ми і яке було би позбавлене нашої власної вигоди. Проте чи це можливо? Хтось тихо згасає — такий у нього спосіб життя, хтось відмовляється помічати, що час минає, і кує, коли гаряче. Але чи є різниця? Люди метушаться, поки живі. Освіта, стихійні лиха... Ось ви, скажімо, пишете книжку про Дарфур — гаразд, я розумію, можна сказати собі: «А чи не взяти мені за тему масове вбивство? В історії повно таких моментів. І я про це напишу!» Кожен рятує себе, як може... (Реза, 2016).

Виходить, що, пишучи про масові вбивства, Веронік рятує себе, це здається абсурдом, але ця оцінка є вражаюче правдивою. Отже, проаналізовані прояви театру абсурду також вважаємо конвергенцією у п'єсі.

Наскрізним символом у п'єсі є телефон, завдяки якому авторка відтворює стан *відчуження*, введений ще Б. Брехтом у свої п'єси. Постійні розмови по телефону Алена вводять у локальний простір тексту п'єси стихію іншого життя — приватного (розмови з матір'ю) і ділового (розмови з представниками фармацевтичних компаній), через них і в них розкривається лицемірство і справжня суть Алени, тому дружина вириває телефон і кидає у вазу до квітів, що змушує Алена нарешті по-справжньому подивитися на ситуацію, звернути увагу на дружину. Телефон набуває значення багатогранного символу, адже це й об'єкт відчуження, і символ достатку, статусності, символ поглинання волі людини та її залежності від техніки.

Авторка завершує п'єсу на комічній ноті, розмовою по телефону Веронік з дочкою, яка через хом'яка, якого виставили на вулицю, пішла з дому:

ВЕРОНІК: Так, котику... Справді?.. Але ж ти зробиш домашнє завдання у Аннабель?.. Ні, котику, ми його не знайшли... Так, я ходила аж до супермаркету. Слухай, котику, ти ж знаєш Хрумка — він дасть собі раду, треба у нього вірити. Гадаєш, йому було весело самому у клітці?.. Тато дуже засмучений, він не хотів робити тобі боляче... Ну що ти... Поговори з ним. Слухай, котику, у нас і так повно клопотів із твоїм братом... Хрумко харчуватиметься... листячком... жолудями, каштанамми... він знайде, що їсти... черв'яки, равлики, сміття — він же всеїдний, як і ми, котику... До побачення, моя любя.

Пауза.

МІШЕЛЬ: Певно, ця тварина зараз натоптує собі черево.

ВЕРОНІК: Я так не думаю.

Мовчанка.

МІШЕЛЬ: Звідки нам знати? (Реза, 2016)

Висновки. Невідповідність між сказаним і думкою, висловлюванням і думкою надає фіналу п'єси сатиричного звучання та знову наводить на думку про абсурдність буття. Авторка висміює світ, в якому зовсім не смішно жити, бо лицемірство, жорстокість, насилля, поклоніння богу різанини складають суть цього світу.

Отже, жанрова конвергенція у п'єсі Ясмін Реза призводить до жанрового поліфонізму, в якому представлені чи не всі основні традиційні жанри драматургії: комедія ситуацій і фарс, драма і мелодрама, абсурд. Зближуючись між собою, ці жанри все одно зберігають свою автономію, тому можемо говорити про постмодерністську практику організації тексту п'єси. У той самий час у п'єсі є й епічні елементи, що є проявом жанрової дифузії.

Список літератури

Вартанова Е. Л. К чему ведет конвергенция СМИ? *Информационное общество*. 1999. Вып. 5. С. 11–14.

Васильев С. М. Жанрова конвергенція в сучасній драматургії. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Філологія. 2018. Вип. 79. С. 71–78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIFL_2018_79_14.

Коптева Г. Г. Эпические интенции в творчестве Николая Заболоцкого : дис. ... канд. филол. наук : 10.01.01. Барнаул : Алтайская гос. пед. академия, 2011. 205 с.

Лукас Л. Критика Le dieu du carnage. URL: <https://www.babelio.com/livres/Reza-Le-dieu-du-carnage/15368/critiques?a=a&pageN=2>

Штейнбук Ф. М. Конвергенція тілесних мікротопосів у сучасній світовій літературі. К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2014. 248 с.

Юферева Е. В. Динамика периферийных жанров в русской поэзии второй половины XIX века. К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2014. 408 с.

Gatti A. La Parole errante. Лаграсс : Видання Вердьє, 1999. 836 с.

Reza Yasmina. Le dieu du carnage. Gallimard, 2016. 176 p. Babelio : Extrait de Le dieu du carnage par Yasmina Reza.

References

Vartanova E. L. (1999) K chemu vedet konverhentsiya SMY? Ynformatsyonnoe obshchestvo, 11–14.

Vasyliiev Ye. M. (2018) Zhanrova konverhentsiia v suchasni dramaturhii. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Serii: Filolohiia.

Kopteva H. H. (2011) Эпические yntentsyy v tvorchestve Nykolaia Zabolotskoho. Dyss....kand. fylol. nauk: 10.01.01. Barnaul: Altaiskaia hos. ped. akademiya, 2011.

- Lukas L. Krytyka Le dieu du carnage. URL: <https://www.babelio.com/livres/Reza-Le-dieu-du-carnage/15368/critiques?a=a&pageN=2>
- Shteinbuk F. M. (2014) Konverhentsiia tilesnykh mikrotoposiv u suchasnii svitovii literaturi. K.: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho, 248.
- Yufereva E. V. (2014) Dynamika peryferyinykh zhanrov v russkoi poezyy vtoroi polovyny XIX veka. K.: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho, 408.
- Gatti A. (1999) La Parole errante. Lahrass: Vydannia Verdie, 836.
- Reza Yasmina. (2016). Le dieu du carnage. Gallimard, Babelio :Extrait de Le dieu du carnage par Yasmina Reza, 2016.

Стаття надійшла до редакції 10.12.2023 року

ВИБАЧЕННЯ В БРИТАНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ

Серебрякова В. В.

кандидат філологічних наук

Одеський національний морський університет

ORCID 0000–0002–2852–9358

Представлене дослідження присвячено вивченню лінгвальних формул із семантикою вибачення. Воно показує, що найуживанішими формулами вибачення є такі: (I'm) sorry, Excuse me, (I beg your) Pardon, різні вирази з Apology. Найчастіше вибачення реалізується за допомогою формули (I'm) sorry, яка зафіксована у 90 % випадків. Ця формула слугує для вираження щирого та рутинного (або ритуального) вибачення, що визначається ступенем каяття мовця за спричинену слухачеві шкоду. Семантична спустошеність цієї формули компенсується прислівниками (so, very, terribly, really, eternally) та повторами, що утворюють градацію. Вибачення також реалізується за допомогою виразів з apology, для експлікації як щирого вибачення, так і формального, уникаючи неоднозначності. Форма Forgive me не є типовою в британській лінгвокультурі для вираження вибачення. Вона вживається як засіб посилення досліджуваної мовленнєвої події. Її прагматична функція — інтенсифікація іллокутивної сили вибачення та, як результат, переконання слухача в щирості намірів мовця. Лінгвальні формули Excuse me та (I beg your) Pardon насправді не слугують для вираження власне вибачення. Excuse me (3 %) вживається для привернення уваги слухача при зверненні до нього. Вона також допомагає звернути увагу слухача на негативну дію, що відображається у певному інтонаційному оформленні вираза. Її прагматична функція — контактостановлююча. Перепитування виражається за допомогою (I beg your) Pardon, вживання якої зафіксоване в 3 % досліджуваних випадках. Отже, проаналізовані лінгвальні формули із семантикою вибачення не лише слугують для безпосереднього висловлювання вибачення, але й складають невеликий діапазон ситуацій, що потребують їх вживання в британській лінгвокультурі. В залежності від контексту функціонування ці формули втрачають компонент значення вибачення, проте є інструментом здійснення обмеженої кількості мовленнєвих дій.

Ключові слова: вибачення, іллокутивна сила, комунікація, лінгвокультура, мовленнєвий акт.

APOLOGY IN BRITISH LINGUAL CULTURE

Serebriakova V. V.

Candidate of Philological Sciences,
Odesa National Maritime University

The present article is devoted to the study of linguistic formulae with the semantics of apology. It shows that the most widely used apology formulae are as follow: (I'm) sorry, Excuse me, (I beg your) Pardon, various utterances with Apology. Most often, Apology is realized by the formula (I'm) sorry, which is observed in 90 % of cases studied. This formula serves to express both sincere and routine (or ritual) apology, which is determined by the degree of the speaker's repentance for the harm caused to the listener. The low semantic value of this formula is compensated by adverbs (so, very, terribly, really, eternally) and repetitions that form gradation. Apology is also realised by means of different utterances with apology, to express both sincere and formal apology, thus, avoiding ambiguity. The form Forgive me is not typical for expressing apology in British linguistic culture. It is used as a means of intensifying the studied speech act. Its pragmatic function is to strengthen the illocutionary force of apology and, as a result, convince the listener of the sincerity of speaker's intentions. Linguistic formulae Excuse me and (I beg your) Pardon do not actually serve to express the apology itself. Excuse me (3 %) is used to attract the listener's attention. It also helps draw the listener's attention to the negative action which is usually accompanied with a certain intonation image. Its pragmatic function is to establish contact. Repeated inquiries are expressed with (I beg your) Pardon, the use of which is fixed in 3 % of the studied cases. Therefore, the analyzed linguistic formulae with apology semantics serve not only to express apology directly, but they also make up a small range of situations that require their use in British linguistic culture. Depending on the context of their functioning, these formulae lose the meaning of apology, however, they are used as a tool for performing a limited number of speech acts.

Key words: *apology, communication, illocutionary force, linguistic culture, speech act.*

Вступ. Вибачення вважається невід'ємною частиною природної комунікації у багатьох соціокультурних спільнотах. Воно виконує важливу соціальну функцію — забезпечує баланс та гармонію у міжособистісних відносинах учасників комунікативної взаємодії. Саме тому вибачення активно вивчається в межах мовознавства. Сьогодні широке коло питань, пов'язаних з особливостями висловлювання у різних мовах, знайшло відображення у працях зарубіжних та вітчизняних лінгвістів. Зазвичай, більшість робіт присвячена аналізу вживання формул вибачення, які розглядаються як засіб реалізації прощення (Coulmas, 1981; Edmonson, 1981; Olshtain, Cohen 1985; Blum-Kulka, House 1989; Holmes, 1990; Tannen, 1998; Lakoff, 2001;

Trosborg, 1987). Досі залишається не вивченою низка проблем, що пов'язана з особливостями функціонування формул вибачення у мовленні. Традиційно досліджуються ізольовані форми вибачення та їхня лінгвальна оболонка, при цьому ігноруються культурно обумовлені інтерактивні параметри і, як наслідок, реальне комунікативне значення вживаних формул губиться під час інтеракції. Формульні кліше із семантикою вибачення широко вживаються в британській культурі для вираження співчуття, жалю, жаління тощо. Відсутність робіт, присвячених комплексному аналізу вибачення, функціонуванню формул вибачення за різних умов спілкування та їх вживанню як засобів реалізації цілого ряду різних мовних процесів, зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Метою представленого дослідження є вивчення особливостей вживання формул вибачення в британській лінгвокультурі. З поставленої мети витікають такі завдання:

- охарактеризувати мовленнєвий акт вибачення та параметри його реалізації;
- проаналізувати формулу вибачення (I'm) sorry;
- описати прагматичні функції виразів Excuse me та (I beg your) Pardon;
- окреслити особливості вживання формул з apology;
- встановити випадки вживання формули Forgive me.

Об'єктом дослідження обрано мовленнєвий акт вибачення, предметом — його лінгвальні формули вираження та прагматичні характеристики.

Матеріалом дослідження слугують мовленнєві епізоди з формулами із семантикою вибачення, відібрані методом суцільної вибірки із сучасних англомовних творів.

Методи дослідження. Для здійснення представленого дослідження використано методи синтезу та узагальнення з метою обґрунтування теоретичних основ роботи; метод лінгвокультурологічного аналізу, який дозволив встановити засоби актуалізації вибачення в британській лінгвокультурі.

Результати та обговорення. В таксономіях мовленнєвих актів вибачення уналежнюється до експресивних мовленнєвих актів, головна функція яких полягає у відновленні соціального балансу та гармонії між комунікантами (Edmonson, 1981: 280; Leech, 1983: 125). Відповідно до теорії П. Браун та Ст. Левінсона, вибачення належить до не-

гативної ввічливості, адже воно слугує проявом поваги до партнера з комунікації (Brown, Levinson, 1981: 62). Таким чином, мовленнєвий акт вибачення пов'язано із дотриманням дистанції. Одночасно вибачення розглядається як тактика стратегій, спрямованих на зближення, адже його прагматичне значення — прояв доброзичливості та уваги до комуніканта.

Основні параметри успішної реалізації вибачення є:

- *умова пропозиціонального змісту*: мовець визнає нанесення певної шкоди, реальної або потенційної, а також повністю усвідомлює тяжкість своєї провини;
- *попередня умова* передбачає три складові: 1) подія, що сталася, вважається недоречною, неправильною чи помилковою; 2) мовець спричиняє адресату шкоду, яка може бути як моральною, так і матеріальною; 3) мовець впевнений, що адресат очікує від нього здійснення акту вибачення, інакше в найближчому майбутньому ймовірно є поява неприємних для нього наслідків;
- *умова щирості*: спричинена мовцем шкода «провокує» виникнення в нього певного психологічного дискомфорту; він відчуває каяття за те, що відбулося, та бажання змінити оцінку його дій, що склалася у адресата вибачення;
- *істотна умова*: вибачення є засобом відновлення порушеної операції та досягнення комунікативної гармонії, що склалася до негативної події (Ківенко, 2022: 88).

Наведені параметри та умови успішної реалізації вибачення дозволяють дійти висновку, що сутність вибачення полягає у тому, що за допомогою певних слів за певних обставин мовець одночасно приймає на себе відповідальність за шкоду, завдану адресатові, виражає жаль з цього приводу й, пропонуючи адресатові прийняти вибачення як компенсацію завданої шкоди, просить його зберегти існуючий баланс у відносинах (Ківенко, 2022: 89).

Численні дослідження свідчать про те, що, вимовляючи вибачення, представники різних культур далеко не завжди поводять себе однаково, тому досліджуваний мовленнєвий акт має ряд специфічних особливостей (Owen, 1983; Trosborg, 1987; Olshtein, 1989; Holmes, 1990; Lipson, 1994).

Зазвичай мовленнєвий акт вибачення реалізується такими формулами: (*I'm*) *sorry*, *Excuse me*, (*I beg your*) *Pardon*, *I owe you an apology*, *Accept my apologies*, *I do apologize* тощо. Вживання наведених формул

вибачення, ступінь їхньої експресивності та семантичного наповнення зумовлено екстралінгвальними чинниками.

Проаналізуємо найуживаніші лінгвальні формули вибачення.

Аналіз фактичного матеріалу показує, що вираз (*I'm*) *sorry* є найбільш уживаним серед інших засобів вираження вибачення. Кількісно він складає 90 % досліджуваного матеріалу, що ненабагато перевищує результати дослідження К. Аймер (Aijmer, 1996: 86). Відповідно до спостережень дослідниці, (*I'm*) *sorry* зафіксовано майже у 82 % випадків. Вираз (*I'm*) *sorry* орієнтовано на мовця й виражає його жаль та смуток відносно події, що трапилася, та її наслідків. Семантичне наповнення цієї фрази може бути різним. Повна не еліптована формула *I am sorry* вживається для вираження щирого вибачення, очікуваний перлокутивний ефект якого — отримати прощення від слухача. Скорочене *Sorry* є формалізованою ритуальною формулою, яка не несе значення власне вибачення, а вживається автоматично як прояв поваги до слухача. Семантична спустошеність та частотність використання цього виразу призводить до того, що його вживання здається недоречним та викликає здивування. Через це вважається, що британці вибачаються частіше за представників інших націй як за реальні, так і за уявні події / прояв неповаги до партнера з комунікації (Hobday, Norbury, 1999: 81).

М. Оуен розрізняє щире вибачення (heartfelt apologies) та «рутинне» вибачення (routine apologies) (Owen, 1983: 119). Останнє в термінології Б. Фрейзера має назву «ритуальне» вибачення (Fraser, 1981: 266). Саме рутинне / ритуальне вибачення, незважаючи на семантичну наповненість висловлювань його реалізації, спостерігається в стандартних ситуаціях, коли мовець не стільки вибачається, скільки виражає свій жаль та смуток через дрібницю, задовольняючи тим самим очікування адресата.

Через це формула (*I'm*) *sorry* вважається семантично спустошеною, і тому адресант може вживати різні лінгвальні засоби посилення цього виразу, щоб переконати слухача в справжності своїх намірів (висловити щире вибачення) та викликати в нього відповідну реакцію (розуміння та прощення). За нашими спостереженнями, засобами інтенсифікації слугують прислівники *so*, *very*, *awfully*, *eternally*, *really*:

I'm so / awfully / terrible / eternally sorry.

Окрім прислівників адресант вибачення може вдаватися до повторів, утворюючи градацію:

I'm sorry. I'm really sorry.

На відміну від (*I'm*) *sorry*, формула *Excuse me*, що за чисельність посідає друге місце (3 %), є імперативною та спрямована на адресата вибачення, «провокуючи» його змінити своє ставлення до ситуації. Незважаючи на лінгвальну оболонку цього виразу, його семантичне наповнення не експлікує вибачення. Прагматична функція *Excuse me* — привернути увагу слухача при зверненні, наприклад, коли мовець питає, як дістатися кудись. Також формула *Excuse me* вживається, щоб звернути увагу слухача на певну негативну дію, наприклад: вчитель може таким чином звернути увагу на погану поведінку учнів, пасажир може окреслити свій простір, коли хтось порушує його, тощо. В таких випадках *Excuse me* має певне інтонаційне оформлення, що експлікує незадоволення мовця, при цьому кожне слово виразу наголошується.

Ще рідше за вище проаналізовані формули зустрічається (*I beg your*) *Pardon*, як правило, в еліптованій формі *Pardon* (3 %). Ця формула має конвенціональний характер та вживається при перепитуванні (Owen, 1983: 70). Яскравим прикладом є діалог Аліси з Королем з відомого твору англійського письменника Л. Керрола «Пригоди Аліси у Дивокраї»:

"I beg your pardon?" said Alice.

"It is not respectable to beg," said the King.

"I only meant that I didn't understand", said Alice (Carroll, 2004 : 101).

Формули з *apology* також не відрізняються від попередніх високою частотністю вживання (3 %). Цей факт свідчить про тенденцію уникання перформативних дієслів. Так само як і формула (*I'm*) *sorry*, формули з *apology* мають місце, коли адресант дійсно щиро вибачається з метою отримати прощення від адресата та відновити гармонійний перебіг комунікації з ним. Одночасно формули з *apology* вживаються з метою підкреслити формальність відносин, уникнути неоднозначності, тобто чітко виразити вибачення (Owen, 1983: 63). Як правило, це випадки публічних вибачень — за затримку поїзду або рейчу, проведення будівельних робіт, зміни в графіку роботи устави, тощо. Формула *I apologize* є стандартизованим кліше при формальній розмові по телефону.

Формула *Forgive me* є найменш вживаною й складає лише 1 % досліджуваного матеріалу. Як правило, вона використовується як посилення (*I'm*) *sorry*. Тобто цей вираз не є типовим у британській лінгво-

культури для вираження вибачення, а лише посилює іллокутивну силу цієї мовленнєвої події.

Висновки. Проведене дослідження показує, що найуживанішими формулами вибачення є: (*I'm*) *sorry*, *Excuse me*, (*I beg your*) *Pardon*, різні вирази з *Apology*.

Найчастіше вибачення реалізується за допомогою (*I'm*) *sorry* (90 %). Ця формула слугує для реалізації як щирого, так і рутинного (або ритуального) вибачення, що, перш за все, зумовлено ступенем каяття мовця за спричинену слухачеві шкоду. Семантична спустошеність цієї формули сприяє вживанню ряду прислівників (*so*, *very*, *terribly*, *really*, *eternally*) та різних синтаксичних стилістичних засобів (повтор та градація).

Семантика вибачення також реалізується у виразах з *apology*, для експлікації як щирого вибачення, так і формального, уникаючи неоднозначності.

Форма *Forgive me* не є типовою в британській лінгвокультурі для вираження вибачення. Вона вживається як засіб посилення досліджуваної мовленнєвої події. Її прагматична функція — інтенсифікація іллокутивної сили вибачення та, як результат, переконання слухача в щирості намірів мовця.

Лінгвальні формули із семантикою вибачення — *Excuse me* та (*I beg your*) *Pardon* — насправді не слугують для вираження власне вибачення. Формула *Excuse me* (3 %) вживається для того, щоб привернути увагу слухача при зверненні або ж звернути його увагу на якусь негативну дію, що відображається у певному інтонаційному оформленні вираза. Її прагматична функція — контактовстановлююча.

Перепитування виражається за допомогою конвенційної формули (*I beg your*) *Pardon*, вживання якої зафіксоване в 3 % досліджуваних випадках.

Отже, проаналізовані лінгвальні формули із семантикою вибачення не лише слугують для безпосереднього висловлювання вибачення, але й складають невеликий діапазон ситуацій, що потребують їх вживання в британській лінгвокультурі.

В залежності від контексту функціонування ці формули втрачають компонент значення вибачення, проте є інструментом здійснення обмеженої кількості мовленнєвих дій.

Спостереження про особливості вживання конвенціоналізованих формул із семантикою вибачення у британській лінгвокультурі

наочно демонструють, що: носії британської лінгвокультури чітко ідентифікують комунікативну ситуацію та використовують необхідні лінгвальні засоби для реалізації своєї комунікативної інтенції. На прикладі простих лінгвальних формул видно, наскільки соціально та культурно детермінованим є використання форм із семантикою вибачення та наскільки варіативним є їх вживання. Проведене дослідження доказує, що кожна з аналізованих формул у британській лінгвокультурі має чітку спеціалізацію та власну сферу вживання.

Перспективою нашого дослідження вбачаємо детальне вивчення контекстів вживання лінгвальних формул із семантикою вибачення для реалізації інших мовленнєвих актів.

Список літератури

- Ківенко І. О. Умови успішності реалізації мовленнєвого акту вибачення. *Львівський філологічний часопис*. 2022. Вип. 12. С. 87–91.
- Aijmer K. *Conversational Routines in English: Convention and Creativity*. London : Longman, 1996. 251 p.
- Blum-Kulka S., House J. Cross-cultural and situational variation in requestive behavior in five languages. *Cross-cultural pragmatics* / Eds. S. Blum-Kulka, J. House, G. Kasper. Norwood, NJ : Ablex, 1989. P. 123–154.
- Brown P., Levinson S. Universals in language usage: Politeness phenomena. *Questions and Politeness: Strategies in Social Interaction* / Ed. E. Goody. Cambridge : Cambridge University Press, 1978. P. 56–311.
- Carroll L. Through the looking glass. URL: <https://www.fulltextarchive.com/book/through-the-looking-glass/> (дата звернення: 12.11.2023).
- Cohen A. D., Olshtain E. Comparing apologies across languages. *Scientific and humanistic dimensions of language*. Philadelphia : John Benjamins, 1985. P. 175–184.
- Coulmas F. 'Poison to your soul': Thanks and apologies contrastively viewed. *Conversational Routine: Explorations in Standardized Communication Situations and Prepatterned Speech*. The Hague ; New York : Mouton, 1981. P. 69–91.
- Edmonson W. J. On saying you're sorry. *Conversational Routine: Explorations in Standardized Communication Situations and Prepatterned Speech*. The Hague ; New York : Mouton, 1987. P. 273–289.
- Fraser B. On Apologizing. *Conversational Routine: Explorations in standardized communication situations and prepatterned speech*. The Hague : Mouton, 1981. P. 259–273.
- Holmes J. Apologies in New Zealand English. *Language in Society*. Cambridge ; New York, NY : Cambridge University Press, 1990. Vol. 19, no. 2. P. 155–199.
- Lakoff R. T. Nine ways of looking at apologies : the necessity for interdisciplinary theory and method in discourse analysis. *The Handbook of Discourse Analysis* / Eds. D. Schiffrin, D. Tannen, H. E. Hamilton. Oxford : Blackwell, 2001. P. 199–214.
- Leech G. N. *Principles of Pragmatics*. London ; New York : Longman, 1983. 250 p.

Lipson M. Apologizing in Italian and English. *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*. 1994. Vol. 32, no. 1. P. 19–39.

Owen M. Apologies and Remedial Interchanges: A Study of Language Use in Social Interaction. Berlin : Mouton, 1983. 192 p.

Tannen D. Apologies: What It Means to Say 'Sorry'. *The Washington Post*. 1998. 23 August. URL: <http://www.georgetown.edu/faculty/tannend/post082398.htm> (дата звернення: 17.05.2023).

Trosborg A. Apology strategies in natives/non-natives. *Journal of Pragmatics : An Interdisciplinary-Journal of Language Studies*. Amsterdam : Elsevier, 1987. Vol. 11. P. 147–167.

References

Kivenko, I. O. (2022). Umovy uspishnosti realizatsii movlennievoho aktu vybachennia [Felicity conditions of apology speech act realization]. *Lvivskiy filolohichnyi chasopys*, 12, 87–91 [in Ukrainian].

Aijmer, K. (1996). Conversational Routines in English: Convention and Creativity. London, 251.

Blum-Kulka, S., House, J. (1989). Cross-cultural and situational variation in requestive behavior in five languages. *Cross-cultural pragmatics*, 123–154.

Brown, P., Levinson, S. (1987). Politeness : Universals in Language Usage. Cambridge, 345.

Carroll, L. Through the looking glass. URL : <https://www.fulltextarchive.com/book/through-the-looking-glass/> (access date: 12.11.2023).

Cohen, A. D., Olshtain, E. (1985). Comparing apologies across languages. *Scientific and humanistic dimensions of language*, 175–184.

Coulmas, F. (1981). 'Poison to your soul' : Thanks and apologies contrastively viewed. *Conversational Routine : Explorations in Standardized Communication Situations and Prepatterned Speech*, 69–91.

Edmonson, W. J. (1987). On saying you're sorry. *Conversational Routine : Explorations in Standardized Communication Situations and Prepatterned Speech*, 273–289.

Fraser, B. (1981). On Apologizing. *Conversational Routine : Explorations in standardized communication situations and prepatterned speech*, 259–273.

Holmes, J. (1990). Apologies in New Zealand English. *Language in Society*. Cambridge, 19, 155–199.

Lakoff, R. (2001). Nine ways of looking at apologies : the necessity for interdisciplinary theory and method in discourse analysis. *The Handbook of Discourse Analysis*, 199–214.

Leech, G. (1983). Principles of Pragmatics, 345.

Lipson, M. (1994). Apologizing in Italian and English. *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*, 32, 19–39.

Owen, M. (1983). Apologies and Remedial Interchanges: A Study of Language Use in Social Interaction, 192.

Tannen, D. (1998). Apologies: What It Means to Say 'Sorry'. The Washington Post. URL : <http://www.georgetown.edu/faculty/tannend/post082398.htm> (access date : 17.05.2023).

Trosborg, A. (1987). Apology strategies in natives/non-natives. *Journal of Pragmatics : An Interdisciplinary-Journal of Language Studies*, 11, 147–167.

Стаття надійшла до редакції 11.12.2023 року

ВИМОГИ ДО ПУБЛІКАЦІЙ

Редакційна колегія приймає до публікації у збірнику статті, що містять теоретично вагомі й достовірні результати власних наукових досліджень, які виконані на високому професійному рівні із залученням останніх досягнень вітчизняної та зарубіжної філології. Статті повинні мати такі необхідні елементи:

Вступ (розкривається актуальність дослідження; здійснюється постановка проблеми та аналіз попередніх досліджень і публікацій; формулюються мета і завдання).

Методи та методики дослідження (висвітлюється процедура теоретико-методологічного та/або експериментального дослідження).

Результати та обговорення (викладається основний матеріал так, щоб була зрозумілою суть теоретичного та/або емпіричного дослідження; дискусії щодо висвітленої проблематики).

Висновки (здійснюється узагальнення результатів, передбачаються перспективи подальших досліджень).

Редакція Збірника у своїй діяльності керується наступними етичними принципами:

виконує вимоги Комітету з етики в публікаціях — Committee on Publication Ethics (COPE), Будапештської Декларації відкритого доступу до рецензованих наукових видань та наукових досліджень — Budapest Open Access Initiative (BOAI) та Берлінської Декларації про відкритий доступ до наукових і гуманітарних знань — Berlin Declaration Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities).

Основні мови — українська, англійська, німецька, іспанська. Кожна стаття супроводжується розширеним авторським резюме англійською мовою.

Під час подання рукопису до журналу автори повинні підтвердити його відповідність всім встановленим вимогам, вказаним нижче. В разі виявлення невідповідності поданої роботи пунктам цих вимог редакція повертатиме авторам матеріали на доопрацювання.

Це подання раніше не було опубліковане і не надсилялося до розгляду редакціям інших журналів.

Технічне оформлення тексту статті

Поля: нижнє, верхнє, лівє, правє — 2 см.

Редактор: MS Word.

Гарнітура: Times New Roman, кєгль (розмір) 14, інтервал — 1,5.

Текст набирається без переносів.

Стаття подається за такою СТРУКТУРОЮ:

УДК (по лівому краю)

НАЗВА СТАТТІ (по центру)

Ім'я та прізвище автора (по центру)

Вчене звання, науковий ступінь, посада (по центру)

Місце роботи, E-mail, ORCID та / або ResearcherID автора (по центру)

Анотації та ключові слова українською, англійською мовами (кожна по 1800 знаків (230–250 слів). Ключові слова (5–8 слів чи словосполучень).

Текст статті.

Список літератури.

References.

Першою наводиться анотація мовою, якою написана стаття. Перед анотаціями українською, англійською мовами розміщується назва статті, прізвище автора та інформація про нього відповідною мовою.

Ілюстрації (схеми, графіки, діаграми тощо) нумеруються у межах статті і супроводжуються підмалюнковими підписами, наприклад: Рис.1. Графік залежності показника *a* від показника *b*. Цифровий матеріал може оформлюватись у таблиці, які теж нумеруються в межах статті і супроводжуються назвою над таблицею по центру.

Окремі слова латиницею, що включені в кириличний текст, а також ілюстративні приклади виділяються курсивом, наприклад: Д. Артрідж свого часу запропонував термінопоняття «*culturally and ideologically situated reader*». Приклади, що складаються більше ніж з одного речення, виокремлюються в абзац та друкуються із відступом 10–15 мм від лівого берега. У разі наявності перекладу ілюстративної цитати він друкується з таким саме відступом.

Вимоги до оформлення посилань на літературні джерела в тексті статті

Цитування та внутрішньотекстове посилання на літературні джерела подаються відповідно до стилю (APA) з використанням дужок, наприклад: (Залевська, 2005). Якщо зазначається сторінка джерела, вона подається через двокрапку (Залевська, 2005: 125). У списку літератури обов'язково мають міститися всі наукові джерела, прізвища авторів яких згадуються в тексті статті.

Вимоги до оформлення списку літератури

Список літератури оформлюється відповідно до вимог «ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання», що вступив у дію 01.07.2016). Список літератури не нумується та друкується 12 кеглем, міжрядковий інтервал 1.

References оформлюється відповідно до міжнародного стандарту **APA (*American Psychological Association (APA) Style*)**, що можна зробити на сайтах автоматичного формування посилань:

- Citation Machine (<http://www.citationmachine.net/apa/cite-a-book>)
- <http://www.bibme.org/apa/book-citation/manual>

References не нумеруються та друкуються 12 кеглем, міжрядковий інтервал 1.

Онлайнкові транслітератори:

- Стандартна українська транслітерація (Паспортна КМУ 2010) (<http://www.slovyk.ua/services/translit.php>)

За наявності у цитованих джерелах DOI даний цифровий ідентифікатор зазначається у відповідному посиланні.

Перевірити наявність DOI можна на сайті <https://www.crossref.org/>

Окремим файлом надаються дані про автора:

- 1) прізвище, ім'я, по-батькові (українською мовою згідно з паспортом),
- 2) науковий ступінь,
- 3) вчене звання,
- 4) статус аспіранта, докторанта, здобувача (в разі наявності такого),
- 5) місце роботи і посада, e-mail.

БАЗИ РЕФЕРУВАННЯ ТА ІНДЕКСУВАННЯ

«Наукова періодика України» (НБУВ),

УРЖ «Джерело» (Ukrainian abstracting journal),

«Україніка наукова» (Bibliographic Database «Ukrainika scientific»),

«Наукова періодика України» (УРАН),

Інституційний репозитарій Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова, Українські наукові журнали, Ulrich's Periodicals Directory,

Index Copernicus Journals Master List, (ICV 2016: 62,95)

Google Scholar,

Base-search,

DOAJ,

Slavic Humanities Index

Всім статтям присвоюється цифровий ідентифікатор DOI

КООРДИНАТИ ВІДПОВІДАЛЬНОГО СЕКРЕТАРЯ:

Матієнко-Сільницька Анна Валеріївна

– телефон: +38 0631239400

– E-mail: matienkoanna07@gmail.com

Звертаємо Вашу увагу, що збірник розміщується на власному сайті

<http://rgnotes.onu.edu.ua>

ЗМІСТ

ПРОБЛЕМАТИКА ТА КЛАСИФІКАЦІЯ СУЧАСНОЇ АНТИ-УТОПІЇ (українська та світова літератури)	
Андрейчикова О. А.	4
КОМУНІКАТИВНА ТАКТИКА ПОДЯКИ В СВІТСЬКОМУ МОВЛЕННІ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ)	
Базарова І.	20
ОНОМАТОПЕЯ ЯК ЗАСІБ ЕКСПРЕСИВНОСТІ В ГРАФІЧНОМУ РОМАНІ: ДЕЯКІ НЮАНСИ ПЕРЕКЛАДУ	
Божко І., Калініченко А.	30
ПОНЯТТЯ «АНГЛІЙСЬКІСТЬ» ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У НАУКОВИХ РОЗВІДКАХ	
Войтенко Л. І., Богуславський С. С.	42
ФРЕЙМОВА СТРУКТУРА КОНЦЕПТУ «SECRET» У ХУДОЖНЬОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ	
Грігорян А. І.	55
ЧАСТОТНІ ТА ТЕМПОРАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЯ ТИНЕЙДЖЕРІВ У БРИТАНСЬКІЙ І АМЕРИКАНСЬКІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ	
Григораш В. С., Труханова Н. Л.	67
АНГЛІЙСЬКА МОРСЬКА ТЕРМІНОЛОГІЯ : СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА	
Ківенко І. О.	77
КОМУНІКАТИВНА ПАРАДИГМА ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ: МЕГАТЕКСТОВА СТРУКТУРА ОРИГІНАЛУ ТА ЙОГО ІНШОМОВНОГО ТРАНСФОРМУ	
Колегаєва І. М.	88
РОЛЬ ПРОСОДІЇ В РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ПРЯМОГО ОПИТУВАННЯ У МОВЛЕННІ СИЩИКА-ПЕРСОНАЖА КІНОДИСКУРСУ	
Косовець М. В.	102
ТЕМПОРАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ УСНОЇ АНГЛОМОВНОЇ ТА НІМЕЦЬКОМОВНОЇ РЕЛІГІЙНОЇ ПРОПОВІДІ (ТЕОЛІНГВІСТИЧНИЙ ПІДХІД)	
Кравченко Н. О., Богуславський С. С.	116
	189

АНАЛІЗ ПОЯВИ НОВИХ ІТ ТЕРМІНІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У РІЗНИХ ГАЛУЗЯХ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ РОЗ- ВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	
Кузнєцова Г. П.	128
THE SHIFT FROM «RP» TO «MODERN RP» AMONG THE REPRESENTATIVES OF THE BRITISH ROYAL FAMILY	
Матієнко-Сільницька А. В.	139
СТИЛІСТИЧНІ БУКВАЛІЗМИ: ВИЗНАЧЕННЯ ТА КЛАСИ- ФІКАЦІЯ	
Матузкова О. П., Коваленко О. В.	149
ЖАНРОВА КОНВЕРГЕНЦІЯ ЯК ОЗНАКА ТЕКСТОТВО- РЕННЯ П'ЄСИ «БОЖЕСТВО РІЗАНИНИ» ЯСМІНИ РЕЗА	
Подковирофф Нанушка Татьяна Соня	163
ВИБАЧЕННЯ В БРИТАНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ	
Серебрякова В. В.	175
ВИМОГИ ДО ПУБЛІКАЦІЙ	185

Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія КВ № 16374–4846ПР від 17.12.2009 р.

Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України
(Категорія «Б»): Наказ МОН України № 627 від 14.05.2020 р. (Додаток 2),
галузь — філологічні науки, спеціальність 035 — Філологія.

Затверджено до друку вченою радою Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова (*протокол № 6 від 19.12.2023*)

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet вченою радою
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (*протокол № 6
від 19.12.2023*)

Відповідальний за випуск *А. В. Матієнко-Сільницька*
Макет *А. В. Матієнко-Сільницька*

Тираж 100 прим. Зам. 34.

Адреса редколегії:
65058 м. Одеса, Французький бульвар, 24/26, кімн. 109
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, факультет РГФ
Телефон +38048681284
Факс +380487233515
email:zapysky.rgf.editor@gmail.com

Надруковано у друкарні видавництва «Астропринт»
Свідцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1373 від 28.05.2003 р.
65091, м. Одеса, вул. Разумовська, 21
Телефон: (0482) 37–14–25, 33–07–17 (048) 7–855–855
email: astro_print@ukr.net
www.astroprint.ua

ISSN 2307–4604. Записки з романо-германської філології. 2023. Вип. 2 (51). 1–192